

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

МІЩАНЧУК ВІТАЛІЙ ЮРІЙОВИЧ

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЗАХИСТ СВОГО ЖИТТЯ І
ЗДОРОВ'Я, ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ІНШИХ ЛЮДЕЙ ВІД
ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело _____

Науковий керівник:
Боровик Андрій Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент

Кропивницький – 2024

АНОТАЦІЯ

Міщанчук В.Ю. Адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 (081 – Право). Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2024.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання наукового завдання, яке полягає у тому, щоб розкрити сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, а також спираючись на позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід розробити пропозиції та надати рекомендації спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у досліджуваній сфері суспільного життя.

З'ясовано, що право на життя — це фундаментальне і невід'ємне право кожної людини на існування, яке передбачає захист її життя від незаконних посягань з боку інших осіб, держави або будь-яких інших суб'єктів. Це право забезпечує юридичні гарантії недоторканності фізичного існування людини та зобов'язує державу створювати умови для його захисту, включаючи заборону свавільного позбавлення життя та обов'язок сприяти охороні життя громадян через правові, соціальні та медичні заходи, тощо.

Доведено, право на здоров'я — це основоположне право людини на досягнення найвищого можливого рівня фізичного та психічного благополуччя, яке включає доступ до медичної допомоги, належних санітарно-гігієнічних умов, чистої води, безпечної їжі та здорового середовища. Це право передбачає обов'язок держави забезпечувати

відповідні умови для підтримання, збереження та відновлення здоров'я кожного громадянина через ефективні системи охорони здоров'я, профілактики захворювань і доступу до медичних послуг.

Підкреслено, що право на захист свого життя й здоров'я - це особисте немайнове суб'єктивне право, яке носить позитивний характер. Як суб'єктивне право воно передбачає визначену міру можливої поведінки особи, яка закріплюється в нормативно-правових актах різної галузевої належності. Втім, у контексті самозахисту життя і здоров'я, ця міра поведінки визначається особливою цінністю.

З'ясовано, що право на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань слід тлумачити як природне немайнове суб'єктивне право людини, яке передбачає забезпечення належного захисту життя і здоров'я, як свого, так й інших осіб з боку держави і суспільства від незаконних дій інших суб'єктів, що спричиняють, або можуть спричинити, негативні наслідки зазначеним соціальним цінностям.

Зроблено висновок про те, що зміст права на захист життя та здоров'я від протиправних посягань розкривається у наступному: 1) заборона позбавлення життя фізичної особи; 2) захист свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань способами, які не заборонені законом; 3) заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя; 4) право на захист власного життя та здоров'я право на захист життя та здоров'я іншої особи від протиправних посягань; 5) право на охорону життя і здоров'я людини з боку держави; тощо.

Встановлено, що адміністративно-правовий механізм реалізації права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань слід розуміти як цілісну систему, структуру якої складають взаємопов'язані між собою елементи, що обумовлені специфікою сфери їх реалізації, змістом правових норм, засобів, способів та кола суб'єктів публічного адміністрування, які тим чи іншим чином здійснюють вплив на реалізацію даного права у відповідних

правовідносинах. Виділено систему елементів, які складають відповідний механізм.

Констатовано, що на сьогоднішній день система правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань представлена великою кількістю нормативно-правових різної юридичної сили та галузевої належності. Зазначене, як вбачається, підтверджує важливість даного питання як на міжнародному, так і національному рівнях.

З'ясовано, що під зброєю найбільш доцільно розуміти сукупність об'єктів матеріального світу, які можливо використовувати як для захисту (з метою необхідної оборони), так і для нападу, який може спричинити позбавлення життя та/або пошкодження здоров'я інших осіб. Серед основних ознак зброї виділено наступні: 1) зброя – це завжди предмет, який є об'єктом матеріального світу; 2) може мати певні технічні характеристики; 3) має властивість захищати від протиправного посягання з боку інших осіб; 4) при протиправному або неправильному використанні може нести загрозу життю та здоров'ю інших осіб; 5) може бути використана для злочинного нападу на іншу особу.

Констатовано, що державна політика у сфері обігу зброї в Україні в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, – це організована, систематизована та врегульована нормами національного законодавства управлінська діяльність щодо унормування, вирішення проблеми незаконного виготовлення, володіння, використання, зберігання та розпорядження зброєю, визначення меж контролю за незаконним обігом зброї, що забезпечується завдяки адміністративно-правовому механізму формування стратегії у зазначеній сфері.

Підкреслено, що основна мета державної політики у сфері обігу зброї в частині забезпечення права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я

інших людей від протиправних посягань, полягає у формуванні стратегії щодо забезпечення ефективного нормативно-правового регулювання зазначеної сфери, обмеження безконтрольного обігу зброї, визначення порядку її придбання, використання та зберігання, що має важливе значення для суспільства та держави, особливо в умовах сьогодення.

Узагальнено, що на сьогоднішній день державна політика у сфері обігу зброї в Україні є надзвичайно актуальним питанням, особливо в контексті протистояння збройній агресії з боку російської федерації, а також з огляду на політичну, соціальну та економічну нестабільність. З одного боку, вона має забезпечити ефективну обороноздатність держави, а з іншого – гарантувати безпеку громадян та запобігати розповсюдженню зброї по незаконних каналах.

З'ясовано, що негативними чинниками, які заважають формуванню та реалізації державної політики у сфері обігу зброї є наступні: по-перше, непослідовність дій законодавця у досліджуваному напрямку, прийняття хаотичних та непослідовних рішень, особливо в умовах повномасштабної війни; по-друге, постійне зростання ризиків та обсягів зброї, яка знаходиться на руках у населення України; по-третє, недостатній контроль за обігом зброї, що в свою чергу створює умови для її потрапляння в руки злочинних угруповань та інших небезпечних осіб; по-четверте, відсутність чіткого стратегічного бачення щодо вирішення існуючих проблем у сфері обігу зброї, тощо.

Зроблено висновок про те, що в рамках представленої у роботі проблематики адміністративно-правові обмеження представляють собою сукупність юридичних норм, які встановлюють умови, порядок та межі використання зброї фізичними особами для захисту власного життя, здоров'я, а також життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань. Ці обмеження спрямовані на забезпечення балансу між правом на самооборону та необхідністю запобігання зловживань зброєю.

Доведено, значення адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, полягає у наступному: по-перше, вони орієнтовані на те, щоб запобігти безконтрольному використанню зброї; по-друге, гарантують, що застосування зброї буде відповідати рівню загрози; по-третє, обмеження допомагають захистити права не тільки того, хто обороняється, але й тих, проти кого може бути використана зброя; по-четверте, обмеження доступу до зброї (порядок отримання дозволу, вимоги до фізичного та психічного стану, відсутність судимостей тощо) допомагають гарантувати, що зброя знаходиться тільки в руках тих, хто може відповідально її використовувати; по-п'яте, допомагають власникам зброї діяти в межах закону і уникати кримінальної чи адміністративної відповідальності.

Аргументовано, що на сьогоднішній день у світі склались різноманітні підходи щодо забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, зокрема за допомогою використання зброї. Так, США та Швейцарія використовують досить ліберальні підходи до самооборони та використання зброї (зокрема вогнепальної) під час її здійснення, що призводить до того, що в цих країнах рівень володіння зброєю на душу населення є найвищим серед всіх цивілізованих країн світу. Однак, у США спостерігається досить великий рівень вчинення злочинів саме за допомогою вогнепальної зброї. Інші країни мають досить жорсткий підхід до регулювання питання самооборони та використання зброї, що також виглядає досить виправданим, з огляду на оцінку їх досвіду.

Наголошено, що Україна не може використати досвід якоїсь конкретної країни, що обумовлено ментальними, економічними, політичними, соціальними та безпековими особливостями розвитку української держави. Сформульовано авторське бачення щодо напрямів запровадження

позитивного зарубіжного досвіду щодо забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань в українські реалії.

Констатовано, що прогалини у нормативно-правовому регулюванні реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, обумовлені: по-перше, динамічністю розвитку держави та суспільства; по-друге, недостатньою координацією роботи між суб'єктами, які уповноважені за формування та реалізацію державної політики у досліджуваній сфері, а також безпосередню реалізацію заходів у досліджуваній сфері суспільного життя; по-третє, нестабільною соціальною, економічною, політичною та безпековою ситуацією; по-четверте, відсутністю достатнього фінансування правоохоронного сектору держави; по-п'яте, низьким рівнем правової свідомості та культури громадян, особливо у частині використання спеціальних інструментів та засобів (зокрема, зброї) для захисту свого життя та здоров'я; по-шосте, відсутністю належної оцінки наслідків.

Узагальнено, що на сьогоднішній день, ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні не існує єдиного підходу щодо перспективних напрямів вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. А відтак, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, сформовано авторський підхід щодо шляхів покращення відповідного регулювання.

Ключові слова: захист, право на життя, право на здоров'я, протиправні посягання, адміністративно-правовий механізм, нормативно-правові засади, зброя, класифікація зброї, державна політика, адміністративно-правові обмеження, зарубіжний досвід, вдосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Mishchanchuk V.Y. Administrative and legal mechanism for the implementation of the constitutional right to protect one's life and health, the life and health of other people from illegal encroachments. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 (081 - Law). Research Institute of Public Law, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2024.

The dissertation presents a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which is to reveal the essence, content and features of the administrative-legal mechanism for implementing the constitutional right to protect one's life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments, and also, based on positive domestic and foreign experience, to develop proposals and provide recommendations aimed at improving administrative legislation in the studied area of public life.

It has been established that the right to life is a fundamental and inalienable right of every person to existence, which provides for the protection of his life from unlawful encroachments by other persons, the state or any other entities. This right provides legal guarantees of the inviolability of a person's physical existence and obliges the state to create conditions for its protection, including the prohibition of arbitrary deprivation of life and the obligation to contribute to the protection of the lives of citizens through legal, social and medical measures, etc.

It has been proven that the right to health is a fundamental human right to the attainment of the highest attainable standard of physical and mental well-being, which includes access to medical care, adequate sanitation, clean water, safe food and a healthy environment. This right implies the obligation of the state to ensure appropriate conditions for the maintenance, preservation and restoration of the

health of every citizen through effective health care systems, disease prevention and access to health services.

It is emphasized that the right to protect one's life and health is a personal non-property subjective right that is positive in nature. As a subjective right, it provides for a certain measure of possible behavior of a person, which is enshrined in regulatory legal acts of various branches. However, in the context of self-defense of life and health, this measure of behavior is determined by a special value.

It was found that the right to protect one's life and health from unlawful encroachments should be interpreted as a natural non-property subjective human right, which provides for the provision of proper protection of one's life and health, both one's own and that of other persons, by the state and society from illegal actions of other subjects that cause, or may cause, negative consequences for the above-mentioned social values.

It was concluded that the content of the right to protect one's life and health from unlawful encroachments is revealed in the following: 1) the prohibition of depriving an individual of his life; 2) the protection of one's life and health, as well as the life and health of other people from unlawful encroachments by methods not prohibited by law; 3) the prohibition of satisfying an individual's request to terminate his life; 4) the right to protect one's own life and health - the right to protect the life and health of another person from unlawful encroachments; 5) the right to protect the life and health of a person by the state; etc.

It has been established that the administrative-legal mechanism for the implementation of the right to protection of life and health from unlawful encroachments should be understood as a holistic system, the structure of which consists of interconnected elements that are determined by the specifics of the sphere of their implementation, the content of legal norms, means, methods and the circle of public administration subjects who, in one way or another, influence the

implementation of this right in the relevant legal relations. A system of elements that make up the relevant mechanism has been identified.

It is stated that today the system of legal principles ensuring the implementation of the right to protect one's life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments is represented by a large number of regulatory legal acts of different legal force and sectoral affiliation. The above, as it seems, confirms the importance of this issue both at the international and national levels.

It was found that it is most appropriate to understand weapons as a set of objects of the material world that can be used both for protection (for the purpose of necessary defense) and for an attack that can cause the loss of life and/or damage to the health of other people. The following are highlighted among the main features of weapons: 1) a weapon is always an object that is an object of the material world; 2) it may have certain technical characteristics; 3) it has the property of protecting against unlawful encroachments by other people; 4) if used illegally or incorrectly, it may pose a threat to the life and health of other people; 5) can be used for a criminal attack on another person.

It is stated that the state policy in the field of arms circulation in Ukraine in terms of the implementation of the constitutional right to protect one's life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments is an organized, systematized and regulated by the norms of national legislation administrative activity to normalize, solve the problem of illegal manufacture, possession, use, storage and disposal of weapons, determine the limits of control over the illegal circulation of weapons, which is ensured by the administrative and legal mechanism for forming a strategy in the specified area.

It is emphasized that the main goal of state policy in the field of arms circulation in terms of ensuring the right to protect one's life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments, is to form a strategy to ensure effective regulatory and legal regulation of the specified area, limit the

uncontrolled circulation of weapons, determine the procedure for their acquisition, use and storage, which is of great importance for society and the state, especially in today's conditions.

It is summarized that today the state policy in the field of arms circulation in Ukraine is an extremely urgent issue, especially in the context of countering armed aggression from the Russian Federation, as well as in view of political, social and economic instability. On the one hand, it must ensure the effective defense capability of the state, and on the other hand, guarantee the safety of citizens and prevent the spread of weapons through illegal channels.

It was found that the negative factors that hinder the formation and implementation of state policy in the field of arms circulation are the following: first, the inconsistency of the legislator's actions in the studied direction, the adoption of chaotic and inconsistent decisions, especially in conditions of a full-scale war; second, the constant increase in the risks and volumes of weapons in the hands of the population of Ukraine; third, insufficient control over the circulation of weapons, which in turn creates conditions for them to fall into the hands of criminal groups and other dangerous individuals; fourth, the lack of a clear strategic vision for solving existing problems in the field of arms circulation, etc.

It is concluded that within the framework of the issues presented in the work, administrative and legal restrictions are a set of legal norms that establish the conditions, procedure and limits of the use of weapons by individuals to protect their own life, health, as well as the life and health of other persons from unlawful encroachments. These restrictions are aimed at ensuring a balance between the right to self-defense and the need to prevent abuse of weapons.

It is proven that the significance of administrative and legal restrictions on the use of weapons to protect life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments is as follows: firstly, they are aimed at preventing the uncontrolled use of weapons; secondly, they guarantee that the use of weapons will correspond to the level of threat; thirdly, the restrictions help protect the rights

of not only the one who is defending himself, but also those against whom the weapon can be used; Fourth, restrictions on access to weapons (permit procedures, physical and mental health requirements, lack of criminal records, etc.) help ensure that weapons are only in the hands of those who can use them responsibly; Fifth, they help gun owners act within the law and avoid criminal or administrative liability. It is argued that today the world has developed various approaches to ensuring the implementation of the right to protect one's life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments, in particular through the use of weapons. Thus, the USA and Switzerland use quite liberal approaches to self-defense and the use of weapons (in particular firearms) during its implementation, which leads to the fact that in these countries the level of weapon ownership per capita is the highest among all civilized countries in the world. However, in the USA there is a fairly high level of crimes committed using firearms. Other countries have a rather strict approach to regulating the issue of self-defense and the use of weapons, which also seems quite justified, given the assessment of their experience.

It is emphasized that Ukraine cannot use the experience of any particular country, which is due to the mental, economic, political, social and security features of the development of the Ukrainian state. The author's vision is formulated regarding the directions of introducing positive foreign experience in ensuring the implementation of the right to protect one's life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments into Ukrainian realities.

It is stated that the gaps in the regulatory and legal regulation of the implementation of the right to protect one's life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments are due to: first, the dynamism of the development of the state and society; second, insufficient coordination of work between entities authorized to form and implement state policy in the studied area, as well as the direct implementation of measures in the studied area of public life; third, the unstable social, economic, political and security situation; fourthly, the

lack of sufficient funding for the law enforcement sector of the state; fifthly, the low level of legal awareness and culture of citizens, especially in terms of the use of special tools and means (in particular, weapons) to protect their lives and health; sixthly, the lack of proper assessment of the consequences.

It is summarized that today, neither at the legislative nor at the doctrinal level does there exist a single approach to promising areas for improving the regulatory and legal regulation of the implementation of the right to protect one's life and health, the life and health of other people from unlawful encroachments. Therefore, based on the analysis of scientific views of scientists and the norms of current legislation, the author's approach to ways to improve the relevant regulation has been formed.

Key words: protection, right to life, right to health, illegal encroachments, administrative-legal mechanism, legal framework, weapons, classification of weapons, state policy, administrative-legal restrictions, foreign experience, improvement, administrative legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Міщанчук В.Ю. До характеристики структурних елементів адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. *Юридична наука*. 2019. №5. Том 2. С. 165-171.
2. Міщанчук В.Ю. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 189-193.
3. Міщанчук В.Ю. До проблеми визначення поняття та змісту права на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 7 (51). С. 373-377.
4. Міщанчук В.Ю. До характеристики системи правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 628-631.
5. Міщанчук В.Ю. До питання класифікації видів зброї, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 3. С. 241-246.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Міщанчук В.Ю. До проблеми визначення права «право на життя». Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 лютого 2017 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 55–57.

2. Міщанчук В.Ю. Поняття та ознаки зброї як інструменту захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян. Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19–20 липня 2017 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 67–70.

3. Міщанчук В.Ю. До проблеми визначення поняття «право на здоров'я». Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 232–234.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	188
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЗАХИСТ СВОГО ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я, ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ІНШИХ ЛЮДЕЙ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ.....	299
1.1. Поняття та зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження	299
1.2. Загальна структура адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань	45
1.3. Нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.....	59
Висновки до розділу 1.....	73
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ОБІГУ ЗБРОЇ ЯК ІНСТРУМЕНТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ СВОГО ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я, ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ІНШИХ ЛЮДЕЙ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ.....	80
2.1. Поняття та види зброї або інших предметів, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян.....	80
2.2. Державна політика у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.....	91
2.3. Адміністративно-правові обмеження, щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.....	1088
Висновки до розділу 2.....	12323

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ТРЕНДИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ СВОГО ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я, ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ІНШИХ ЛЮДЕЙ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ. 13131

3.1. Зарубіжний досвід забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань та можливість його адаптації в національну правову систему 13131

3.2. Шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань 15252

Висновки до розділу 3..... 168

ВИСНОВКИ 17575

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 18282

ДОДАТКИ..... 205

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сьогодні Україна знаходиться у надскладній безпековій, соціальній, економічній та політичній ситуації, яка ставить питання забезпечення реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань на перший план. Зауважимо, що конституційне право на захист життя і здоров'я – це фундаментальне право, яке гарантує кожній людині можливість жити повноцінним життям без страху за свою безпеку та добробут. Це не просто констатація факту, або ж декларування норми у Конституції, це фундаментальна цінність, без якої неможливо уявити собі повноцінне людське існування. А відтак, цілком справедливим буде говорити про те, що право на життя та здоров'я лежить в основі всіх інших прав і свобод людини, а тому його забезпечення та захист виходять на перший план як для кожної окремої людини, зокрема, так і для держави та її органів, взагалі.

Відмітимо також, що захист права на життя і здоров'я прямо впливає на підтримку стабільності та правопорядку в суспільстві. Якщо люди не мають впевненості в тому, що їхнє життя захищене від протиправних посягань, це підриває довіру до держави та її здатності забезпечувати громадську безпеку. У такому випадку суспільство може втратити почуття захищеності, що сприятиме збільшенню злочинності та підвищенню рівня насильства. Тому держава повинна забезпечити ефективні правові інструменти для запобігання та реагування на будь-які загрози життю та здоров'ю громадян, а також гарантувати право на законний захист у разі виникнення таких загроз. Одним із таких елементів, безумовно, є побудова адміністративно-правового механізму забезпечення реалізації даного права.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні аспекти, пов'язані із забезпеченням реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, у своїх наукових працях розглядали: П.Д. Біленчук, Д.С. Бойчук, І.Л. Бородін, М.В. Гадзан, В.В. Галунько, К.О. Гориславський, О.В. Драган, П.А. Зеленьок, Д.В. Казначеева, О.Б. Ковальчук, О.О. Косиця, А.В. Кофанов, Б.В. Коштура, Я.П. Кузьменко, Р.О. Кушніренко, Л.А. Ольховик, А.В. Редько, О.Г. Рогова, А.В. Соловійов, С.О. Старіцина, О.Ф. Сулява, Д.С. Ткачов, В.М. Федоров, О.С. Фролов, Р.Є. Чорнобривець та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання дослідження саме адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Таким чином, наявність низки прогалин та недоліків правового та організаційного характеру, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених з'ясуванню сутності та особливостей адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, обумовлюють актуальність та своєчасність представленої дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження узгоджується з положеннями Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021; «Стратегії національної безпеки України» затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020ю. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав,

свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження *Мета* дисертаційного дослідження полягає у тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства та практики його реалізації, з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, а також спираючись на позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід розробити пропозиції та рекомендації спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

- запропонувати авторське визначення поняття права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження;
- розкрити загальну структуру адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;
- охарактеризувати нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;
- з'ясувати сутність поняття та окреслити види зброї або інших предметів, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань з боку громадян;
- надати характеристику державній політиці у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;

- встановити адміністративно-правові обмеження щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;

- узагальнити зарубіжний досвід забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань та опрацювати можливість його адаптації в національну правову систему;

- виокремити шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Предметом дослідження є адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становить сукупність загальних і спеціальних методів наукового пізнання, використання яких дало змогу комплексно підійти до виконання завдань дисертації. Так, за допомогою *логіко-семантичного* методу та методу *класифікації* вдалось удосконалити поняття та з'ясувати зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження (підрозділ 1.1); а також з'ясувати сутність поняття та окреслити види зброї або інших предметів, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань з боку громадян (підрозділ 2.1). Структурно-логічний та системно-функціональний методи використовувались для того, щоб розкрити загальну структуру адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і

здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 1.2). З метою надання характеристики державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 2.2) застосовувався аналітичний метод. Щоб охарактеризувати нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 1.3), а також встановити адміністративно-правові обмеження щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 2.3) було використано метод документального аналізу. Щоб узагальнити зарубіжний досвід забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань та опрацювати можливість його адаптації в національну правову систему (підрозділ 3.1) використовувався порівняльно-правовий метод. З'ясувати шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (підрозділ 3.2) вдалось за допомогою методів моделювання та прогнозування. В процесі підготовки дисертації було використано й інші методи наукового пізнання, застосування яких дозволило комплексно підійти до досягнення мети дисертаційної роботи.

Нормативно-правовим підґрунтям дослідження є Конституція України, ратифіковані у встановленому законом порядку міжнародні договори та угоди, а також низка інших законодавчих та підзаконних актів, положення яких прямо чи опосередковано регулюють питання реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

Науково-теоретичне підґрунтя становлять праці фахівців з адміністративного, конституційного, цивільного, кримінального права, тощо.

Окрім того, було використано напрацювання фахівців з інших галузевих дисциплін, як-то: теорія держави і права, теорії управління, соціології, філософії, психології, тощо.

Інформаційну та емпіричну основу дослідження становлять періодичні видання, статистичні матеріали тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є однією із перших спроб після початку повномасштабного вторгнення, комплексно, на монографічному рівні, з'ясувати сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, основні з них такі:

вперше:

- акцентовано увагу на тому, що негативними чинниками, які заважають формуванню та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, є наступні: по-перше, непослідовність дій законодавця у досліджуваному напрямку, прийняття хаотичних та непослідовних рішень, особливо в умовах повномасштабної війни; по-друге, постійне зростання ризиків та обсягів зброї, яка знаходиться на руках у населення України; по-третє, недостатній контроль за обігом зброї, що в свою чергу створює умови для її потрапляння в руки злочинних угруповань та інших небезпечних осіб; по-четверте, відсутність чіткого стратегічного бачення щодо вирішення існуючих проблем у сфері обігу зброї, тощо;

- запропоновано авторське визначення поняття адміністративно-правового механізму реалізації права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань, на основі чого було виділено наступні його характерні властивості: 1) це цілісна система із своєю структурою, що складається із взаємопов'язаних елементів; 2) одним із структурних елементів - є діяльність органів публічного адміністрування; 3) має конкретну мету, передусім, забезпечення прав і свобод людини й громадянина у тій чи іншій сфері суспільного життя; 4) засоби юридичного захисту являють собою певний юридичний інструментарій, який застосовується для досягнення мети цього механізму;

удосконалено:

- обґрунтування наукової думки про те, що в системі правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань важливе місце відводиться нормам адміністративного права, оскільки за допомогою останніх: визначається правовий статус суб'єктів, діяльність яких орієнтована на забезпечення реалізації відповідного права; окреслюється перелік інструментів, які можуть використовувати як органи державної влади, так і власне громадяни для захисту свого життя і здоров'я; розкриваються форми здійснення діяльності за відповідним напрямом; межі відповідальності держави, її органів та їх посадових осіб за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків у цій сфері, тощо;

- наукову думку про те, з огляду на сучасну безпекову, соціальну та економічну ситуацію, українському законодавцю, на прикладі Швейцарії, Японії та Польщі, слід рухатись у бік посилення систему нагляду і контролю в частині використання зброї, в тому числі й у контексті реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;

- твердження про те, що прогалини у нормативно-правовому регулюванні реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, обумовлені: по-перше, динамічністю розвитку держави та суспільства, адже законодавство часто не встигає за цими змінами, що призводить до появи "сірих зон" і можливостей для зловживань; по-друге, недостатньою координацією роботи між суб'єктами, які уповноважені на формування та реалізацію державної політики у досліджуваній сфері, а також безпосередню реалізацію заходів у досліджуваній сфері суспільного життя; по-третє, нестабільною соціальною, економічною, політичною та безпековою ситуацією, які підвищують роль та значення діяльності, орієнтованої на реалізацію права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; по-четверте, відсутністю достатнього фінансування на правоохоронні органи, суди, медичні установи та інші структури, відповідальні за забезпечення безпеки громадян; по-п'яте, низьким рівнем правової свідомості та культури громадян, особливо у частині використання спеціальних інструментів та засобів (зокрема, зброї) для захисту свого життя та здоров'я; по-шосте, відсутністю належної оцінки шкідливих наслідків;

дістало подальшого розвитку:

- визначення поняття що «право на життя», до характерних особливостей якого віднесено: по-перше, фундаментальність, адже воно є основоположним, від якого залежить реалізація всіх інших прав людини; по-друге, дане право не може бути скасоване чи обмежене, оскільки воно є природним і належить кожній людині від моменту народження; по-третє, держава і будь-які інші суб'єкти не мають права свавільно позбавляти людину життя, а також повинні гарантувати, що закони та процедури передбачають чіткі механізми захисту цього права; по-четверте, держава зобов'язана забезпечувати належний захист життя своїх громадян через

юридичні, соціальні, медичні заходи, а також ефективно реагувати на загрози;

- науковий підхід щодо тлумачення категорія «зброя» в контексті використання її для захисту життя та здоров'я, на основі чого до ознак останньої віднесено наступні: 1) зброя – це завжди предмет, який є об'єктом матеріального світу; 2) переважно має чітко визначені технічні характеристики; 3) має властивість захищати від протиправного посягання з боку інших осіб; 4) при протиправному або неправильному використанні може нести загрозу життю та здоров'ю інших осіб; 5) може бути використана для злочинного нападу на іншу особу;

- обґрунтування тези про те, що значення адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, полягає у наступному: по-перше, вони орієнтовані на те, щоб запобігти безконтрольному використанню зброї; по-друге, гарантують, що застосування зброї буде відповідати рівню загрози; по-третє, обмеження допомагають захистити права не тільки того, хто обороняється, але й тих, проти кого може бути використана зброя; по-четверте, обмеження доступу до зброї (порядок отримання дозволу, вимоги до фізичного та психічного стану, відсутність судимостей тощо) допомагають гарантувати, що зброя знаходиться тільки в руках тих, хто може відповідально її використовувати; по-п'яте, допомагають власникам зброї діяти в межах закону і уникати кримінальної чи адміністративної відповідальності.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя для проведення подальших теоретико-правових досліджень, присвячених характеристиці адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на

захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

–*правотворчій сфері* – в процесі розробки нових та вдосконалення діючих нормативно-правових актів різної юридичної сили, положення яких спрямовані на регулювання адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;

–*правозастосовній сфері* – з метою підвищення ефективності діяльності органів державної влади, які відповідають за забезпечення функціонування адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;

–*освітньому процесі* – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право»; «Теорія держави і права»; «Конституційне права» тощо (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 15-16 лютого 2017 р.); «Матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 19–20 липня 2017 р.); «Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції» (м. Київ, 12–13 серпня 2020 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації відображено у п'яти наукових статтях, з яких чотири опубліковано у наукових фахових виданнях України, одну – в іноземному науковому виданні, а також у трьох

тезах наукових повідомлень на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 208 сторінок. Список використаних джерел містить 190 найменувань на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ЗАХИСТ СВОГО ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я, ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ІНШИХ ЛЮДЕЙ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ

1.1. Поняття та зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження

Право на захист свого життя і здоров'я є одним із основоположних прав людини, яке закріплене у міжнародних правових актах і національних законодавствах більшості цивілізованих держав світу, в тому числі й України. Це право має величезне значення, оскільки забезпечує фізичну безпеку людини та її можливість діяти в суспільстві без страху за своє життя та здоров'я. Захист цих цінностей формує основу для існування соціально стійких і правових держав, де кожен громадянин має можливість реалізовувати свої інтереси та права в умовах свободи і безпеки. Наявність такого права надає людині легітимну можливість протидіяти агресії, а також будь-яким іншим формам насилля чи загрозам її фізичної цілісності. Це право є особливо важливим у випадках, коли державні органи не в змозі негайно надати допомогу чи захист.

Перш за все, необхідно розкрити семантичне значення правової категорії «протиправне посягання», адже саме вона об'єднує основні елементи структури права на захист свого життя і здоров'я, а також життя та здоров'я інших людей. У тлумачній словниковій літературі термін «протиправне посягання» вживається, як дія «посягати»», а слово «посягати» розглядається, як «намагатися захопити, привласнити що-небудь, зазіхати» [108]. З наведеного вбачається, що цей термін вже містить у собі

ознаки протиправності. А тому, важливо зазначити, що слово «протиправний» означає дію за значенням прикметника «незаконний». Прикметник «незаконний» (протиправний) означає: 1) той, який суперечить положенням закону, порушує їх; 2) який забороняється законом, порушує його [21].

Досліджуючи злочини проти життя і здоров'я дитини, П. А. Зеленьак визначає протиправне посягання як «протиправну дію (бездіяльність), спрямовану на завдання шкоди життю та здоров'ю дитини або створила погрозу настання таких наслідків» [48, с. 166]. З точки зору С. Я. Лихової найбільш небезпечні прояви посягання на безпеку людини, зокрема, на її життя і здоров'я, відбуваються шляхом порушення її прав і свобод, у тому числі, шляхом заподіяння суспільно небезпечних наслідків, передбачених у кримінальному законодавстві [76, с. 5]. Саме кримінальне законодавство створене для того, щоб охороняти безпеку людини від найбільш суспільно небезпечних посягань. Вказані гарантії є загальними, тобто розповсюджуються, як правило, на всі права і свободи, в тому числі і на ті, які в міжнародних нормативних актах не набули статусу «основних» чи «основоположних». У свою чергу Р. О. Кушніренко пропонує умисні протиправні посягання розуміти у двох аспектах, зокрема: 1) як загальнокримінальну насильницьку злочинність; 2) як вбивства, вчинені особами, які вчинюють збройну агресію проти України, «що кваліфікуються як порушення законів та звичаїв війни» [72, с. 19]. Вважаємо, що автор надає неповне визначення поняття «протиправне посягання», звужуюче його тлумачення виключно до «вбивства», що є лише одним із видів протиправних посягань. Із урахуванням зазначеного вище, протиправне посяганням являє собою дію та/або бездіяльність, що спричинило та/або могло спричинити шкоду життю або здоров'ю людини. Тож, протиправне посягання – це незаконне зазіхання однієї особи на інтереси, свободу,

власність, або інші майнові або немайнові цінності іншої особи, які охороняються законом.

Варто визначитись із загальним змістом поняття «права людини». Так, Д.Є. Кутоманов вказує, що права та свободи – це можливості людини, які обмежують від незаконного і небажаного втручання в її життя та внутрішній світ, що забезпечують існування, своєрідність та автономію особистості. Усі права, що належать людині, рівною мірою є особистими. У вузькому розумінні під останніми мається на увазі лише частина прав, які безпосередньо захищають особисте життя та свободу кожної людини. До таких прав, як зауважує науковець, належать права: на життя, особисту недоторканність, на повагу, захист честі й гідності, свободу совісті, на недоторканність житла, на свободу пересування й вибору місця проживання тощо [71, с.27]. П.М. Рабінович визначає права людини як певні можливості особи, які необхідні для її існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства (економічним, духовним, соціальним) і мають бути загальними та рівними для всіх людей [138; 8, с.16]. В.І. Кунченко-Харченко, доводить, що права людини в сучасному світі – це проблема, вирішення якої стоїть у центрі практичної діяльності міжнародного співтовариства і кожної держави. Права людини – це її можливість діяти певним чином для того, щоб забезпечити своє нормальне існування, розвиток і задоволення власних потреб. Науковець підкреслює, що поняття про права людини включає два аспекти: природні права людини, неподільно пов'язані з її існуванням та розвитком; набуті права людини, що характеризують її соціально-політичний статус [70]. Вчений продовжує, що свобода людини є вихідним поняттям проблеми прав людини-громадянина. Вона характеризується ознаками: всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах; людина має право робити все, що прямо не заборонено діючим законодавством; всі люди рівні в правових можливостях, правовому сприянні і правовій охороні;

свобода людини – об'єктивна реальність, вона виходить за межі врегульовані правом, так як на неї впливають і інші соціальні норми (моралі, етики, релігійні норми та інші) [70]. На переконання М.В. Цвіка, О. В. Петришина та Л.В. Авраменка надається наступне визначення прав і свобод людини і громадянина: це правові можливості (надбання), необхідні для існування і розвитку особи, які визнаються невід'ємними, мають бути загальними і рівними для кожного, забезпечуватись і захищатись державою в обсязі міжнародних стандартів». Підкреслено, що «термін «право» застосовується тоді, коли йдеться про конкретні можливості поведінки (право на працю, на відпочинок, на освіту, на соціальний захист тощо). Коли ж треба підкреслити більший простір вибору варіанта поведінки саме на власний розсуд і під власну відповідальність, використовується термін «свобода» [44; 27, с. 31].

М.І. Гаврилов відзначає, що в науковій літературі можна виділити два ключові підходи щодо тлумачення поняття «права» [23, с. 21]. Прихильники першого підходу виходять з того, що фундаментальні права людини на життя, безпеку, волю, власність, опір гнобленню та інші розуміються як природні, невід'ємні та священні норми людської поведінки, що існують незалежно від держави. Безумовно, у рамках цього підходу по-різному оцінюється кінцеве джерело прав людини. Як правило, його вбачають у самій природі людини, в основних потребах: підтримці життя, безпеки, у волі від насильства і соціально невиправданих обмежень, повазі людської гідності тощо. Основні права особистості мають недержавне і неюридичне походження. Держава не може відібрати в людини властиві їй від народження фундаментальні права, хоча вона може або поважати і гарантувати, або порушувати і придушувати їх. З розвитком суспільства обсяг прав і конкретний їх зміст змінюються і розширюються, але самі основні права залишаються незмінними, відбиваючи сталість основних якостей роду людського. Незалежно від конкретних етапів розвитку суспільства і законодавчих норм існують базові моральні принципи і права

людини. Маючи для людства вищий ціннісний статус, вони виступають зовнішнім критерієм, універсальною мірою оцінки будь-якого суспільного ладу [23, с.21]. Прихильники другого підходу заперечують будь-яке недержавне походження прав людини, виходять з раціональної самооцінки права, його незалежності від економічних і соціальних передумов. Для них держава є єдиним джерелом і гарантом прав і свобод людини. У такому розумінні істотних розходжень право і закон не мають. Із загальної системи прав і свобод не виділяються права і свободи особи. І навіть у тому вигляді, як ці права і свободи визначаються, вони не мають верховенства над правами держави. Тут панує думка, що залежно від державної необхідності і можливостей держави змінюються і самі права громадян [23, с. 21].

Таким чином, права людини — це сукупність невід'ємних і універсальних прав і свобод, які належать кожній людині від народження незалежно від її громадянства, національності, статі, релігії чи будь-яких інших ознак. Вони забезпечують захист гідності, свободи, рівності та безпеки особи, а також надають можливість реалізовувати свої інтереси в межах правової системи. Права людини є основоположними і визнаються міжнародним і національним правом, зокрема, гарантуються Конституціями держав та міжнародними договорами та угодами.

Основними немайновими цінностями будь-якої особи є життя та здоров'я, які є нерозривно пов'язаними одна із іншою. З цього приводу К. О. Гориславський пише, що право на захист життя і здоров'я «від небезпеки, яка загрожує людині, історично віднесено до природних, природжених прав». Автор акцентує увагу, що «це неписане правило «вдихнула» в людину мати-природа, воно впливає з самої сутності людини, з розуму, який виокремлює людину серед іншого світу» [29].

Варто зауважити, що на нормативно-правовому рівні не визначено поняття «право на захист життя і здоров'я», замість цього використовуються такі поняття, як: «право на охорону здоров'я», «охорона життя», «право на

безпеку життєдіяльності». Усі вони використовуються різними галузевими правовими науками і характеризуються вузькою цільовою спрямованістю. Так, право на захист життя і здоров'я свого та інших осіб від протиправних посягань складається з різних елементів, що характеризують його, що входять до структури особистих немайнових прав, зокрема: «право на усунення небезпеки, яка загрожує життю чи здоров'ю»; «право на захист життя і здоров'я від протиправних посягань»; «право особи на отримання допомоги у разі, якщо вона перебуває у небезпечному для життя стані» тощо, але основні складові елементи аналізованого права – це «право на захист життя» і «право на захист здоров'я». Зазначимо, що «право на захист здоров'я» тісно пов'язане із «право на захист життя», адже останнє має першочергове значення. З цього приводу влучно зазначає О. О. Пунда, який підкреслює, що «право на здоров'я органічно пов'язане із правом фізичної особи на життя. Життя повинно бути здоровим. Право на життя є більш загальним і більш охоплюючим». Вчений стверджує, що «здійснення права на здоров'я знаходиться у прямій залежності від здійснення права людини на життя» [137, с. 80].

Отже, право на захист здоров'я нерозривно пов'язане із правом на захист життя особи, особливо якщо це стосується захисту від протиправних посягань, що несуть загрозу життю та здоров'ю, що потребує усунення небезпеки. Це означає, що момент виникнення права людини на життя співпадає з моментом виникнення права особи на захист здоров'я, тобто одне право обумовлює інше. Для того, щоб визначити зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань та запропонувати дефініцію цього поняття, вважаємо за необхідне проаналізувати основні складові елементи цього права, зокрема: «право людини на захист життя від протиправних посягань» та «право людини на захист здоров'я від протиправних посягань».

Так, «життя людини являє собою фізичне, духовне та соціальне функціонування людини як комплексного біосоціального організму» [78, с. 9]. Життя – поняття багатогранне і має різний зміст залежно від сфери застосування. Існують множинні визначення, тлумачення вказаного поняття, особливості яких пояснюються різною направленістю тих галузей, у межах яких ці визначення наведені. Зокрема, такі науки, як біологія, філософія, релігія, медицина, соціологія, а також інші науки тлумачать людське життя як певний феномен природи. Так, в енциклопедичному словнику слово «життя» розглядається «як одна з форм існування матерії, що закономірно виникає за певних умов у процесі її розвитку». Соціологічна тлумачна література розглядає слово «життя» як «сукупність різноманітних видів та форм спільної діяльності людей, що спрямована на забезпечення умов та засобів існування, реалізацію потреб» [151, с. 17]. Як зазначали давні філософи «Ми людські істоти, існуємо тому, що ми існуємо як сутності, що усвідомлюють себе в мові. Лише тому, що ми існуємо як сутності, що себе усвідомлюють, й існує царина фізичного існування як наша обмежуюча когнітивна царина в кінцевому поясненні того, що являє собою життя людини-спостерігача як феномен. Фізична царина існування вторинна по відношенню до феномена життя людини-спостерігача, незважаючи на те, що в поясненні спостереження людина-спостерігач виникає з фізичної царини існування» [81, с. 123]. У тлумачній словниковій літературі слово «життя» тлумачиться, як: 1) «існування усього живого; протилежне смерті»; 2) «стан живого організму в стадії розвитку; зросту»; 3) «період існування кого-небудь; вік»; 4) «все пережите, зроблене людиною за час її існування; біографія»; 5) «спосіб існування кого-небудь» [108]. Отже, життя як явище дуже багатоаспектне. Як об'єкт дослідження, передусім, нам цікаве життя людини у фізичному його прояві. Треба відзначити, що життя людини виступає як об'єкт правової охорони, тобто об'єкт на який впливають норми права, з

метою його охорони та захисту від протиправного впливу. Поєднання біологічного та соціального в людині дозволило останній відстояти своє життя законодавчо, затвердивши при цьому право на життя не лише як природне право, а і як позитивне право держави і суспільства, що формалізовано виявляється у сукупності норм права, що його регулюють. Право людини на життя захищене як нормами міжнародного, так і нормами національного законодавства. Так, у статті 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [83] право на життя тлумачиться як «невід’ємне право кожної людини, яке охороняється законом, відповідно до якого ніхто не може бути свавільно позбавлений життя» [83].

Вчені надають різне тлумачення досліджуваному поняттю. Так, на думку Л. А. Ольховик, право на життя розглядається «як особисте немайнове право фізичної особи, що виникає з приводу особистого немайнового блага, яким є життя людини» [98, с. 164]. З точки зору О. Г. Рогової право на життя можна визначити як «свободу людини безпосередньо реалізовувати можливості, які вона має внаслідок своєї приналежності до виду *Homo sapiens*, та задовольняти необхідні сутнісно-якісні біологічні, соціальні, духовні, економічні та інші потреби, неподільні із самою людиною» [139, с. 13]. Прибічником більш вузької концепції тлумачення досліджуваного поняття виступає А. В. Соловйов, який у розуміння поняття «право на життя» вкладає наступні складові, зокрема: «право розпоряджатися своїм життям»; «право людини на самозахист свого життя»; «право піддати своє життя ризику»; «право людини на самозахист свого життя»; «право вимагати від інших осіб утримуватися від протиправного позбавлення життя людини, усунути небезпеку життю, створену внаслідок підприємницької або іншої діяльності, створити умови для зниження ризику для життя»; «право очікувати захисту свого життя з боку інших осіб»; «право на проведення евтаназії»; «право на захист життя з боку держави в особі її уповноважених органів, а також міжнародних установ чи їх органів»; «можливість одержати

належну юридичну охорону права на життя, його відповідне правове регулювання» тощо [150]. Вбачається, що зазначене тлумачення передбачає, зокрема, як право людини на захист свого життя з боку держави, так і на самозахист від свавільного та протиправного втручання у життя з боку третіх осіб, а також право на вільне розпорядження своїм життям, наприклад, автор у цьому контексті розглядає право на проведення евтаназії.

Таким чином, право на життя — це фундаментальне і невід'ємне право кожної людини на існування, яке передбачає захист її життя від незаконних посягань з боку інших осіб, держави або будь-яких інших суб'єктів. Це право забезпечує юридичні гарантії недоторканності фізичного існування людини та зобов'язує державу створювати умови для його захисту, включаючи заборону свавільного позбавлення життя та обов'язок сприяти охороні життя громадян через правові, соціальні й медичні заходи. На нашу думку, особливостями права на життя є: по-перше, фундаментальність, адже воно є основоположним, від якого залежить реалізація всіх інших прав людини; по-друге, дане право не може бути скасоване чи обмежене, оскільки воно є природним і належить кожній людині від моменту народження; по-третє, держава і будь-які інші суб'єкти не мають права свавільно позбавляти людину життя, а також повинні гарантувати, що закони та процедури передбачають чіткі механізми захисту цього права; по-четверте, держава зобов'язана забезпечувати належний захист життя своїх громадян через юридичні, соціальні, медичні заходи, а також ефективно реагувати на загрози. Тож, життя людини є унікальним та непоправним, тому право на життя має найбільший пріоритет у правовій системі. Підтвердження цього можна знайти у чисельних нормативних документах міжнародного та національного рівня.

Далі в розрізі представленої проблематики слід відзначити, що у чинному законодавстві недостатньо врегульованим є термін «право на здоров'я». Втім, у статті 49 Конституції України передбачено право на

охорону здоров'я, що звужує право на здоров'я лише з урахуванням охоронної функції держави. Інші спеціальні нормативно-правові акти, окрім охоронного, здійснюють також регулятивний вплив на досліджувані суспільні відносини. Більш детально зазначені нормативно-правові акти буде проаналізовано у наступних розділах дисертації [58].

Для того, щоб визначити дефініцію поняття «право на здоров'я», передусім необхідно дослідити полісемантичне значення терміну «здоров'я». Всесвітня організація охорони здоров'я визначає поняття «здоров'я», як «стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних дефектів» [109]. Серед вчених існують різні підходи до визначення поняття «здоров'я». Так, Г. Л. Апанасенко відстоює біосоціальний аспект, відповідно до якого «здоров'я є результатом провідних мотивів життєдіяльності та світовідчуття в цілому» [7]. У свою чергу К. М. Сидорченко пише, що «здоров'я – динамічний стан людини, який визначається резервами механізмів самоорганізації його системи (стійкістю до впливу патогенних чинників та здатністю компенсувати патологічний процес), характеризується енергетичним, пластичним та інформаційним (регуляторним) забезпеченням процесів самоорганізації, а також являється основою прояву біологічних (виживання – збереження особи, репродукція – продовження роду) та соціальних функцій» [143, с. 91]. Тож, автор тлумачачи категорію «здоров'я», як і попередній дослідник, підкреслює її біологічний та соціальний прояви.

Вітчизняний вчений В. І. Олефір пише, що категорія «здоров'я» передбачає наявність філософських, соціальних, політичних й інших аспектів. Так, філософський аспект полягає «у виборі ціннісних орієнтирів, політичний – в забезпеченні стабільності та безпеки держави, а соціальний – у відновленні трудових ресурсів, здатності до суспільно-корисної діяльності, тощо». На думку автора, психологічна складова виокремлюється перевагами, певною мотивацією в поведінці щодо забезпечення збереження здоров'я, а

медична складова визначається формуванням потреб у охороні здоров'я [97, с.87]. В юридичній літературі також було висловлено думку, що право на здоров'я – це немайнове право, пов'язане з майновим. Для обґрунтування цієї тези наводили докази того, що надання медичної допомоги під час лікування в закладах охорони здоров'я супроводжувалося наданням послуг немайнового характеру. Але, як підкреслює Т.Д. Гурська, не всі юристи погоджуються з цією думкою, оскільки звернення за медичною допомогою не змінює немайнового характеру самого блага. Отже, на їх думку, здоров'я – це особисте немайнове благо, не пов'язане з товарно-грошовою формою. Право на здоров'я у своєму непорушному стані не припускає виникнення будь-якого особливого виду майнових відносин [32].

Таким чином, право на здоров'я — це основоположне право людини на досягнення найвищого можливого рівня фізичного та психічного благополуччя, яке включає доступ до медичної допомоги, належних санітарно-гігієнічних умов, чистої води, безпечної їжі та здорового середовища. Це право передбачає обов'язок держави забезпечувати відповідні умови для підтримання, збереження та відновлення здоров'я кожного громадянина через ефективні системи охорони здоров'я, профілактики захворювань і доступу до медичних послуг.

Характерними ознаками даного права є: охоплює не лише доступ до медичних послуг, але й забезпечення належних умов життя, таких як чиста вода, безпечна їжа, санітарні умови, здорове навколишнє середовище, що сприяє підтримці здоров'я; по-друге, право на здоров'я є невід'ємним і має забезпечуватися для всіх людей незалежно від їхнього соціального статусу, статі, раси, національності чи релігійної приналежності; по-третє, держава несе відповідальність за створення та підтримку систем охорони здоров'я, які забезпечують доступні, якісні медичні послуги, профілактику захворювань та захист здоров'я громадян; по-четверте, включає не лише лікування, але й

профілактику захворювань та підтримку здорового способу життя через пропаганду здоров'я, освітні програми і доступ до необхідних ресурсів.

Все зазначене вище дає змогу констатувати, що право на життя та право на здоров'я дуже тісно пов'язані, адже вказані наукові категорії взаємодоповнюють та взаємо обумовлюють одна одну. Отже, можна дійти висновку, що право на здоров'я людини співвідноситься із правом на життя, як часткове та ціле.

Конституція України визначає людину, її життя й здоров'я, їх недоторканість і безпеку – основними соціальними цінностями держави (ст. 3) [58]. Тому основним обов'язком держави є захист життя і здоров'я людей від будь-яких протиправних посягань. Серед протиправних посягань особливу небезпеку становлять саме ті посягання, які є умисними, де основним безпосереднім об'єктом яких виступає життя та/або здоров'я людини. Переважну кількість протиправних посягань на життя людини є злочини, які, у свою чергу, можна поділити на групи: а) убивства; б) злочини проти життя за відсутності ознак убивства. Тож, умисні протиправні посягання на такі основні соціальні цінності, як життя і здоров'я людини потребують захисту, як з боку самої людини, так і з боку держави та інших осіб.

Отже, право на захист свого життя й здоров'я - це особисте немайнове суб'єктивне право, яке носить позитивний характер. Як суб'єктивне право воно передбачає визначену міру можливої поведінки особи, яка закріплюється в нормативно-правових актах різної галузевої належності. Втім, у контексті самозахисту життя і здоров'я ця міра поведінки визначається особливою цінністю. Тут йдеться про такі блага, як власне життя і здоров'я. Характеризуючи зміст права на захист власного життя і здоров'я людини, слід зазначити, що законодавство не містить положень щодо визначення активних дій володільця такого права, утім кримінальне законодавство визначає межі допустимого самозахисту (самооборони), тобто

для захисту власного життя і здоров'я фізична особа може використовувати усі допустимі способи і засоби із дотриманням меж, визначених законом. До негативної характеристики права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб можна віднести можливість вимагати від інших осіб не порушувати суб'єктивне право на життя і здоров'я людини, а також вимагати надання правового захисту такого права, або мати можливість здійснити самозахист (у порядку необхідної оборони).

Таким чином, з огляду на вище зазначене, право на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань слід тлумачити як природне немайнове суб'єктивне право людини, яке передбачає забезпечення належного захисту життя і здоров'я, як свого, так й інших осіб з боку держави і суспільства від незаконних дій інших суб'єктів, що спричиняють, або можуть спричинити, негативні наслідки зазначеним соціальним цінностям.

Право на захист життя та право на здоров'я від протиправних посягань є дуже ємкими поняттями, які містять багато спільних складових (елементів) змісту. Так, відповідно до положень національного законодавства до змісту права на життя й права на здоров'я відносяться, зокрема: 1) «заборона позбавлення життя фізичної особи»; 2) «захист свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» способами, які не заборонені законом; 3) «заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя» тощо. Крім того, до змісту права на життя та права на здоров'я відноситься право на захист власного життя та здоров'я право на захист життя та здоров'я іншої особи. Так, право на захист власного життя від протиправних посягань «будь-якими засобами не забороненими законом» передбачено ч. 2 ст. 281 Цивільного кодексу України [172], а «право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю» гарантоване ст. 282 ЦК [172]. Розміщення зазначених прав у структурі права людини на життя і здоров'я права на захист свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань пов'язане із існуванням

ризик, що створює загрозу для таких основних соціальних цінностей, як життя і здоров'я. До змісту досліджуваного права входить надання можливості для захисту як власного життя та здоров'я, так життя і здоров'я іншої особи. У законодавстві визначений перелік способів захисту від протиправного посягання. Так, положення національного законодавства передбачають, зокрема: здійснення законного затримання підозрюваного, обвинуваченого або підсудного; затримання особи, яка на законних підставах перебуває під вартою, або попередження її втечі для припинення бунту, або повстання, а крім того затримання такої особи в умовах воєнного часу (у тому числі, під час ведення бойових дій).

Незважаючи на те, що право на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб регламентовано різними галузями права, зокрема, цивільним та кримінальним, а більшість категорій, що використовуються у ній є приватноправовими, утім, ця сфера не може бути врегульована виключно нормами приватного права, адже як зазначає Г. М. Токарєв, «ключовим у правовій природі цих відносин є публічно-правовий інтерес». Автор зазначає, що такий висновок дозволяє зробити наявність наступних ознак, зокрема: а) «обов'язкова участь у цих правовідносинах суб'єкта з публічно-владними повноваженнями»; б) «владний характер правовідносин» [163, с. 104-105].

Аналіз національного законодавства дозволяє дійти висновку, що захисту суб'єктивних прав, зокрема, праву на захист свого життя і здоров'я, праву на захист життя і здоров'я інших людей присвячені окремі норми ЦК [172], крім того, відповідно до ст. 15 ЦК гарантоване «право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання» [172]. У цьому контексті доцільно зазначити, що засади зазначеної статті походять з норми Конституції України, яка визначає основні правові гарантії, що сприяють реалізації та захисту основних прав і свобод людини і громадянина у випадку їх порушення. Крім того, згідно із

ст. 55 Конституції України, «права і свободи людини і громадянина захищаються судом», що визначає публічно-правову природу права на захист, у тому числі, права на захист життя і здоров'я [58]. У свою чергу Н. С. Кузнєцова пише, що «правове регулювання будь-яких суспільних відносин, пов'язане з процесом трансформації правових приписів у площину фактичних суспільних відносин, передбачає, що кожне суб'єктивне право в разі його порушення гарантовано забезпечується можливістю його примусового відновлення або захисту» [68, с. 100]. Зазначене вище дає змогу дійти висновку щодо адміністративно-правової природи права на захист, зокрема, права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб.

Достатньо ґрунтовні дослідження у сфері адміністративно-правового регулювання права на здоров'я провела В. Ю. Стеценко, яка вказує на те, що «адміністративному праву належить провідна роль у забезпеченні публічного управління у галузі охорони здоров'я» [155, с. 5], втім роль адміністративного права полягає не лише у цьому. Так, по-перше, адміністративно-правове забезпечення, поряд з конституційним, цивільним та кримінальним, - є проявом публічно-правового забезпечення; по-друге, адміністративно-правова природа права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей підтверджується тим, що у відповідному напрямку здійснює діяльність низка органів державної влади. А відтак, цілком справедливим буде говорити про те, що право на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань - є об'єктом адміністративно-правового регулювання.

Таким чином, проведений вище аналіз дає змогу зробити висновок про те, що сутність права на захист життя та здоров'я від протиправних посягань розкривається у наступному: 1) заборона позбавлення життя фізичної особи; 2) захист свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань способами, які не заборонені законом; 3) заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя; 4) право на

захист власного життя та здоров'я право на захист життя та здоров'я іншої особи від протиправних посягань; 5) право на охорону життя і здоров'я людини з боку держави; 6) існування системи державно-правових і суспільних гарантій щодо захисту життя і здоров'я людини від реальних і потенційно можливих загроз; 7) право на захист власного життя від протиправних посягань будь-якими засобами не забороненими законом; 8) усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю, гарантоване нормами чинного законодавства.

Окрім того, необхідно зауважити, що зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження розкривається полягає у наступному: *по-перше*, в рамках адміністративного права це право виступає як важлива складова правовідносин між громадянином і органами державної влади, які зобов'язані забезпечити належну правову охорону життя і здоров'я людини; *по-друге*, дане право реалізується через систему адміністративно-правових заходів і процедур, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами та спрямовані на попередження та реагування на протиправні посягання на життя і здоров'я громадян; *по-третє*, на реалізацію даного права орієнтовано правоохоронну функцію держави; *по-четверте*, адміністративно-правовий аспект захисту життя і здоров'я включає функції державного управління та контролю, які здійснюються через адміністративні процедури, спрямовані на захист громадян (такими процедурами є надання дозволів на володіння зброєю, визначення меж оборони, тощо); *по-п'яте*, переважна більшість відносин, спрямованих на забезпечення реалізацію досліджуваного права, мають адміністративно-правове підґрунтя.

1.2. Загальна структура адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань

Будь-яке право, зокрема і право на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, має свій механізм реалізації, який включає низку структурних елементів. Система зазначених елементів має відповідати тим державним завданням, які спрямовані на досягнення мети реалізації відповідного права, а саме – збереженню життя і здоров'я людей, як основних соціальних суспільно-важливих цінностей. Варто зауважити, що права та свободи людини є основою правового порядку у будь-якій державі. Тобто, «закріплення прав та свобод людини і громадянина у Конституції та законодавчих актах покладає на усіх учасників правовідносин як певний обсяг можливостей (правомочностей) з реалізації своїх законних інтересів, так і обов'язки у різних видах правовідносин». Саме тому фундаментальність прав та свобод людини, їх філософсько-світоглядна сутність та суспільна значимість визначають порядок взаємовідносин між носіями визначених прав і свобод і іншими учасниками цих правовідносин [95, с. 32].

Для забезпечення реалізації та захисту прав людини, Конституція України та національне законодавство, загалом, передбачають правомочність здійснення громадянами визначених дій, крім того передбачено утворення та функціонування системи органів держави, основною функцією яких є захист основних прав і свобод людини та забезпечення їх реалізації. Так, Конституція України визначає можливість вчинення громадянами дій, що спрямовані на захист їх прав, як-то: «захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань»; «направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування»; «утворювати політичні партії та/або

громадські організації з метою здійснення й захисту своїх прав і свобод»; захищати свої права та інтереси у судовому порядку; звертатися за захистом своїх порушених прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних установ або органів» тощо [58]. Крім того, Конституція чітко визначає систему органів, наділених публічно-владними повноваженнями, що зобов'язані здійснювати охорону і захист прав і свобод людини і громадянина. У той самий час можливість здійснення людиною певних дій щодо захисту, наданих їй прав і свобод та наявність системи органів в державі, які захищають і забезпечують реалізацію цих і утворюють адміністративно-правовий механізм захисту прав людини, зокрема, права на захист власного життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань.

Так, словникові джерела розтлумачують «механізм» як внутрішню будову, певну систему; сукупність процесів і станів, які утворюють собою якесь явище [148, с. 695]. У юридичній літературі термін «механізм» розуміється, як «сукупність методів, форм, прийомів, способів, завдяки правильному використанню яких можливо буде досягти оптимальної організації всіх елементів системи, їх ефективного функціонування, що в результаті повинно привести до отримання бажаного результату» [11, с. 37-38]. У свою чергу Ю. М. Тодика зазначав, що правова категорія «механізм» особлива тим, що «недостатньо мати матеріальні норми, розвинену систему законодавства, необхідні ще чіткі механізми їх впровадження в життя, що повною мірою стосується і адміністративно-правової сфери» [162, с. 337]. Розглядаючи механізм дії права, Т. І. Тарахонич акцентує, що зазначена конструкція означає взаємодію «послідовно організованих юридичних засобів, які дають можливість досягти конкретну юридичну ціль із дотриманням відповідної процедури» [159, с. 13]. З нашої точки зору таке трактування механізму дії права є об'єктивним, оскільки воно відображує

певні межі його дії та його сутність. Тож, зважаючи на викладене, можна запропонувати тлумачити поняття «механізм», як комплексну, динамічну систему, яка складається із певних елементів (методів, засобів, способів та форм), що забезпечують правореалізацію.

О.О. Отрадна, досліджуючи механізм цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань, дійшла висновку, що він є «системою цивільно-правових засобів (інструментів), спрямованих на забезпечення відновлення порушених прав потерпілого, відшкодування або компенсації заподіяної йому шкоди в повному обсязі із врахуванням принципів розумності, добросовісності, справедливості шляхом трансформації норм деліктного права та інших регуляторів деліктних відносин у правомірну поведінку деліквента по задоволенню вимог потерпілого, а також на недопущення заподіяння шкоди немайновим та майновим благам суб'єктів цивільних правовідносин» [103]. О.Ф. Скакун визначає механізм правового регулювання як узяту в єдності систему правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок. Він є складовою частиною механізму соціального регулювання, збирає воедино всі явища правової дійсності: засоби (норми права, суб'єктивні права і юридичні обов'язки, рішення судів тощо, об'єктивовані в правових актах); способи (дозволяння, зобов'язування, заборона); форми (використання, виконання, додержання, застосування) [144].

Звертаючись до наукових трактувань адміністративно-правового механізму, можна звернути увагу, що Л. Князька під цим поняттям розуміє «спосіб організації й функціонування державних органів щодо висування обґрунтованих цілей, створення та розвитку регулюючої системи, спрямованої на досягнення цілей у соціальній діяльності державних органів» [50, с. 9]. З нашої точки зору, таке розуміння дуже звужує

тлумачення поняття «адміністративно-правовий механізм» та не відображає його змісту, адже звужує останній виключно до діяльності органів державної влади. Інший вітчизняний дослідник Ю. О. Коваленко розглядає адміністративно-правовий механізм, як певну систему адміністративно-правових факторів і засобів, які: 1) виконують низку функцій держави (які визначаються певними нормативно-правовими актами адміністративного права); 2) передбачені нормами адміністративного законодавства та інших суміжних галузей, що підпорядковуються певній загальній меті, завданням, а також загально-правовим принципам [51, с. 52]. Такі фактори і засоби організовані певним чином і дозволяють уповноваженим суб'єктам ефективно виконувати покладені на них функції [5, с. 7].

Сама ж категорія «адміністративно-правовий механізм реалізації права» трактується вченими шляхом поєднання ознак правореалізації та адміністративно-правового механізму. При цьому підкреслюється, що необхідно зважати на відмінність правореалізації і відповідного механізму, адже правореалізацію необхідно розглядати як результат певної діяльності, а механізм являє собою структуру (організацію) певного виду діяльності (функціонування). Так, М. Д. Гнатюк розглядає механізм правореалізації як «особливу правову підсистему механізму правового регулювання, що містить в собі відповідні регулятивні та охоронні правові засоби, за допомогою яких об'єктивне і суб'єктивне право втілюється у фактичній поведінці суб'єктів, тобто залежить від їх вольової діяльності з метою досягнення відповідного правового результату» [28, с. 5, 10]. Із вказаного слідує, що механізм правореалізації являє собою сукупність юридичних засобів, які використовує суб'єкт реалізації права у відповідних правовідносинах.

Таким чином, адміністративно-правовий механізм реалізації права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань слід розуміти як цілісну систему, структуру якої складають взаємопов'язані між собою елементи, що обумовлені специфікою сфери їх реалізації, змістом правових норм, засобів,

способів та кола суб'єктів публічного адміністрування, які тим чи іншим чином здійснюють вплив на реалізацію даного права у відповідних правовідносинах. Даний механізм характеризується наступним: 1) це цілісна система із своєю структурою, що складається із взаємопов'язаних елементів; 2) одним із структурних елементів - є діяльність органів публічного адміністрування; 3) має конкретну мету, передусім, забезпечення прав і свобод людини й громадянина у тій чи іншій сфері суспільного життя; 4) засоби юридичного захисту являють собою певний юридичний інструментарій, який застосовується для досягнення мети цього механізму.

З огляду на загальні положення адміністративного права, адміністративно-правовий механізм характеризується динамічністю в залежності від наявності різноманітних процедур та роду діяльності, що реалізуються за допомогою відповідного правового інструментарію. Наявність юридичного інструментарію є невід'ємною складовою будь-якого адміністративно-правового механізму. Як визначають вчені-адміністративісти, інструмент – «це зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного публічного результату» [4, с. 164].

У цьому контексті юридичними інструментами адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, виступають способи, засоби й форми, спрямовані на зовнішнє вираження дій відповідних суб'єктів публічного адміністрування щодо реалізації заходів у досліджуваній сфері суспільного життя. Таку діяльність суб'єктів публічного адміністрування можна розрізнити за трьома напрямками, які є основними складниками адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, А саме:

правотворча діяльність; правореалізаційна діяльність; діяльність щодо притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності. Крім зазначеного, на наш погляд, варто акцентувати увагу на тому, що при реалізації права на захист будь-яких цінностей важливим є попередження порушень відповідного права. Так, із урахуванням того, що протиправне посягання на життя і здоров'я людини за національним законодавством є правопорушенням, що носить суспільно-небезпечний характер, важливого значення набуває діяльність суб'єктів владних повноважень щодо попередження таких правопорушень. У цьому контексті йдеться про превентивну діяльність, яка здійснюється, зокрема, правоохоронними органами.

Зазначене поняття превентивної діяльності не має одностайного трактування. У тлумачній словниковій літературі зазначено наступне: термін «превенція» розглядається як попередження чогось; запобігання чомусь [21]; превенція (від лат. prevention - «попереджаю») – попередження, запобігання кримінальним правопорушенням. Превентивними заходами у правовій науці називають «профілактичні та інші заходи, спрямовані на запобігання кримінальним правопорушенням та іншим правопорушенням» [161]. С. О. Сафронов звертає увагу на те, що результат превенції, у порівнянні з припиненням правопорушень, є кращим, «оскільки він не обтяжений наслідками дій і не потребує інших заходів». Автор вказує на те, що превентивна діяльність здійснюється ще на етапі формування мотиву та наміру вчинення правопорушення [142]. Тобто, зміст превентивної діяльності полягає у тому, щоб попередити вчинення правопорушення, а значить і настання негативних наслідків, які воно може нести. Відповідно до положень національного законодавства, поліція здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчинення правопорушень (п. 1 ч. 1 ст. 23) [123]. До форм превентивної діяльності поліції О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та С. М. Князев відносять: «правове

виховання»; «постійне інформування населення про стан правопорядку і боротьби із злочинністю»; «агітаційно-роз'яснювальна робота серед населення»; «критика антигромадських проявів»; застосування заходів заохочення»; «робота з правопорушниками, особами з так званих груп ризику»; «поширення і популяризація передового досвіду в боротьбі з порушеннями громадського порядку» [3, с. 34]. Вказані форми превентивної діяльності окреслюють коло правовідносин, які мають характеризувати окремі елементи адміністративно-правового механізму реалізації відповідного права.

Отже, суб'єкти публічної адміністрації у адміністративно-правовому механізмі реалізації права на захист свого життя і здоров'я, права на захист життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань здійснюють свою професійну діяльність за такими напрямками: 1) правотворча діяльність, що виражається у прийнятті та вдосконаленні нормативно-правових актів, які складають систему адміністративного законодавства; 2) правореалізація, котра спрямована на забезпечення та захисту права на життя і здоров'я від протиправних посягань; 3) превентивна діяльність, орієнтована на попередження та профілактику вчинення правопорушень проти життя і здоров'я людини; 4) діяльність щодо притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за відповідні адміністративні правопорушення. Зазначені види адміністративно-правової діяльності здійснюються різними групами суб'єктів публічного адміністрування, наділених відповідним обсягом повноважень, завдань та функцій. Такі суб'єкти, уповноважені здійснювати правотворчу та право реалізаційну діяльність, «вбудовуються» у цілісну, взаємоузгоджену, але багаторівневу систему, мета якої – забезпечення та реалізація права людини на захист свого життя і здоров'я та захист життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Отже, систематизуючи викладені наукові підходи, можна резюмувати, що зміст адміністративно-правового механізму реалізації права

зводиться, зокрема, до організації діяльності та функціонування органів публічної адміністрації, що діє, як раніше було зазначено, за чотирма основними напрямками. У той самий час, аналіз зазначених раніше елементів понятійно-категоріального апарату від точкового до загального, що надає змогу детальніше опрацювати предмет дослідження.

Варто акцентувати увагу на тому, що усі складові елементи адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань знаходяться у відносинах певної субординації між собою, утворюючи взаємні зв'язки. Аналізуючи адміністративно-правовий механізм, як правову категорію, О. А. Моргунов звертає увагу на те, що до його складових елементів відносяться ті компоненти, які визначають його основний зміст та сутність, які дозволяють підкреслити його особливі характеристики. Автор серед функціональних складових частин адміністративно-правового механізму відзначено ті, що значною мірою впливають відповідне адміністративно-правове регулювання та є обов'язковими його елементами [92, с. 274]. Такий науковий підхід дозволяє акцентувати увагу на важливості виокремлення структурних елементів адміністративно-правового механізму, що в свою чергу дозволить визначити його сутність. Як приклад, О. І. Остапенко у структурі адміністративно-правового механізму відокремлює такі елементи як: 1) «норми адміністративного права»; 2) «акти тлумачення норм адміністративного права»; 3) «акти застосування норм адміністративного права»; 4) «адміністративно-правові відносини, що виникають, реалізуються та припиняються під час застосування норм адміністративного права»; 5) «державно-владні повноваження суб'єктів адміністративно-правового регулювання». У той же час автор наголошує на невичерпності цього переліку, пояснюючи це динамічністю правовідносин [102, с.142]. У цьому контексті доцільно наголосити також на специфіці предмету дослідження, яке безпосередньо впливає на склад структурних елементів відповідного

механізму. Окрім згаданих наукових точок зору, доцільно звернутися до авторів, чий погляд можна назвати «нетиповими». Так, зокрема, С. І. Корсун проводить класифікацію елементів адміністративно-правового механізму, поділяючи його структурні елементи на дві групи: 1) самі елементи; 2) функціональні складові частини. До елементів автор відносить, зокрема: норми права; акти реалізації; правові норми, а до функціональних складових частин відносить наступне: «юридичні факти»; «правову свідомість і культуру»; «законність»; «акти тлумачення та застосування норм права» [60, с.116-118].

Варто відзначити, що адміністративно-правовий механізм реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань має свої особливості, зважаючи на його предмет та має більш складну структуру, яка складається із більшої кількості елементів, аніж зазначено раніше. Але передусім, необхідно зупинитися на визначенні поняття «адміністративно-правовий механізм реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань».

Отже, адміністративно-правовий механізм реалізації права людини на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань є складною системою, яка складається із: суб'єктів реалізації; адміністративно-правових норм; принципів; засобів, форм, способів, процедур (юридичних інструментів) та кола суб'єктів публічного адміністрування, які здійснюють правотворчу, правореалізаційну діяльність щодо відстоювання права на захист життя і здоров'я людини від протиправних посягань, превентивну діяльність щодо попередження вчинення правопорушень та діяльність, пов'язану із притягненням винних осіб до адміністративно-правової відповідальності за правопорушення у визначеній сфері, з метою забезпечення та захисту відповідних прав людини, а також забезпечення правопорядку у державі.

Проводячи класифікацію елементів структури адміністративно-правового механізму, О. І. Безпалова розподіляє, відносячи частину системоутворюючих елементів до інституційної складової, що передбачає наявність відповідної системи суб'єктів, а іншу частину – до правової складової, яка включає в себе відповідну нормативно-правову базу, яка визначає процес правореалізації. У свою чергу остання група класифікації включає в себе інші елементи, які також є складовою структури відповідного адміністративно-правового механізму [11, с. 49-50].

Зважаючи на вказане вище, класифікувати елементи структури адміністративно-правового механізму права на захист свого життя і здоров'я слід наступним чином: 1) інституційні елементи, де суб'єктом реалізації досліджуваного права поряд із особою, яка має право на самозахист (захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань) є також суб'єкти публічної влади, які здійснюють правоохоронну функцію держави; 2) нормативні елементи, що включає в себе адміністративне законодавство, яке регламентує питання захисту життя і здоров'я людини від протиправних посягань; 3) управлінські елементи, що включають в себе: принципи реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань, засоби, форми, способи, процедури реалізації права на захист життя і здоров'я людини; адміністративно-правові відносини, в яких відбувається відповідна правореалізація.

Якщо коротко охарактеризувати кожен окремий елемент адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей, то можна зазначити наступне:

1) якщо розглядати інституційну складову, то до числа суб'єктів забезпечення та реалізації визначеного права належать як правоохоронні органи, зокрема їх співробітники, які найчастіше стикаються із загрозою протиправних посягань на їх життя і здоров'я, так і суб'єкти реалізації відповідної державної політики, зокрема, у сфері обігу зброї, як частині

реалізації права людини на захист власного та чужого життя і здоров'я від протиправних посягань. Крім того до цього елементу можна віднести усі органи публічної влади (органи державної влади, що які здійснюють свої функції у правоохоронній сфері, а також органи місцевого самоврядування тощо). Дані суб'єкти, окрім покладених на них законом функцій, правомочні, у межах наданих їм повноважень, реалізовувати основні напрямки державної політики, зокрема, у сфері обігу зброї. Самих суб'єктів реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, на нашу думку, умовно можна поділити такі групи: державні та недержавні суб'єкти. У свою чергу державні суб'єкти реалізації визначеного права можна поділити на: суб'єкти, які здійснюють правоохоронну діяльність, що для них є основним функціональним призначенням (суб'єкти, наділені спеціальною компетенцією та владними повноваженнями); суб'єкти, які не здійснюють правоохоронну діяльність, проте при виконанні покладених на них обов'язків, здійснюють вплив на забезпечення реалізації права на захист життя і здоров'я людини. Серед недержавних суб'єктів реалізації права на захист власного життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань можна відзначити органи місцевого самоврядування, приватні охоронні компанії, громадськість та інших;

2) адміністративно-правові норми, які регламентують реалізацію права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей (нормативний елемент). У даному випадку під нормами адміністративного права, які регламентують специфіку реалізації визначеного права, слід розуміти загальнообов'язкові правила поведінки учасників суспільних відносин у сфері реалізації права на захист життя і здоров'я, як власного, так і інших людей, за допомогою яких суб'єкти цих правовідносин можуть реалізовувати надані їм юридичні можливості. Адміністративно-правові норми є основним, базовим елементом механізму адміністративно-правового

регулювання, у зв'язку з чим здійснюється правовий вплив на інші елементи зазначеного механізму, туди входять як матеріальні, так і процесуальні норми, що регламентують адміністративно-правові відносини у досліджуваній сфері;

3) управлінський елемент, який включає в себе, зокрема: принципи реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань, тобто вихідні начала, як базові вимоги, яким має відповідати діяльність суб'єктів правовідносин, що виникають з приводу реалізації визначеного права. Серед таких принципів, перш за все, необхідно відзначити такі: законності; гуманізму; рівності всіх перед законом; об'єктивності; соціальної справедливості, прозорості тощо. Зазначені принципи відносять до загально-правових. Зважаючи на предмет цього дослідження, вбачається за можливе визначити також спеціальні принципи реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, наприклад: пріоритетності збереження життя і здоров'я людини; дотримання особистої недоторканості; недопущення меж необхідної самооборони; професіоналізму та компетентності; доцільності правозастосування; відповідальності; дотримання безпеки; довіри і поваги до правоохоронних органів; неухильності від відповідальності за винний проступок тощо. Дотримання зазначених принципів дозволить суб'єктам публічної влади визначеного адміністративно-правового механізму ефективно реалізовувати право на захист життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань та спрямувати свою діяльність на захист прав людини і громадянина. Зазначеним принципам мають відповідати усі нормативно-правові акти у сфері захисту прав людини щодо реалізації її права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань;

4) форми, процедури і способи реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Будь-яке

право реалізується у відповідних формах через використання спеціальних прийомів та методів. Від вибору форм реалізації права можуть бути створені належні умови для забезпечення дотримання прав людини в державі, їх охорони і захисту, протидії злочинності в усіх її проявах та підвищити ефективність діяльності суб'єктів публічного адміністрування. Основними формами реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань є: використання адміністративно-правових норм; виконання адміністративно-правових норм, які зобов'язують суб'єктів відповідних правовідносин до певної поведінки згідно з юридичними приписами; дотримання адміністративно-правових приписів, змістом такої форми реалізації права є утримання від порушення заборон, що містяться у відповідних нормах права;

Реалізація права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань здійснюється не тільки у відповідних формах, а й за допомогою специфічних інструментів і засобів, тобто методів реалізації соціальної функції держави. Застосування певного методу під час реалізації визначеного права залежить від того суб'єкта, який реалізує ту, чи іншу функцію у відповідних правовідносинах, його функцій, завдань і повноважень тощо. Необхідно також зазначити, що методи застосовуються системно, адже вони тісно пов'язані один із одним. Застосування певної системи методів при реалізації права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань залежить від багатьох чинників, зокрема: мети правореалізації, кола суб'єктів, що приймають участь у адміністративно-правових відносинах, а також від особливостей їх адміністративно-правового статусу. Також реалізація права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань відбувається із дотриманням визначених законодавством адміністративних процедур, зокрема, судових, що передбачені положенням адміністративного процесуального законодавства України;

5) адміністративно-правові відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей. У таких правовідносинах відбувається втілення нормативно-правових приписів, що врегульовують такі правовідносини, в практичну площину. Як зазначає О. І. Харитонова доцільним є розмежування адміністративно-правових матеріальних відносин (до яких авторка відносить процедури їх реалізації) і адміністративних процесуально-правових відносин. Цікавим є те, що вчена процедурні правовідносини трактує «як форму реалізації норм адміністративного права і не порушеного суб'єктивного адміністративного права або виконання адміністративного обов'язку» [168, с. 20-21]. Зважаючи на специфіку предмету дослідження, можна зазначити, що у адміністративно-правових відносинах, які виникають щодо реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, суб'єктом може виступати фізична особи, чиє суб'єктивне адміністративне права (окрім конституційного права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань) порушується під час виконання ним адміністративного обов'язку (наприклад, напад на співробітника Національної поліції під час виконання останнім службових обов'язків). Таким чином, під адміністративними правовідносинами, які виникають при реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань можна розуміти правовідносини, що мають публічно-владний характер, один із суб'єктів яких наділений публічно-владними повноваженнями, визначеними у положеннях адміністративного законодавства, щодо реалізації функції із захисту та охорони прав людини, зокрема, права на життя і здоров'я (що включає в себе превентивну та профілактичну діяльність та правореалізаційну діяльність), а також щодо реалізації відповідної державної політики у визначеній сфері.

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, саме вказані вище елементи найбільш змістовно та повно характеризують сутність та

специфіку адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Саме тому, важливим завданням законодавця є розширення кола відповідних елементів та вдосконалення їх змісту.

1.3. Нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань

Реалізація права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань вимагає побудови належного нормативно-правового підґрунтя, яке складає основну діяльність будь-якого органу влади у відповідному напрямку. Словникові джерела термін «засади» пояснюють в різних інтерпретаціях, вказуючи, що засадами можуть виступати як: 1) «основа чогось; те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь»; 2) «вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки»; 3) «спосіб, метод здійснення чого-небудь» [146, с. 300]. Зазначене дає підстави дійти висновку, що термін «засади» можна розуміти, як основу, вихідні положення, на яких базується функціонування чого-небудь.

Характеристика поняття «правові засади» здебільшого використовується у правовій науці, оскільки має якісне змістовне навантаження. З цього приводу Е. Шевченко висловлює власну позицію, відповідно до якої «правові засади як базові норми права, котрі знаходять закріплення у відповідних нормативно-правових актах, що визначають особливості статусу державного органу» [176, с. 166-168]. Крім того, належить підкреслити, що правові засади та зміст категорії «право» у даному контексті використовуються з нормативним змістом, оскільки інтерпретацій

застосування відповідного поняття безліч, проте «нормативна» складова й характеристика права, найбільш повно та змістовно характеризує відповідний термін у необхідному контексті. Ю. М. Фролов відзначає нормативно-правові засади, як сукупність чинних нормативно-правових актів, що визначають мету, завдання принципи діяльності відповідних органів, та визначають правовий статус останніх [167, с. 1079]. О. В. Звіздай, досліджуючи, нормативно-правове поле функціонування та розвитку місцевого самоврядування, вживає саме термін «правове поле», розуміючи під ним систему регуляторних актів різних рівнів, що умовно поділяються на групи [47, с. 244]. У свою чергу В. О. Боняк, аналізуючи значення слів «засади» та «основи» стверджує, що ці слова є синонімами, а отже, є взаємозамінними та належать до одного понятійного ряду [17, с. 242]. Таким чином, логічним буде дійти висновку, що нормативно-правові засади складають систему правових актів, комплекс відповідних норм права, які на нормативному рівні забезпечують функціонування певної галузі права, підгалузі або правового інституту.

Також слід звернути увагу, що для забезпечення реалізації визначеного права мають бути створені відповідні умови, що сприяють комплексному нормативному врегулюванню. Для повного розуміння понятійного апарату, необхідно з'ясувати тлумачення слова «забезпечення». Так, під «забезпеченням» мається на увазі – сукупність заходів і засобів, створення умов, що сприяють нормальному перебігу економічних процесів, реалізації намічених планів, програм, проєктів, підтримці стабільного функціонування економічної системи та її об'єктів. Зазначене персоніфікує зміст і сутність нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань й дає підстави висловити позицію, згідно з якою вони виступають комплексом нормативно-правових актів, у тому числі адміністративно-правових (не лише адміністративного характеру), утворюючих умови, визначаючих засади для

реалізації та функціонування відповідного адміністративно-правового механізму й регулювання правовідносин, пов'язаних із охороною та захистом визначеного права.

Вказане дає підстави для більш поглибленого дослідження нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних засад та з'ясувати місце і роль серед них широкого кола адміністративно-правових норм. Оскільки нормативно-правові засади, передусім ототожнюються із внутрішньою будовою законодавства України, а це означає, що такі засади втілюються у його структурних елементах, нам необхідно відзначити, як побудоване останнє. Підходи до розуміння поняття «внутрішня будова законодавства» та «структура законодавства» різняться, оскільки відповідна категорія є досить комплексною. Так, на думку науковці «систему законодавства» визначають, як форму функціонування права, «спосіб надання юридичного значення нормам права, засіб їх організації та об'єднання у конкретні статті, нормативні приписи, нормативно-правові акти, інститути і галузі законодавства» [44, с. 267]. Вітчизняна вчена Н. М. Оніщенко, розглядає поняття нормативно-правових основ, використовуючи широкий підхід у його тлумаченні. Зазначаючи, що законодавством можна вважати не просто сукупність нормативно-правових актів, а їх диференційована система диференційована система, яка базується на принципах субординації та координування її структурних елементів [99, с. 86]. Від цілісності і структурованості такої системи, залежить ефективність дії відповідного правового механізму, що безпосередньо впливає на стабільність функціонування певного виду правовідносин, які зазнають такого правового впливу.

Комплексний підхід при з'ясуванні значення поняття нормативно-правових основ законодавства використовує також М. І. Рустамова, яка зазначає що системність дає підстави «для стабільної, системної та

планомірної роботи будь-якого інституту права, а також суттєвою мірою впливає на ефективність здійснення кола окреслених функцій» [141, с. 21]. У той самий час, у рішенні Конституційного Суду України від 09 липня 1998 року №12/рп-98 розтлумачено термін «законодавство» і зазначено, що цим поняттям охоплюються чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень, які відповідають Конституції України і законам України [152], що свідчить узагальнення системи правових норм у окрему галузь. Деякі науковці відстоюють позицію, що за широкого підходу до вживання терміна «законодавство» ним охоплюються всі чинні нормативноправові акти правової системи (у тому числі локальні нормативно-правові акти) або лише акти прямого народовладдя, державних органів і органів місцевого самоврядування [141, с. 8–9]. У цьому контексті також вбачається, що законодавство під яким розуміються нормативно-правові засади, є системою, структуру якої складають елементи, які не функціонують самостійно, а є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. Всі елементи функціонують у тісному зв'язку, утворюють єдину систему, правовий механізм якої впливає на відповідні правовідносини, врегульовуючи та систематизуючи їх. Вчені, що досліджують загальну теорію права пишуть про те, що національне законодавство має вертикальну структуру, елементами якої є нормативно-правові акти, що за різною юридичною силою та галузевим призначенням вибудовуються у єдиний механізм правового регулювання. Науковці також наголошують на ієрархії та компетенції правотворчих органів, від чого залежить особливість дії відповідних нормативно-правових актів, що ними приймаються. Запропонована класифікація обумовлена юридичною силою нормативно-правових актів, тобто здійснюється шляхом поділу останніх на

закони і підзаконні нормативні акти, а головне місце у цій ієрархії належить Конституції України [44, с. 272].

Отже, зважаючи на проведений системний аналіз понять «нормативно-правові засади» та «законодавство», можна дійти висновку щодо рівнозначності досліджуваних правових категорій, оскільки в контексті забезпечення правореалізації цей процес може відбуватися виключно за допомогою регламентованих правових норм. Тож, правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань представляють собою систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, положеннях яких спрямовані на регулювання та упорядкування суспільних відносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя.

У той же час слід відзначити центральну роль положень адміністративного законодавства серед системи правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, оскільки саме адміністративно-правові норми виступають тими засобами, які завдяки формам їх реалізації сприяють ефективній дії відповідного права. Вчені-адміністративісти розглядають адміністративне право як галузь правової науки, яку складають правові норми, що врегульовують правовідносини управлінського характеру, котрі формуються у сфері виконавчої та розпорядчої діяльності органів публічної влади, у тому числі внутрішній організаційній діяльності інших державних органів, а також при здійсненні громадськими організаціями, їх органами зовнішніх юридично-владних повноважень [2, с. 20–21]. Зазначене тлумачення обумовлює необхідність інтеграції поняття до загальної системи нормативно-правових засад, що досліджуються у цьому підрозділі дисертації. Адже адміністративне законодавство забезпечує виконання завдань і функцій органів публічної влади та їх службових і посадових осіб, та слугує основою для здійснення організаційно-розпорядчої діяльності

вказаних суб'єктів. За такого підходу, нормативні положення адміністративного законодавства можна розглядати як інструмент забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, а також як систему норм права, котра забезпечує організацію роботи відповідних судових і правоохоронних органів та органів публічної влади, що систематизує відповідну діяльність таких суб'єктів. На підтвердження зазначеного можна згадати твердження С. О. Мосьондз, пише стосовно методів правового регулювання в адміністративному праві, які являють собою «сукупність засобів та спеціальних прийомів регламентації суспільних відносин, що застосовуються органами державного управління» [93, с. 122]. Отже, правовідносини, які складаються при реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, врегульовуються нормами адміністративного права, що дозволяє підкреслити його важливість.

С. В. Ківалов, зазначає про те, що «адміністративно-правові норми за своїм змістом відрізняються від норм інших галузей права тим, що регулюють управлінську діяльність, а відповідно можуть міститись не лише в конкретно визначеному нормативно-правовому акті саме системи адміністративного законодавства (Кодексі України про адміністративні правопорушення)». Вчений наполягає на тому, що такі норми права можуть також міститися і «в нормативно-правових актах-елементах інших галузей права, наприклад кримінального чи кримінального процесуального, оскільки не лише адміністративне право України містить значну кількість нормативних актів, які є джерелами його галузі, що пов'язується з тим, що більшість суспільних відносин у нашій державі потребують регулювання за допомогою адміністративно-правових актів» [1, с. 56], тобто окремі засади адміністративно-правових норм містяться майже в усіх галузях права. Стосовно класифікації виключно адміністративно-правових засад

забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей можна звернутися до наукових здобутків Д. В. Цвірюка, який разом із проблемними аспектами функціонування адміністративного законодавства акцентує увагу на тому, що важливим завданням також є визначення рівнів адміністративно-правового регулювання, які автор пропонує поділити на такі: 1) «конституційний рівень, який є підґрунтям будь-яких правовідносин в державі, оскільки саме на рівні Основного Закону декларовані права людини і громадянина»; 2) «законодавчий рівень, основу якого складають Закони України (серед яких, провідне місце посідає Кодекс про адміністративні правопорушення України) та інші, які деталізують існуючі конституційні гарантії»; 3) «підзаконний рівень передбачає наявність нормативних актів владнорозпорядчого характеру (акти Кабінету Міністрів України, акти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, акти міністерств тощо)». Останній рівень відіграє суто практичне значення, оскільки вказані документи забезпечують безпосередню реалізацію повноважень органів влади стосовно визначеної сфери правовідносин [171, с. 516-521]. Зазначена система класифікації законодавства визнана найзручнішою та є прийнятною для усіх вчених-теоретиків й широко застосовується у науково-теоретичній діяльності, крім того, відіграє роль інструментарію для законотворців при відповідній роботі із законопроектами. Це дозволяє виокремити ряд правових актів, що є нормативно-правовими засадами забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, визнавши при цьому центральне місце адміністративного законодавства.

Таким чином, з нашої точки зору, увесь широкий перелік нормативно-правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань засад належить класифікувати шляхом поділу на наступні критерії:

- на конституційному рівні перш за все, слід виділити виключно Конституцію України [58], яка є Основним Законом у державі, на положеннях якого базуються усі національні нормативно-правові акти та повинні відповідати йому. Положення Конституції регулюють основні суспільні правовідносини у державі, та визначають, крім іншого, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» (ст. 3). Крім того головним обов'язком держави визначено «утвердження і забезпечення прав і свобод людини» (ст. 3) [58]. Зазначені положення, визначають основні засади, зміст і сутність професійної і службової діяльності органів публічної влади, у тому числі правоохоронних органів держави, закріплюючи те, що правоохоронна діяльність має на меті забезпечення дотримання і реалізації прав і свобод людини і громадянина, зокрема, у сфері захисту права людини на захист життя і здоров'я, та мінімізацію ризиків повторного вчинення правопорушень. Відповідно до статті 27 Конституції України [58] кожній людині у державі гарантоване невід'ємне право на життя. Закріплено, що «кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» [58]. Тобто, право на захист свого життя і здоров'я і здоров'я інших людей від протиправних посягань є конституційним правом, яке, зокрема, передбачає обов'язок держави захищати життя і здоров'я людини. Утім, не дивлячись на конституційно-правові гарантії, саме окреслене право зазнає найбільших посягань саме сьогодні в умовах військової агресії росії проти нашої держави;

- на рівні міжнародного законодавства, ратифікованого в установленому законом порядку Верховною Радою України, слід віднести міжнародні стандарти захисту прав людини, що знаходять закріплення в міжнародних нормативно-правових актах, нормах, положеннях, які містять мінімальні вимоги дотримання основних прав і свобод людини, зокрема, на захист життя і здоров'я, як власного, так і інших людей від протиправних

посягань: 1) Статут Організації Об'єднаних Націй (1945 р.) [154], який став фундаментом для формування універсальних цінностей людства і заклав правові підвалини у сфері захисту прав і свобод людини, зокрема, щодо захисту життя і здоров'я; 2) Загальна декларація прав людини (1948 р.) [43] – закріплює засади визнання гідності, необхідності охорони прав і свобод людини, зокрема, у ст. 3 закріплює право кожної людини на життя, свободу та особисту недоторканість [43]; 3) Конвенція про захист прав людини та основних свобод – Європейська конвенція (1950 р.) [58]. У преамбулі цього міжнародного документу зазначається, що «уряди європейських країн, які дотримуються єдиних поглядів і мають спільну спадщину політичних ідеалів та традицій, поваги до свободи і верховенства права, зробили перші кроки на шляху забезпечення певних прав, зазначених у Загальній декларації прав людини». Перш за все Європейська конвенція [58] захищає громадянські права, зокрема: право на життя (ст. 2); заборона катувань (ст. 3); право на свободу і безпеку (ст. 5) тощо; 4) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.) [83] – у ст. 6 закріплює право людини на життя, відповідно до положень Пакту право на життя тлумачиться як «невід'ємне право кожної людини, яке охороняється законом, відповідно до якого ніхто не може бути свавільно позбавлений життя» [83]; 5) Хартія економічних прав та обов'язків держав (1974 р.) – проголошує повагу до прав людини і основоположних свобод [169]; 6) Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.) [57] і Факультативний протокол до неї (2002 р.) – по-перше, у ст. 1 Конвенції розтлумачується термін «катування», як «будь-яка дія, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу», у тому числі, «коли такий

біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди» [57]; по-друге, у ст. 2 цієї Конвенції міститься зобов'язання для кожної держави-учасниці щодо вжиття «ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її юрисдикцією» [57].

Отже, на міжнародному рівні визначені і закріплені мінімальні гарантії, які сприяють забезпеченню реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань, що здійснюється шляхом зобов'язання держав-учасниць закріплення у положеннях їх внутрішнього законодавства положень, спрямованих на забезпечення дотримання, охорону та захист прав людини, задля дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини на національних рівнях;

- на законодавчому рівні доцільно виділити:

а) кодифіковані нормативно-правові акти: 1) Кодекс України про адміністративні правопорушення, який серед основних своїх завдань визначає, зокрема: «охорону прав і свобод громадян»; «власності»; «конституційного ладу України»; «прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій; встановлення правопорядку»; «зміцнення законності»; «запобігання правопорушенням; виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України»; «поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством» (ст. 1) [54]. Зазначений зміст відображає превентивну функцію адміністративного законодавства, яке врегульовує адміністративно-правові відносини, що складаються у сфері вчинення відповідних правопорушень. Відповідно, регулятивні норми, закріплені у Кодексі, крім того здійснюють управлінський вплив на повноваження службових осіб правоохоронних органів, забезпечуючи превенцію щодо вчинення дій стосовно

правопорушника, зокрема, у щодо забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань, у тому числі визначаючи перелік діянь, що адміністративне законодавство і відновить до правопорушень [54]; 2) Кодекс адміністративного судочинства України [53]. Так, відповідно до ст. 2 Кодексу «завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень» [53]. Так, кожна особа має право звернутися до суду, якщо вважає, що своїми діями, рішеннями або бездіяльністю, відповідний орган чи його посадова, або службова особа – суб'єкт владних повноважень порушив її права (ст. 5). Кодекс визначає процедуру притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб (суб'єктів владних повноважень), якщо вони своїми діями, рішеннями чи бездіяльністю нанесли шкоду правам, свободам чи інтересам людини, у тому числі при реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань [53]; 3) Цивільний кодекс України входить до системи правових актів, що формують нормативно-правові засади реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань, адже визначає зміст конструкції «право на життя» й «право на здоров'я», до якого відносяться, зокрема: 1) «заборона позбавлення життя фізичної особи»; 2) «захист свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» способами, які не заборонені законом; 3) «заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя» тощо. Крім того, до змісту права на життя та права на здоров'я відноситься право на захист власного життя та здоров'я право на захист життя та здоров'я іншої особи. Крім того, положеннями ЦК [172] визначено «право на захист власного життя від протиправних посягань», яке

може бути реалізоване відповідно до цивільного законодавства «будь-якими засобами не забороненими законом» ч. 2 ст. 281, а «право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю» гарантоване ст. 282 ЦК [172]; 4) Цивільний процесуальний кодекс України, що визначає процедури розгляду справ цивільного судочинства, предметом розгляду яких можуть бути, зокрема, протиправні посягання на життя і здоров'я людини [173]; 5) Кримінальний кодекс України, основними завданнями якого є: «правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням» (ч. 1 ст. 1) [66]. Крім того, КК визначає, перелік злочинних правопорушень, спрямованих проти життя і здоров'я людини, за які передбачена кримінальна відповідальність (Р. II КК, ст. ст. 115 - 145); 6) Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК) [67], основними завданнями якого є, зокрема, «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження», крім того, КПК визначає належну процедуру кримінального процесуального розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють кримінальні злочини проти життя і здоров'я особи (ст. 2) [67];

б) законодавчі акти, серед яких особливо необхідно виокремити наступні Закони України: 1) «Про Національну поліцію», який визначає основні правові засади організації й діяльності Національної поліції України, правовий статус поліцейських, їх основні завдання та функції тощо [123]. Закон закріплює, що одним із завдань Національної поліції є «забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку» (ст. ст. 1, 2) [123]; 2) «Про судоустрій і статус суддів», згідно з преамбулою якого, він «визначає організацію судової влади та

здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд» [133]; 3) «Про Службу безпеки України», який визначає Службу безпеки України, як державний орган спеціального призначення, що виконує правоохоронну функцію, до завдань якого входить, зокрема «попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України» (ст. 2) [132]; 4) «Про прокуратуру». Відповідно до положень зазначеного Закону «прокуратура України становить єдину систему, яка у визначеному законом порядку, здійснює встановлені функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави» (ст. 1). Діяльність прокуратури ґрунтується, зокрема на засадах «верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю» (п. 1 ч. 1 ст. 3) [130]. Закони цієї групи регулюють діяльність органів, що виконують, переважно, правоохоронні функції в державі, чия діяльність спрямована на забезпечення реалізації прав людини, у тому числі, у сфері захисту права на своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, адже саме ці суб'єкти владних повноважень здебільшого сприяють реалізації і захисту вказаного права. Крім зазначених законів України, слід також згадати правові акти що містять нормативно-правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань за наступними групами: 1) закони, що регламентують загальні засади діяльності суб'єктів публічної адміністрації, визначаючи їх повноваження у сфері забезпечення реалізації прав людини, засади здійснення ними контролю і нагляду, зокрема закони України: «Про Регламент Верховної Ради України» [131] «Про Кабінет Міністрів України» [122], «Про Державну прикордонну Службу

України» [111]; б) закони, що врегульовують питання запобігання і протидії домашньому насильству, зокрема такі: «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [113], «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [112]; в) закони, що врегульовують питання у сфері захисту від військової агресії та незаконного обігу зброї, зокрема наступні: «Про правовий режим воєнного стану» [129]; проект Закону, що має робочу назву «Про право на цивільну вогнепальну зброю» [135];

в) підзаконні законодавчі акти, серед яких окремої уваги заслуговують наступні: 1) постанова Верховної Ради України «Про засади державної політики України у галузі прав людини» [114]; 2) указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022 [110]; 3) постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877 «Про затвердження Положення про Національну поліцію» [119], що є організаційно-розпорядчим нормативно-правовим актом, котрий приводить в дію та легалізує Національну поліцію України як орган публічної влади, що здійснює правопорядок в країні; 4) наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 листопада 2015 року № 1376 «Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення», що встановлює порядок оформлення і розгляду в органах Національної поліції України справ про адміністративні правопорушення [115]; 5) наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 листопада 2015 року № 1395 «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» [116]; 6) наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08 лютого 2019 року № 100 «Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події» [120], який визначає єдиний порядок ведення єдиного обліку органами Національної поліції, зокрема їх структурними (відокремленими) підрозділами, заяв,

повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення, а також визначений порядок здійснення контролю за ними [120].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу констатувати, що на сьогоднішній день система правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань представлена великою кількістю нормативно-правових різної юридичної сили та галузевої належності. Зазначене, як вбачається, підтверджує важливість даного питання як на міжнародному, так і національному рівнях. Втім, вказане дає змогу аргументувати, що в системі таких засад переважна роль відводиться нормам адміністративного права, оскільки саме за допомогою останніх: 1) визначається правовий статус суб'єктів, діяльність яких орієнтована на забезпечення реалізації відповідного права; 2) окреслюється перелік інструментів, які можуть використовувати як органи державної влади, так і власне громадяни для захисту свого життя і здоров'я; 3) розкриваються форми здійснення діяльності з відповідним напрямом; 4) межі відповідальності держави, її органів та їх посадових осіб за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків у цій сфері, тощо [88; 89].

Висновки до розділу 1

Відмічено, що протиправне посягання – це незаконне зазіхання однієї особи на інтереси, свободу, власність, або інші майнові або немайнові цінності іншої особи, які охороняються законом.

Встановлено, що права людини — це сукупність невід'ємних і універсальних прав і свобод, які належать кожній людині від народження незалежно від її громадянства, національності, статі, релігії чи будь-яких інших ознак. Вони забезпечують захист гідності, свободи, рівності та безпеки

особи, а також надають можливість реалізовувати свої інтереси в межах правової системи. Права людини є основоположними і визнаються міжнародним і національним правом, зокрема, гарантуються Конституціями держав та міжнародними договорами та угодами.

З'ясовано, що право на життя — це фундаментальне і невід'ємне право кожної людини на існування, яке передбачає захист її життя від незаконних посягань з боку інших осіб, держави або будь-яких інших суб'єктів. Це право забезпечує юридичні гарантії недоторканності фізичного існування людини та зобов'язує державу створювати умови для його захисту, включаючи заборону свавільного позбавлення життя та обов'язок сприяти охороні життя громадян через правові, соціальні й медичні заходи.

Аргументовано, що особливостями права на життя є: по-перше, фундаментальність, адже воно є основоположним, від якого залежить реалізація всіх інших прав людини; по-друге, дане право не може бути скасоване чи обмежене, оскільки воно є природним і належить кожній людині від моменту народження; по-третє, держава і будь-які інші суб'єкти не мають права свавільно позбавляти людину життя, а також повинні гарантувати, що закони та процедури передбачають чіткі механізми захисту цього права; по-четверте, держава зобов'язана забезпечувати належний захист життя своїх громадян через юридичні, соціальні, медичні заходи, а також ефективно реагувати на загрози. Тож, життя людини є унікальним та непоправним, тому право на життя має найбільший пріоритет у правовій системі. Підтвердження цього можна знайти у чисельних нормативних документах міжнародного та національного рівня.

Доведено, право на здоров'я — це основоположне право людини на досягнення найвищого можливого рівня фізичного та психічного благополуччя, яке включає доступ до медичної допомоги, належних санітарно-гігієнічних умов, чистої води, безпечної їжі та здорового середовища. Це право передбачає обов'язок держави забезпечувати

відповідні умови для підтримання, збереження та відновлення здоров'я кожного громадянина через ефективні системи охорони здоров'я, профілактики захворювань і доступу до медичних послуг.

Обґрунтовано, що характерними ознаками права на здоров'я є: охоплює не лише доступ до медичних послуг, але й забезпечення належних умов життя, таких як чиста вода, безпечна їжа, санітарні умови, здорове навколишнє середовище, що сприяє підтримці здоров'я; по-друге, право на здоров'я є невід'ємним і має забезпечуватися для всіх людей незалежно від їхнього соціального статусу, статі, раси, національності чи релігійної приналежності; по-третє, держава несе відповідальність за створення та підтримку систем охорони здоров'я, які забезпечують доступні, якісні медичні послуги, профілактику захворювань та захист здоров'я громадян; по-четверте, включає не лише лікування, але й профілактику захворювань та підтримку здорового способу життя через пропаганду здоров'я, освітні програми і доступ до необхідних ресурсів.

Підкреслено, що право на захист свого життя й здоров'я - це особисте немайнове суб'єктивне право, яке носить позитивний характер. Як суб'єктивне право воно передбачає визначену міру можливої поведінки особи, яка закріплюється в нормативно-правових актах різної галузевої належності. Втім, у контексті самозахисту життя і здоров'я, ця міра поведінки визначається особливою цінністю. Тут йдеться про такі блага, як власне життя і здоров'я. Характеризуючи зміст права на захист власного життя і здоров'я людини зазначено, що законодавство не містить положень щодо визначення активних дій володільця такого права, утім кримінальне законодавство визначає межі допустимого самозахисту (самооборони), тобто для захисту власного життя і здоров'я фізична особа може використовувати усі допустимі способи і засоби із дотриманням меж, визначених законом. До негативної характеристики права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб можна віднести можливість вимагати від інших осіб не

порушувати суб'єктивне право на життя і здоров'я людини, а також вимагати надання правового захисту такого права, або мати можливість здійснити самозахист (у порядку необхідної оборони).

З'ясовано, що право на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань слід тлумачити як природне немайнове суб'єктивне право людини, яке передбачає забезпечення належного захисту життя і здоров'я, як свого, так й інших осіб з боку держави і суспільства від незаконних дій інших суб'єктів, що спричиняють, або можуть спричинити, негативні наслідки зазначеним соціальним цінностям.

Відзначено, що роль адміністративного права в контексті забезпечення права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, полягає у наступному: по-перше, адміністративно-правове забезпечення, поряд з конституційним, цивільним та кримінальним, - є проявом публічно-правового забезпечення; по-друге, адміністративно-правова природа права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей підтверджується тим, що у відповідному напрямку здійснює діяльність низка органів державної влади. А відтак, цілком справедливим буде говорити про те, що право на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань - є об'єктом адміністративно-правового регулювання.

Зроблено висновок про те, що зміст права на захист життя та здоров'я від протиправних посягань розкривається у наступному: 1) заборона позбавлення життя фізичної особи; 2) захист свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань способами, які не заборонені законом; 3) заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя; 4) право на захист власного життя та здоров'я право на захист життя та здоров'я іншої особи від протиправних посягань; 5) право на охорону життя і здоров'я людини з боку держави; 6) наявність системи державно-правових і суспільних гарантій щодо захисту життя і здоров'я

людини від реальних і потенційно можливих загроз; 7) усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю гарантоване нормами чинного законодавства.

Зауважено, що зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань як об'єкт адміністративно-правового дослідження розкривається полягає у наступному: *по-перше*, в рамках адміністративного права це право виступає як важлива складова правовідносин між громадянином і органами державної влади, які зобов'язані забезпечити належну правову охорону життя і здоров'я людини; *по-друге*, дане право реалізується через систему адміністративно-правових заходів і процедур, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами та спрямовані на попередження та реагування на протиправні посягання на життя і здоров'я громадян; *по-третє*, на реалізацію даного права орієнтовано правоохоронну функцію держави; *по-четверте*, адміністративно-правовий аспект захисту життя і здоров'я включає функції державного управління та контролю, які здійснюються через адміністративні процедури, спрямовані на захист громадян (такими процедурами є надання дозволів на володіння зброєю, визначення меж оборони, тощо); *по-п'яте*, переважна більшість відносин, спрямованих на забезпечення реалізацію досліджуваного права, мають адміністративно-правове підґрунтя.

Встановлено, що адміністративно-правовий механізм реалізації права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань слід розуміти як цілісну систему, структуру якої складають взаємопов'язані між собою елементи, що обумовлені специфікою сфери їх реалізації, змістом правових норм, засобів, способів та кола суб'єктів публічного адміністрування, які тим чи іншим чином здійснюють вплив на реалізацію даного права у відповідних правовідносинах. Даний механізм характеризується наступним: 1) це цілісна система із своєю структурою, що складається із взаємопов'язаних елементів; 2) одним із структурних елементів - є діяльність органів публічного

адміністрування; 3) має конкретну мету, передусім, забезпечення прав і свобод людини й громадянина у тій чи іншій сфері суспільного життя; 4) засоби юридичного захисту являють собою певний юридичний інструментарій, який застосовується для досягнення мети відповідного адміністративно-правового механізму.

Наголошено, що суб'єкти публічної адміністрації у адміністративно-правовому механізмі реалізації права на захист свого життя і здоров'я, права на захист життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань здійснюють свою професійну діяльність за такими напрямками: 1) правотворча діяльність, що виражається у прийнятті та вдосконаленні нормативно-правових актів, які складають систему адміністративного законодавства; 2) правореалізація, котра спрямована на забезпечення та захисту права на життя і здоров'я від протиправних посягань; 3) превентивна діяльність, орієнтована на попередження та профілактику вчинення правопорушень проти життя і здоров'я людини; 4) діяльність щодо притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності за відповідні адміністративні правопорушення.

Аргументовано, що елементи структури адміністративно-правового механізму права на захист свого життя і здоров'я слід поділити на три групи: 1) інституційні, де суб'єктом реалізації досліджуваного права, поряд із особою, яка має право на самозахист (захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань) є також суб'єкти публічної влади, які здійснюють правоохоронну функцію держави; 2) нормативні, що включають адміністративне законодавство, яке регламентує питання захисту життя і здоров'я людини від протиправних посягань; 3) управлінські, до яких відносяться: а) принципи реалізації досліджуваного права; б) засоби, форми, способи, процедури реалізації права на захист життя і здоров'я людини; в) адміністративно-правові відносини, в яких відбувається відповідна правореалізація.

Доведено, що правові засади забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань представляють собою систему нормативно-правових актів різної юридичної сили, положеннях яких спрямовані на регулювання та упорядкування суспільних відносин, які виникають у досліджуваній сфері суспільного життя.

Констатовано, що на сьогоднішній день система правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань представлена великою кількістю нормативно-правових різної юридичної сили та галузевої належності. Зазначене, як вбачається, підтверджує важливість даного питання як на міжнародному, так і національному рівнях. Аргументовано, що в системі таких засад переважна роль відводиться нормам адміністративного права, оскільки саме за допомогою останніх: 1) визначається правовий статус суб'єктів, діяльність яких орієнтована на забезпечення реалізації відповідного права; 2) окреслюється перелік інструментів, які можуть використовувати як органи державної влади, так і власне громадяни для захисту свого життя і здоров'я; 3) розкриваються форми здійснення діяльності з відповідним напрямом; 4) межі відповідальності держави, її органів та їх посадових осіб за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків у цій сфері, тощо.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ОБІГУ ЗБРОЇ ЯК ІНСТРУМЕНТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ СВОГО ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я, ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ІНШИХ ЛЮДЕЙ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ

2.1. Поняття та види зброї або інших предметів, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян

Сьогоднішній стан розвитку України, а також безпекова складова у суспільстві, зробили питання щодо обігу зброї, його законодавчого врегулювання більш нагальним та актуальним. Зазначене в тому числі пояснюється тим, що правовий режим воєнного стану триває вже понад два роки, а право на захист життя і здоров'я людини від протиправних посягань кожного дня зазнає все більших порушень та утиску. Саме тому, ця сфера суспільних відносин є актуальною та потребує додаткового теоретико-правового дослідження та нових пропозицій щодо удосконалення правового регулювання.

Тлумачна словникова література містить такі значення терміну «зброя»: «сукупність засобів, пристосованих чи технічно придатних для нападу чи оборони» [20, с.154]. Вчені-криміналісти зазначають, що призначенням зброї є ураження цілей снарядами, «які одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння метального заряду) і мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що перебуває на визначеній відстані [149, с. 217]. О. М. Бокій розглядає поняття зброя більш широко, визначаючи його, як «пристрої, що призначені для ураження противника в збройній боротьбі» [37, с.4]. Зброю як об'єкт цивільно-правових відносин

досліджувала С. О. Старіцина, яка визначила зброю, як матеріальні блага, які виступають об'єктами речових прав, і визначає таке «майно як складну річ із встановленими законом особливостями щодо володіння, користування розпорядження ними» [153, с. 260]. О. С. Фролов пропонує широке тлумачення поняття «зброя» і визначає його як річ матеріального світу та як чинника соціальної системи» [166, с. 123]. У цьому контексті варто також погодитися з О. М. Бокієм, який розглядає категорію «зброя» як абстрактну, оскільки вона охоплює велику кількість різноманітних предметів і пристроїв, що мають різні властивості [16, с. 53]. Цікавим є точка зору С. В. Діденка, який розглядає поняття зброї в адміністративно-правових аспектах «як знарядь різної фізичної природи враження з енергією дії понад 0,2 джоуля, що використовуються людьми для оборони або нападу шляхом убивства, поранення чи психологічної перемоги над супротивником, обіг і застосування яких регулюються нормами адміністративного права» [35, с. 5].

П. Д. Біленчук пише, що вогнепальна зброя - це механічний пристрій багаторазової дії, призначений для влучення в ціль снарядів, які викидаються енергією газів, утворених при згорянні вибухової речовини. У слідчій практиці зустрічається багато предметів, які можуть уражати, але вони не є вогнепальною зброєю. Такі стріляючі об'єкти можуть бути заводського, кустарного чи саморобного виготовлення. Інколи вони за зовнішнім виглядом та формою бувають несхожі на зброю, але стріляють, мають вражаючі властивості і є вогнепальною зброєю. І навпаки, зустрічаються предмети, які є майже копією вогнепальної зброї, навіть стріляють, але не є вогнепальною зброєю як такою. Тому, підсумовує автор, віднесення предметів до вогнепальної зброї чи боєприпасів відбувається не лише за військово-технічними ознаками, але й за цільовим призначенням. Вогнепальна зброя повинна відповідати критеріям - загальним і спеціальним. Загальний критерій визначає цільове призначення зброї - «в боротьбі знищувати живу силу і технічні споруди» [65].

Таким чином, під зброєю найбільш доцільно розуміти сукупність об'єктів матеріального світу, які можливо використовувати як для захисту (з метою необхідної оборони), так і для нападу, який може спричинити позбавлення життя та/або пошкодження здоров'я інших осіб. Серед основних ознак зброї можна зазначити наступні: 1) зброя – це завжди предмет, який є об'єктом матеріального світу; 2) може мати певні технічні характеристики; 3) має властивість захищати від протиправного посягання з боку інших осіб; 4) при протиправному або неправильному використанні може нести загрозу життю та здоров'ю інших осіб; 5) може бути використана для злочинного нападу на іншу особу [91].

Крім того, категорія «зброя» охоплює коло предметів, куди можна віднести, як ручну стрілецьку або холодну зброю, у той же час зброєю є важка артилерійська техніка і, навіть, зброя масового знищення. Доцільно відзначити, що використання військової зброї вкрай обмежене і регулюється спеціальним законодавством. А тому, наше дослідження присвячене обігу зброї, яка використовується, здебільшого у цивільно-правових відносинах, правоохоронній діяльності, у тому числі службово-посадовій діяльності. Сюди можна віднести холодну зброю, стрілецьку зброю, спеціальні засоби оборони та боєприпаси до вищезазначених видів зброї [15, с. 23-25].

Всю зброю спеціалісти класифікують за різними критеріями. Одразу можна зазначити, що класифікація зброї – це її розподіл за різними видами призначення, типами виготовлення, ступенями автоматизації, і, крім того, в залежності від принципу використання порохових газів для приведення в дію автоматичної зброї. На сьогодні у нормативно-правових актах України існують визначення лише окремих видів зброї та спеціальних засобів (пристроїв). Серед них такі як: вогнепальна зброя, бойова нарізна вогнепальна зброя, мисливська вогнепальна зброя, спортивна вогнепальна зброя, несучасна стрілецька, вихолощена, навчальна, пневматична, холодна зброя та інші. Крім того, зазначаються пристрої для відстрілу патронів [84].

Так, відповідно до положень Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів [117] законодавець розрізняє такі види зброї, як-то:

- вогнепальна зброя, до якої відноситься «ствольна зброя, яка призначена або може бути легко пристосована для ураження цілей снарядами (крім гумових чи аналогічних за своїми властивостями снарядів несмертельної дії), що одержують спрямований рух у стволі (за допомогою сили тиску газів, які утворюються в результаті згоряння металевого заряду) та мають достатню кінетичну енергію для ураження цілі, що перебуває на визначеній відстані» [117];

- бойова вогнепальна зброя – «вогнепальна зброя, призначена для ураження людини та (або) техніки» [117];

- старовинна вогнепальної зброї, до якої відноситься «вогнепальна зброя, виготовлена не пізніше 1899 року і не призначена для стрільби патронами з металевими гільзами центрального бою та кільцевого запалення»;

- охолощена зброя, до якої належать «пристрої, виготовлені шляхом спеціального пристосування конструкції стрілецької вогнепальної зброї до стрільби лише холостими патронами, з яких неможливо зробити постріл снарядом, що має достатню вражаючу здатність» [117];

- музейна зброя – це «зброя, яка спеціально приведена в непридатний для стрільби стан та призначена виключно для експонування в музеях»;

- спортивна зброя, до якої відносять: «вогнепальну, пневматичну або холодну зброю, яка призначена для ураження цілей під час спортивних

тренувань і змагань, що відповідає правилам спортивних змагань з видів спорту, визнаних в Україні» [117];

- мисливська вогнепальна зброя визначається, як «вогнепальна зброя, що відповідає вимогам, установленим до мисливської зброї технічним регламентом, а за його відсутності - національним (галузевим) стандартом» [117];

- боєприпаси – ті, що спеціально виготовлені для одноразового використання, призначенням яких є забезпечення «ураження цілей в умовах збройної боротьби, самооборони, полювання, спорту» [117];

- пневматична зброя;

- холодна зброя, що являє собою «предмети та пристрої, конструктивно призначені та за своїми властивостями придатні для неодноразового заподіяння шляхом безпосередньої дії тяжких (небезпечних для життя в момент спричинення) і смертельних тілесних ушкоджень, дія яких ґрунтується на використанні м'язової сили людини»;

- пристрої – як іще один із видів зброї являє собою «пістолети і револьвери вітчизняного виробництва, що відповідають вимогам, установленим до них технічним регламентом, а за його відсутності - національним (галузевим) стандартом, які конструктивно призначені тільки для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії і технічно непридатні для стрільби патронами промислового виробництва». Пристрої виступають спеціальними засобами активної оборони (п. 8) [117].

Усі зазначені види зброї відповідно до положень національного законодавства потребують отримання дозвільної документації. Вчені проводять більш загальну класифікацію видів зброї. Так, до прикладу, С. Парниця та С. Бабич пропонують нам класифікувати усю зброю за тактико-технічними характеристиками, призначеннями і способом виготовлення, завдяки чому можна здійснити розподіл зброї за видами, а

саме: «за призначенням для використання відповідними суб'єктами»; «за основними параметрами й характеристиками зброя поділяється на»: бойову; службово-штатну; цивільну, яку у свою чергу також класифікують на: а) мисливську; б) спортивну; в) самооборони; г) антикварну (музейну) [104, с. 189]. У свою чергу О. Романов класифікує зброю за її основними видами на: вогнепальну; холодну; газову; пневматичну. А за способом виготовлення на: «промислова; кустарна; несанкціонована». Дослідник зазначає, що наведена класифікація уявляється загальною і може бути більш точною, шляхом аналізу підвидів зброї, типів, систем, моделей, або, взагалі, зразків зброї [140, с. 36].

За останні роки популяризувалося використання так званої не смертельної зброї, яку часто застосовують правоохоронці як спеціальний засіб для заспокоєння агресивної поведінки правопорушників. Окремі дослідники-адміністративісти не підтримують таку точку зору, зазначаючи, що сам термін зброя, хоч і не смертельна, обумовлює нанесення уражень, які часто несуть за собою настання смерті особи. Вважаємо таку точку зору однобокою, адже одним із призначень зброї є захист, і захист не передбачає обов'язкового настання смерті людини. Захист передбачає уникнення ушкодження здоров'я та збереження життя свого, або інших осіб і часто для цього необхідно застосувати не лише фізичну силу, а й один із видів зброї, особливо за умови запровадженого воєнного стану. Перш за все зазначене може стосуватися службово-професійної діяльності правоохоронців, у тому числі поліцейських, а також військовослужбовців Національної гвардії України. Так, згідно з Переліком спеціальних засобів, що використовуються військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань [118] такими особами можуть використовуватися, зокрема: «гумові та пластикові кийки»; «електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії»; «засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо)»; «пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії»;

«засоби, споряджені гумовими або аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії»; «засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії»; «пристрої для відстрілу спеціальних засобів»; «пристрої, гранати, боеприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень» тощо [118].

Саме вчені такі засоби індивідуального озброєння розуміють як зброю. Так, П. Д. Біленчук визнає зброєю газові та електрошокові пристрої, крім того «гладкоствольну вогнестрільну зброю спеціального призначення» (ГВЗСП) [12, с. 101]. Таким чином, вчені вводять серед іншого нове поняття «несмертельна зброя». Виокремлюючи такий вид зброї як самостійний, можна дійти висновку, що тілесні ушкодження після застосування такої зброї можуть бути різними і залежатимуть від виду зброї. Саме така несмертельна зброя становить базу озброєння правоохоронних органів, а ті види несмертельної зброї, які використовуються в обігу цивільним населенням при реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб – зброя самооборони.

Аналізуючи види та класифікацію зброї, що може бути використана як засіб захисту при загрозі життю і здоров'ю як власному, так і інших людей, слід згадати про зброю давніх часів. У цьому контексті мова йде не про музейну (антикварну) зброю, а про ту, яку стародавні люди використовували для полювання та самозахисту від диких тварин та інших нападників. Сучасна назва такої зброї – холодна зброя. І не зважаючи на стрімких розвиток світового військово-промислового комплексу, особливо у часи широкомасштабної війни Росії проти України, і донині холодна зброя не втратила своєї актуальності, широко використовуються для різноманітних цілей, у тому числі на полі бою, також і під час самозахисту й, на жаль, і під час збройного нападу. Теоретичне дослідження особливостей режиму застосування холодної зброї проводив О. М. Бокій, який визначає, що «холодною може вважатися вважається зброя, яка спеціально виготовлена і

призначена для ураження цілі шляхом використання лише м'язової сили людини або механічної енергії і яка не має прямого виробничого або господарсько-побутового призначення» [16, с. 53]. Вчений пропонує класифікувати холодну зброю таким чином: за своїм впливом та вражаючим фактором, вона поділяється на зброю: «ударно-роздроблюючої дії, призначеної для нанесення прямого удару на поверхню цілі, зазвичай негострим предметом (булави, кістень)»; «колючої дії, призначеної для нанесення уколу, тобто проникнення снаряду крізь поверхню цілі на порівняно невеликій площі на велику глибину (кинджали, кортики, штики, стилети, шпаги та ін.)»; «рубано-ріжучої дії, призначеної для руйнування поверхні цілі (мечі, шаблі та ін.)» [16, с. 55]. Холодна зброя може розрізнятися між своїми видами, наприклад, стилети-кастеті, кинджали тощо. Крім того, можливе поєднання холодної та вогнепальної зброї, наприклад, в Європі поліцейські у визначених законом випадках можуть використовувати поліцейські кийки, які стріляють. Деякі вчені та зброєзнавці виокремлюють як окремий вид холодної зброї – металеву зброю, яка має розмаїття, зокрема, туди можна віднести: металеві ножі, дротики, ножі з викидом леза тощо [38, с. 193]. Загалом, проблема визначення поняття «холодна зброя» полягає, передусім, у тому, що існує велика кількість предметів, які дуже схожі з таким видом зброї. Теоретично вони також можуть завдавати значної шкоди життю і здоров'ю людини, та нести особливу небезпеку для зазначених суспільно-важливих цінностей. Але за своїм функціональним призначенням такі предмети не мають бути використані для ураження будь-яких цілей. Такі засоби мають виключно побутове призначення та повинні використовуватися для господарства, наприклад, кухонні ножі, молотки, сокири. Перелічені засоби не можуть бути віднесені до одного із видів зброї, адже мають інше функціональне призначення, і вони не мають вище перелічених ознак, властивих холодній зброї. Утім, у цьому контексті доцільно зазначити, що часто такі засоби

побутового призначення використовуються як знаряддя злочинів проти життя і здоров'я особи. Тому виникає питання контролю обігу таких небезпечних предметів, адже вони можуть бути використані для протиправного посягання на життя і здоров'я людини.

Іще одним видом зброї, яка може бути використана як інструмент захисту свого життя і здоров'я від протиправних посягань та життя і здоров'я інших осіб, - є пневматична зброя. Як вже було зазначено раніше, законодавець виокремлює такі вироби у окремий вид зброї [118]. Такий стан речей, передусім, обумовлений технічними характеристиками пневматичної зброї, які суттєво відрізняються від характеристик, властивих вогнепальній зброї. Так, у пневматичній зброї «використовується енергія, що акумульована з допомогою додаткових механічних пристроїв, знаряддя приводиться у дію за допомогою енергії зжатого повітря, пари чи газоподібної речовини. При цьому, тиск попередньо стиснутого повітря утворюється за допомогою поршневого механізму чи газового балону» [118].

Слід констатувати, що сьогодні необхідно врегулювати питання обігу пневматичної зброї, адже не на усі види пневматики потрібний дозвіл. Так, якщо калібр кулі менший за 4,5 міліметра, а швидкість вильоту не досягає 100 м/с, не потрібно отримувати спеціальний дозвіл. Якщо один із зазначених параметрів не співпадає, то можна не отримувати дозвіл. Акцентуємо увагу, що ліцензія не потрібна для пневматичної зброї калібром до 4,5 міліметра. У іншому випадку потребується отримання спеціального дозволу для купівлі зброї [105]. Крім того, потребується посилення контролю за ввезенням та реалізацією пневматичної зброї, а також за виробництвом, виробів, що мають ознаки зброї, основний принцип дії яких заснований на використанні енергії газів або зжатого повітря. Для того, щоб уникнути незаконного обігу виробів, які за своїми технічними характеристиками відповідають характеристикам зброї, володіння якою потребує отримання дозвільних документів.

Крім того, слід відзначити, що серед видів зброї, які були розглянуті, відсутній такий вид зброї, як саморобна зброя, яка вироблена в кустарних умовах, що не має необхідного дозволу. Фактично, така зброя має відповідні характеристики, властиві окремим видам зброї, утім несе загрозу суспільно-важливим цінностям таким, як життя і здоров'я. Незаконний обіг такої зброї може бути розповсюджений серед злочинних угруповань. Крім того, такий вид зброї може бути використаний як інструмент захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Тому цей вид зброї також буде включений у класифікації видів зброї, яка буде запропонована в подальшому.

Принагідно слід зазначити, що на нормативному рівні визначено перелік зброї, який не може перебувати у власності громадян, зокрема, це питання врегульовано постановою від 17.06.1992 № 2471-ХІІ Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» [128], якою визначено Перелік видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України та визначено спеціальний порядок набуття права власності на окремі види майна, серед яких зокрема, і певні види зброї [128]. Тобто, не усі види зброї можуть бути застосовані при захисті права людиною свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб. Крім того, Кабінет Міністрів України визначив Положення про Порядок придбання, реєстрації, обліку та застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозогінної та дратівливої дії [127].

Отже, як інструмент захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань може бути застосований відповідний засіб протидії, зокрема, зброя, яка, по-перше, не заборонена законом, а, по-друге, не суперечать моральним принципам суспільства.

Безпосередньо способи захисту права, мають відповідати змісту порушеного права, а також характеру дій правопорушника, а крім того,

наслідкам, які виникли внаслідок вчиненого правопорушення. У цьому контексті необхідно зважати на межі необхідної оборони, у тому числі самооборони, визначені у КК України [66]. Таке право на необхідну оборону є абсолютним, невід'ємним правом людини, тобто кожна людина має право на захист свого та чужого права на життя і здоров'я від протиправних посягань для їх припинення, незалежно від її можливості звернутися за захистом до правоохоронних органів. Щодо застосування зброї як інструменту для захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, то слід зважати, що при застосуванні такого «інструменту» дуже легко перетнути межу і перевищити допустимі заходи оборони, за що передбачена кримінальна відповідальність. У цьому контексті слід зазначити про крайню необхідність, дане питання врегульовано у ст. 39 КК України [66], яка застосовується у випадку, коли особа, щоб запобігти шкоді власним суспільно-важливим інтересам (зокрема, життю і здоров'ю), у тому числі інтересам (життю і здоров'ю) інших осіб, що охороняються. Тобто, застосування зброї як інструменту захисту може бути виправдане лише тим, що заподіяна шкода від зброї, яка застосована, має бути меншою, ніж та якої запобігли. Тобто, у разі застосування зброї, як інструменту оборони за крайньої необхідності слід враховувати ступінь шкоди, яку вірогідно може бути завдано для запобігання небезпечним наслідкам. Крім того, не будь-який вид зброї може бути законно застосований людиною як інструмент захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, адже для використання окремих видів зброї з відповідними тактико-технічними характеристиками потребують дозвільних документів, наприклад, вогнепальна зброя, а деякі види зброї, зокрема, воєнна зброя, взагалі, не може бути в цивільному обігу.

Підбиваючи підсумок наукового дослідження варто відзначити, що для того, щоб класифікувати зброю, яку може застосувати людина як інструмент захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних

посягань за видами, необхідно зважати на ступінь нанесення ушкоджень та їх характер, тобто шляхом поділу зброї на ту, застосування якої може спричинити настання особливо небезпечних наслідків у вигляді смерті, та на більш безпечну (несмертельну) зброю. Також за способом виготовлення слід зброю слід поділяти на: промислову та саморобну. За технічними характеристиками: 1) вогнепальна; 2) холодна; 3) метальна; 4) пневматична; 5) газові та електрошокові пристрої. За призначенням: 1) воєнна зброя; 2) службова; 3) антикварна (музейна), у тому числі колекційна (нагородна) та історична; 4) мисливська; 5) спортивна; 6) нагородна.

2.2. Державна політика у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань

Сьогодні проблема обігу зброї в Україні є вкрай актуальною, особливо за умови повномасштабної війни, яка відбувається вже багато років, і величезна кількість незареєстрованої зброї перебуває у власності фізичних осіб, що несе для країни і суспільства додаткові ризики. Загалом, незаконний обіг зброї є дуже загрозливим явищем, адже несе багаторівневу загрозу існування українського суспільства і держави в цілому. По-перше, незаконний обіг зброї несе загрозу особистісній безпеці, що полягає у загрозі протиправних посягань на життя та здоров'ю людини, а отже існує ризик порушення конституційного права людини на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. По-друге, виникає загроза суспільній безпеці, бо незаконний обіг зброї спонукає до загострення збройних конфліктів, зростання злочинності та дестабілізації суспільних процесів. По-третє, таке явище може нести загрозу державі, а точніше її національній безпеці та національним інтересам, крім того у разі здійснення

масштабного збройного нападу може нести загрозу суверенітету країни та її територіальній цілісності. А отже, дослідження напрямів формування державної політики у сфері обігу зброї є дуже важливим завданням.

Складовою поняття «державна політика» є термін «політика», який походить від (давньогрецьк. - *polis* (місто-держава)), а також пов'язаних із ним *politike* (мистецтво управління) та *politicus* (державний діяч), що інтерпретується, як «діяльність з керівництва й управління суспільством на основі публічної влади» [73]. Тобто, політика впливає на усе суспільство, на усі види суспільних правовідносин, які існують у державі, або можуть існувати. Одним із видів політики загалом, є державна політика. Зважаючи на державну політику, що реалізовує публічна влада, можна зрозуміти, який курс обраний державою для вирішення тієї чи іншої соціально-важливої проблеми. Саме це і складає підґрунтя для наукового дослідження, яке буде проведене у цьому підрозділі дисертації. Отже, сучасна юридична наука розглядає термін «державна політика», пояснюючи його зміст та сутність по-різному. Одна група вчених розглядають державну політику як вид управлінської діяльності, існують прибічники точки зору, що державна політика є результатом реакції держави на яку-небудь суспільно-важливу проблему, а ще одна група науковців під підґрунтям формування державної політики розуміють певну стратегічну концепцію.

Так, представники першої групи вчених обстоюють концепцію головної ролі, яка належить державі при формуванні державної політики. Зокрема, В. І. Андріяш зазначає, що «державна політика – це оптимальний синтез об'єктивних тенденцій суспільного розвитку і суб'єктивних суджень людей про власні інтереси в суспільстві» [6]. І. В. Застрожнікова вважає, що державна політика є «діяльністю органів влади з реалізації виробленого політичного курсу для досягнення встановлених цілей» [46, с. 36]. На думку Ю. В. Ковбасюка, державна політика являє собою певну практичну діяльність політичних суб'єктів, а також органів державної влади щодо

«реалізації виробленого політичного курсу та досягнення конкретних політичних цілей» [34, с. 10].

Таким чином, науковий аналіз такого підходу до розуміння змісту державної політики дає змогу резюмувати, що це системна діяльність державних органів, спрямована на організацію, регулювання та забезпечення суспільного порядку, прав і свобод громадян, а також виконання публічних інтересів через впровадження адміністративно-правових норм та механізмів. Ця політика формується на основі чинного законодавства, здійснюється через інституції виконавчої влади та адмініструється для забезпечення ефективного функціонування суспільства в різних сферах життєдіяльності, таких як безпека, охорона здоров'я, економіка, освіта та інші. Отже, такий підхід є виключно адміністративно-правовим і дає змогу зрозуміти сутність державної політики у її динамічному прояві.

Друга група науковців є прибічниками концепції, що державна політика є результатом реагування держави на будь-яку суспільну проблему. Так, О. Л. Валевський розглядає державну політику, як «діяльність, націлену на вирішення проблем суспільного розвитку» [19, с. 21]. Таким чином науковець підкреслює, що державна політика являє собою цілеспрямовану діяльність органів держави, яка є реагуванням на існуючу проблему в суспільстві, що спрямована на її вирішення.

Прибічники іще однієї концепції розуміння сутності державної політики вважають, що це суспільно-політичне явище виявляється у формуванні державою певного стратегічного курсу. З цього приводу Ю. В. Ковбасюк пояснює, що державна політика являє собою «сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни» [39, с. 8]. Більш змістовний підхід до тлумачення державної політики у вказаному контексті пропонує вітчизняна дослідниця Н. В. Коршунова, на думку якої таку правові

категорію, як «державна політика» доцільно визначати, як «цілеспрямовану, порівняно стабільну, свідомо-вольову форму діяльності держави або інших уповноважених нею суб'єктів, що за допомогою спеціальних засобів, методів і процедур спрямована на розроблення стратегічного курсу розвитку найважливіших сфер життєдіяльності суспільства й тактичного управління»

Вчена акцентує увагу, що у такому розумінні державної політики основною є мета формування останньої та її реалізації, яка полягає у «оптимальному узгодженні інтересів соціальних суб'єктів» [61, с. 141]. Отже, саме в зазначеному контексті, який запропонований вченою, можна побачити, що державна політика являє собою не лише певну стратегію держави (це дуже широкий підхід до розуміння досліджуваної правової категорії), вона є складним політико-соціальним явищем, що також включає в себе правову та економічну складову, що: по-перше, має визначену юридичну форму; по-друге, базується на підставах і умовах, визначених відповідним національним законодавством; по-третє, обов'язково включає в себе відповідний адміністративно-правовий механізм, який завдяки адміністративно-правовим засобам здійснює правове регулювання певної сфери суспільного буття, завдяки чому і реалізується державна політика як така. Таким чином, основним у цій концепції є мета стратегічних дій та результат досягнення цієї мети.

Отже, стає зрозумілим, що державна політика є дуже складним соціально-правовим, економічним, політичним і культурним явищем, що окреслює цивілізаційний рівень розвитку держави у відповідній сфері, у якій вона об'єктивується [189]. Доцільно зауважити, що розуміння державної політики, яке поєднує її формальне та змістове тлумачення, а також включає в себе стратегічний підхід, є комплексним. А тому його можна використовувати як базовий для цього дослідження та переосмислення стратегії формування та розвитку державної політики у сфері обігу зброї, а також різних аспектів формування та реалізації цієї політики в нашій

державі. Причому, піддаючи сутність державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань можна розглядати у такому значенні.

У контексті формування мети, яка повинна бути досягнута як результат реалізації державної політики, важливе значення має визначення суспільно-важливої проблеми, яка потребує вирішення, що і має бути покладено в основу стратегії державної політики. Крім того, усі плани, концепції, що формують основу будь-якої державної політики забезпечуються завдяки відповідному фінансуванню, які повинно йти на реалізацію стратегічної мети, що дає можливість досягти запланованого. Таким чином, державна політика являє собою ціннісних ідей, планів, стратегій та концепцій держави, спрямованих на вирішення суспільно-важливих проблем. Державна політика є комплексним поняттям, яке включає в себе діяльність компетентних державних органів, що полягає у створенні законодавчого підґрунтя, задіяння фінансового і матеріально-технічного ресурсу, залучення громадськості, метою чого є здійснення ефективного правового впливу на проблемні суспільні відносини в державі та вирішення нагальних проблем у досліджуваній сфері суспільного життя.

Осмислюючи зазначену точку зору, можемо резюмувати, що цілісно сформована стратегія дозволяє створити основні напрями розвитку державної політики у сфері обігу зброї, зокрема у частині забезпечення права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Головна ідея стратегічного формування державної політики у сфері обігу зброї полягає у відбудові основних напрямків такої політики, зокрема: нормативно-правового підґрунтя, залучення інвестиційної складової та міжнародне співробітництво.

Також для того, щоб визначити поняття «державна політика у сфері обігу зброї», ми маємо з'ясувати тлумачення поняття «обіг зброї». Так, як

вже було визначено у попередньому підрозділі дисертації, поняття «зброя» як об'єкту матеріального світу, який за своїми технічними характеристиками дозволяє використовувати цю зброю, як для захисту, з метою необхідної оборони, так і для нападу, який може спричинити ураження життя та/або здоров'я інших осіб. Наразі доцільно з'ясувати тлумачення терміну «обіг зброї». Так, словникова література трактує слово «обіг», як «рух цінностей у суспільстві або як форма обміну об'єктів власності шляхом купівлі-продажу, а також використання» [146, с. 502; 147]. У проєкті Закону, що має робочу назву «Про право на цивільну вогнепальну зброю» [135], під обігом зброї пропонується розуміти – «виробництво зброї, торгівлю зброєю, продаж, обмін, дарування, передачу, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, застосування, ремонт, вилучення, викрадення, втрата, вихолощення, деактивацію, утилізацію, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України» [135]. Очевидно, що таке трактування поняття «обіг зброї» містить виключно види обігу, з його змісту не зрозуміла саме сутність поняття обігу зброї. Зброя – є предметом матеріального світу, який часто використовують всупереч закону зі злочинною метою, іноді, навіть, зазіхаючи на життя і здоров'я людини. Зважаючи на це обіг зброї безперечно має бути, по-перше, законодавчо врегульований; по-друге, контролюватися державою, шляхом запровадження чітко визначених дозвільних процедур; по-третє, підстави набуття права власності та порядок володіння, користування та розпорядження зброї мають бути визначені у спеціальному законі та його виконання має суворо контролюватися з боку держави. Тож, державна політика у сфері обігу зброї передусім має бути спрямована на забезпечення ефективного правового регулювання у окресленій сфері, яке сьогодні усе ще не є систематизованим і має численні прогалини, а мати пріоритет щодо встановлення беззаперечного та неухильного контролю держави за обігом зброї в Україні, як за суспільно-небезпечним об'єктом [135].

Зважаючи на зазначене, якщо розглядати зброю як певну річ, що представляє собою матеріальну цінність, під обігом зброї можна розуміти правовідносини, що мають характер публічно-управлінських, щодо виробництва зброї, торгівлі нею, набуття та переходу права власності на зброю, обміну зброї, передачу зброї для певних цілей, колекціонування, спадкування, обліку, зберігання, носіння, транспортування, застосування та ремонту, вилучення, втрати, деактивацію, утилізацію, а також ввезення до України та вивезення зброї за кордони України.

Державна політика у сфері обігу зброї спрямована, перш за все, на ефективне правове регулювання питання виготовлення, володіння, використання, зберігання та розпорядження зброєю, нівелювання процесів незаконного володіння та використання зброї, та виведення цієї сфери із тіні, зокрема з метою захисту права людини на життя та здоров'я.

З огляду на викладене, можна резюмувати, що державна політика у сфері обігу зброї в Україні в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань – це організована, систематизована та врегульована нормами національного законодавства управлінська діяльність щодо унормування, вирішення проблеми незаконного виготовлення, володіння, використання, зберігання та розпорядження зброєю, визначення меж контролю за незаконним обігом зброї, що забезпечується завдяки адміністративно-правовому механізму формування стратегії у зазначеній сфері.

Необхідно також зважати, що для визначення змісту державної політики у сфері обігу зброї, зокрема в частині реалізації конституційного права людини на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань, використовуються різноманітні наукові підходи, так як зазначена сфера є дуже специфічною та чутливою. Саме із урахуванням зазначеного у різних наукових працях звертається увага на

окремих функціональних напрямках державної політики. Вважається, що державна політика базується на управлінських рішеннях органів публічного адміністрування у визначеній сфері; крім того представляє з себе процес мобілізації знань, інформації, емпіричних даних, ресурсів економічних та матеріально-технічних, спрямованих на врегулювання проблеми у відповідній сфері, зокрема у сфері обігу зброї в частині забезпечення права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань. А у цілому успішною державна політику у будь-якій сфері виявляється за умови узгодженості та упорядкованості системи, її елементів.

Отже, пропонуємо з'ясувати сутність державної політики у сфері обігу зброї у частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, аналізуючи окремі складові елементи, якими науковці зазвичай характеризують державну політику. Перш за все, для досягнення поставленої цілі нам необхідно проаналізувати, яка мета державної політики у сфері обігу зброї, зокрема, у частині забезпечення права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

З урахуванням зазначеного можна визначити основну мету державної політики у сфері обігу зброї в частині забезпечення права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, як формування стратегії щодо забезпечення ефективного нормативно-правового регулювання зазначеної сфери, обмеження безконтрольного обігу зброї, визначення порядку її придбання, використання та зберігання, що має важливе значення для суспільства та держави, особливо в умовах сьогодення.

Крім того, для з'ясування сутності державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, необхідно також визначити основні завдання, що стоять перед такою

державною політикою. Отже, основними завданнями державної політики у сфері обігу зброї, у тому числі, що стосується напрямку реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань є: 1) унормування суспільних відносин, пов'язаних із незаконним виготовленням, володінням, використанням, зберіганням та розпорядженням зброєю в державі, шляхом удосконалення нормативно-правового підґрунтя обігу зброї; 2) встановлення правил обігу зброї; 3) виведення процесів у сфері обігу зброї із тіні; 4) визначення меж державного контролю у сфері обігу зброї; 5) зупинення незаконного розповсюдження зброї в Україні; 6) створення мережі та забезпечення функціонування адміністративно-управлінських органів, що реалізують державну політику у досліджуваній сфері; 7) створити безпекові стратегії, що визначають центральне місце людини в державі і ставлять завдання забезпечити її безпеку, захист життя і здоров'я від протиправних посягань, зокрема, пов'язаних із незаконним обігом зброї; 8) розроблення державних цільових програм щодо захисту конституційних прав людини, зокрема, на захист життя і здоров'я від протиправних посягань шляхом використання зброї; 9) залучення наукової спільноти та громадськості для співробітництва у сфері створення стратегій, програм, планів щодо формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї, зокрема, в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; 10) створити організаційно-правові основи для міжнародного співробітництва щодо контролю та недопущення незаконного обігу зброї та забезпечення безпеки і дотримання прав людини у сфері обігу зброї.

Будь-яка державна політика визначає напрями впливу (функції) та ту чи іншу проблему у визначеній сфері. Таким чином, з'ясуємо функції державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від

протиправних посягань. Перш за все, необхідно вказати, що функції окресленої державної політики мають подвійну правову природу, адже, по-перше, вони зумовлені основними функціями держави і такі функції пов'язані із визначеною метою і завданнями відповідної сфери сформованої державної політики. Так, серед загальних функцій держави Д. О. Кошиков, визначає такі: а) «основні напрями діяльності держави»; б) «через функції держави конкретизуються та вирішуються її завдання на відповідному етапі існування»; в) «функції держави виражають пріоритетні напрями її розвитку»; г) «функція об'єднує в собі зміст, форми і методи здійснення державної політики у певній сфері діяльності суспільства» [63, с. 68]. Тобто, функції будь-якої державної політики, у тому числі досліджуваної державної політики напряму пов'язані із функціями держави. До того ж вчені до переліку основних функцій держави включають наступні: «політичну; ідеологічну; економічну; податково-фінансову; функцію захисту прав і свобод людини та громадянина; правоохоронну; соціальну; функцію державної підтримки науки, освіти, культури; екологічну; інформаційну; функцію гарантування національної безпеки; оборонну; функцію міжнародної інтеграції» [26, с. 32]; а, по-друге, функції державної політики у досліджуваній сфері тісно пов'язані із функціями та повноваженнями відповідних суб'єктів публічного адміністрування, що реалізують таку політику держави, адже функції державної політики в подальшому втілюються у практичну площину завдяки функціонуванню зазначених суб'єктів. З цього приводу І. Л. Бородін зазначає, що «функції публічного управління – це самостійні та якісно однорідні складові діяльності суб'єктів публічного управління, об'єднані між собою єдиною метою, особливостями реалізації» [18]. У окресленому сенсі функції державної політики у сфері обігу зброї у частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань є проявом публічного адміністрування. Таким чином, функціями такої державної

політики є основні напрямки впливу правових норм, спрямованість діяльності державних структур, що направлені на врегулювання та вдосконалення функціонування сфери обігу зброї, її контролю та нормалізації, з урахуванням важливості дотримання безпеки в державі та забезпеченні реалізації конституційних прав людини, зокрема, щодо права на захист життя і здоров'я. Серед таких функцій слід виокремити наступні: правоохоронну, захисну, регулятивну, цільову, стратегічну, контрольну, наглядову та координаційну функцію.

Однією із сфер прояву державної політики у сфері обігу зброї, зокрема, у частині реалізації конституційного права людини на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань є її принципи, адже останні є її невід'ємними складовими. Враховуючи специфіку правової природи, державна політика у сфері обігу зброї, з урахуванням важливості дотримання та реалізації конституційних прав людини, перш за все, повинна базуватися на основних загальноправових принципах, зокрема: верховенства права; законності; рівності, людиноцентризму; пропорційності, справедливості і недискримінації; доступності, прозорості, стабільності. Окрім того, серед спеціальних принципів такої політики слід виділити наступні: пріоритету життя і здоров'я людини; підвищення рівня безпеки людини у державі; принцип спланованості державної політики у сфері обігу зброї; принцип визначення меж адміністративного нагляду та контролю; принцип раціональності; принцип державно-приватного партнерства; принцип інформування населення щодо відповідальності за незаконний обіг зброї; принцип міжнародного співробітництва у сфері боротьби з незаконним обігом зброї і порушень прав людини тощо.

Важливою складовою державної політики у сфері обігу зброї у частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань є відповідний

адміністративно-правовий механізм, завдяки якому вона може бути реалізована. Це питання висвітлено у підрозділі 1.2. цієї науково-дослідної роботи.

Одним із найважливіших елементів державної політики у сфері обігу зброї є відповідний суб'єктний склад, який відповідає за її формування та забезпечення реалізації. Так, суб'єктний склад формування державної політики охоплює усі рівні публічної влади, зокрема цими суб'єктами є: законодавча, виконавча, судова влада, громадськість. Якщо розглядати систему суб'єктів формування державної політики у сфері обігу зброї, то окремо можна назвати таких: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, в особі Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, якому підпорядковується Національна поліція України, Служба безпеки України, Конституційний суд України, громадськість і її утворення тощо.

Слід зауважити, що державна політика у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань має напрями для її реалізації. Так, у ст. 4 проєкту Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» зазначено, що державна політика у сфері обігу зброї в Україні спрямовується на: «визначення принципів і порядку обороту в Україні цивільної зброї та набоїв»; «встановлення державного контролю за оборотом в Україні цивільної зброї та набоїв і додержання законодавства про їх оборот»; «запобігання потрапляння цивільної зброї та набоїв у незаконний оборот; встановлення правил обороту цивільної зброї та набоїв в Україні»; «встановлення технічних вимог до цивільної зброї та набоїв»; «виведення цивільної зброї та набоїв з незаконного обороту»; «встановлення відповідальності за порушення законодавства про оборот цивільної зброї»; «розвиток міжнародного співробітництва у сфері контролю за оборотом цивільної зброї» [135]. З наведеного слідує, що напрями реалізації державної

політики у сфері обігу зброї можуть визначатися як множинні, утім ми спробуємо їх систематизувати і серед таких напрямів вирізнити наступні:

1. Державне регулювання обігу зброї. Щодо державного регулювання правниці Л. В. Прокопець пише, що державне регулювання окреслюється системою «правових, організаційних та регуляторно-контрольних заходів держави, спрямованих на створення сприятливого середовища» [136]. Як раніше вже було з'ясовано, що адміністративно-правовий механізм, зокрема, реалізації права на захист життя і здоров'я людини від протиправних посягань функціонує за допомогою системи форм, засобів методів, які узгоджують інтереси суспільства і держави, крім того усувають ризики, які можуть виникати при реалізації визначеного права, – саме вказане становить сутність державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань.

2. Іще одним напрямом державної політики у сфері обігу зброї, зокрема, в частині реалізації конституційного права на захист життя і здоров'я людини – є державна регуляторна політика. Саме поняття «державна регуляторна політика» тлумачиться як політичний напрям діяльності держави, покликаний покращити якість державного управління у певній сфері, зокрема шляхом визначення на законодавчому рівні процедур, підготовки, перегляду та прийняття регуляторних актів щодо регулювання визначеної сфери [106, с. 8]. Тобто, державна регуляторна політика являє собою напрям державної діяльності, спрямований на оптимізацію і вдосконалення нормативно-правового регулювання у тій чи іншій сфері.

Враховуючи наведене, можемо запропонувати визначення державної регуляторної політики у сфері обігу зброї, зокрема, у частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, як один із напрямів державної політики, що передбачає регуляторний вплив держави на суспільні відносини

з метою формування, удосконалення, систематизації й оптимізації адміністративно-правового регулювання обігу зброї зі збереженням фокусу законодавця на необхідності забезпечення реалізації конституційних прав людини, зокрема, права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань. Зауважимо, що систематизація та оптимізація законодавства передбачає прийняття актуальних, сучасних регуляторних актів і скасування застарілих та неефективних правових актів.

3. Також важливим напрямом державної політики у сфері обігу зброї в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань є формування відповідних державних стратегій, розрахованих на певний період, за який необхідно досягти визначеної стратегічної мети. Так, стратегія – є лише базисом, вектором, який спрямовує реалізацію державної політики за певним напрямом, це обраний курс, який передбачає на масштабні зміни у разі досягнення визначених у ній цілей, що допоможе вирішити суспільно-важливу проблему в державі. У сфері обігу зброї сьогодні в Україні діють такі стратегічно-важливі документи: Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України [157] та Концепція безпекового середовища в Україні на 2023-2026 роки [49]. Зазначені документи мають важливе значення, адже визначають програму реалізацію державної політики у безпековій сфері (громадської безпеки та цивільного захисту), вони формують пріоритети та напрями реалізації відповідної державної політики, визначають оперативні цілі й завдання та є орієнтиром для роботи окремих виконавчих органів, зокрема, Міністерства внутрішніх справ України. Так, у Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України [49] вказано, що реалізація стратегічних пріоритетів здійснюється за наступними напрямами: «посилення спроможностей сил громадської безпеки та цивільного захисту»; «захист особи та суспільства від правопорушень, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної

шкоди»; «створення безпечних умов життєдіяльності людини, розбудова ефективної системи цивільного захисту» [4949]. З наведеного вбачається, що держава визначає для себе основним безпековим пріоритетом – забезпечення безпеки людини, захист її прав та відновлення останніх, у разі їх порушення.

Зазначені стратегічно-програмні документи взаємопов'язані між собою і прямо чи опосередковано впливають на формування та реалізацію державної політики у сфері обігу зброї, зокрема, в частині реалізації конституційного права людини на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань. Досягнення визначених стратегічних цілей може зробити важливий внесок для належного врегулювання обігу зброї в Україні. Але, на жаль, слід констатувати, що сьогодні відсутній єдиний комплексний документ, що визначає державну політику у сфері обігу зброї.

Основними стратегічними завданнями розвитку державної політики у сфері обігу зброї у частині реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань є наступні:

- 1) оптимізація та систематизація законодавства у цій сфері, зокрема адміністративного;
- 2) виявлення основних аспектів у сфері обігу зброї, які потребують безпосереднього посилення державного контролю та нагляду;
- 3) зміцнення безпеки громадян та формування в Україні безпекового середовища, що може бути досягнуто шляхом об'єднання зусиль державного, приватного і громадського сектору;
- 4) забезпечення належного рівня захисту життя і здоров'я людини від протиправних проявів, загроз, у тому числі, пов'язаних із незаконним обігом зброї;
- 5) підвищення державних спроможностей у сфері протидії незаконному обігу зброї в Україні;
- 6) активізація заходів із припинення діяльності незаконних збройних формувань;
- 7) удосконалення роботи правоохоронних органів, шляхом функціональної розбудови органів поліції, задіяних у здійсненні заходів, спрямованих на протидію незаконному обігу зброї;
- 8) запровадження та розвиток в суспільстві культури безпеки.

З метою реалізації визначених у зазначених національних стратегіях і планах цілей, в Україні постійно певна робота з удосконалення регуляторного середовища, утім якість її край низька, а тому і незадовільні результати такої роботи. Єдиними досягненнями державної політики у сфері обігу зброї за останній час стало прийняття за основу проекту Закону, що має робочу назву «Про право на цивільну вогнепальну зброю» [135] та запровадження роботи Єдиного реєстру зброї [107], який дозволяє документувати проходження усього циклу життя збройної одиниці, починаючи від її виробництва, або імпорту до продажу, або знищення. Зазначене сприяє створенню ефективних умов запобігання незаконному обігу зброї. Існує багато проблем у сфері обігу зброї, ця сфера фактично не врегульована, адже основний закон, що регулював би основні процеси в державі, пов'язані із обігом зброї сьогодні так і не прийнятий, не зважаючи на численні проекти законів, які були зареєстровані у Верховній раді до цього часу, а це означає, що незаконний обіг зброї в Україні та пов'язані із ним ризики несуть загрозу національній безпеці, зокрема, у вигляді порушення конституційного права людини на захист життя і здоров'я від протиправних посягань [107]. Основними проблемами у окресленій сфері є: неоптимізоване регуляторне середовище; слабкість системи стратегічних комунікацій» відсутність належного нагляду і контролю з боку відповідних суб'єктів владних повноважень; проблема визначення правового статусу та легалізації трофейної (знайденої) зброї, особливо актуально в умовах війни; недостатньо ефективний державний апарат; непослідовність і незавершеність реформ у сфері обігу зброї; корупція [107].

Незаконний обіг зброї є складним і суспільно-небезпечним явищем, а тому потребує системного підходу у державній політиці у сфері обігу зброї, що поєднує у собі ефективне правове регулювання, діяльність усіх суб'єктів владних повноважень, та сукупність інших важливих заходів, зокрема, здійснення міжнародного співробітництва у цій сфері. Також, важливо

контролювати процес та усі можливі шляхи виходу зброї на незаконний «чорний» ринок, задіяючи при цьому жорсткі методи державного контролю та нагляду, удосконалювати систему обліку законної зброї та вживати заходи ідентифікації незаконної зброї. Крім того, для вирішення окреслених раніше проблем важливо усувати поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України, що особливо складно в умовах повномасштабної війни, що триває вже декілька років.

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день державна політика у сфері обігу зброї в Україні є надзвичайно актуальним питанням, особливо в контексті протистояння збройній агресії збоку російської федерації, а також з огляду на політичну, соціальну та економічну нестабільність. З одного боку, вона має забезпечити ефективну обороноздатність держави, а з іншого – гарантувати безпеку громадян та запобігати розповсюдженню зброї по незаконних каналах. Негативними чинниками, які заважають формуванню та реалізації державної політики у досліджуваній сфері суспільного життя, на нашу думку, є наступні: по-перше, непослідовність дій законодавця у досліджуваному напрямку, прийняття хаотичних та непослідовних рішень, особливо в умовах повномасштабної війни; по-друге, постійне зростання ризиків та обсягів зброї, яка знаходиться на руках у населення України; по-третє, недостатній контроль за обігом зброї, що в свою чергу створює умови для її потрапляння в руки злочинних угруповань та інших небезпечних осіб; по-четверте, відсутність чіткого стратегічного бачення щодо вирішення існуючих проблем у сфері обігу зброї, тощо.

2.3. Адміністративно-правові обмеження, щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань

Застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, з огляду на ризики, які супроводжують її використання, потребує встановлення певних адміністративно-правових обмежень. Поняття обмеження, цілком слушно відзначає В.М. Маровді, на сьогодні не знаходить своє визначення в національному законодавстві, однак не зважаючи на це, широко використовується, як в нормативно-правових актах, так і на практиці, а також є предметом дискурсу та досліджень широкого кола науковців-правників. Крім цього нема чіткого розмежування поняття обмеження права особи, та обтяження прав [80].

Відповідно до «Великого тлумачного словника сучасної української мови обмеження визначається як правило, настанова, що обмежує чий-небудь права, дії або дія за значенням обмежити, яка, в свою чергу, сформульована наступним чином: «установлювати певні межі чого-небудь; зв'язувати щось обмежувальними умовами; не допускати поширення чого-небудь» [22, с. 643]. Словник української мови за редакцією І.К. Білодіда передбачає визначення слова «обмеження» як: 1) дії за значенням обмеження та заборони як засоби запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у діяльності державних службовців в Україні «обмежити», або 2) правило, настанова, що обмежує чий-небудь права, в той же час «обмежувати» означає 1) установлювати певні межі чого-небудь; зв'язувати щось обмежувальними умовами; не допускати поширення чого-небудь; локалізувати; 2) бути межею чого-небудь; відділяти, відгороджувати щось від чого-небудь [147, с. 536; 177]. Ю.О Фігель вказує, що обмеження являють собою певні юридичні та фактичні наслідки у вигляді

«некомфортних» умов для реалізації правових інтересів відповідних фізичних та/чи юридичних осіб, права і свободи яких обмежуються, з одночасним задоволенням певних законних інтересів суб'єкта владних повноважень, який запровадив ці обмеження, або інтересів третьої особи, що зацікавлена у введенні таких обмежень. Крім того, у кожному випадку обмеження завжди призводять до зменшення обсягу дозволеної нормами права поведінки чи дій суб'єктів. Запроваджуючи обмеження у зв'язку з виникненням надзвичайних ситуацій, завжди встановлюють законні межі їх реалізації, зокрема просторові або строкові [165].

Таким чином, обмеження – це будь-який чинник, умова або бар'єр, який зменшує, звужує, обмежує можливості, свободу дій, руху або розвитку чогось або когось. Це може бути фізична перешкода, соціальна норма, закон, правило, відсутність ресурсів або будь-який інший фактор, що накладає обмеження на щось. В рамках представленої проблематики йдеться, перш за все, про правові обмеження. Так, А.В. Басов та Ю.Ю. Басова у своєму науковому дослідженні вказують, що з точки зору права обмеження – це юридичні та фактичні наслідки діяльності уповноважених органів державної влади, що заснована на законі та спрямована на досягнення відповідних цілей, у результаті чого зменшуються варіанти дозволеної нормами права поведінки фізичних та юридичних осіб шляхом установлення різного роду меж такої поведінки, що обов'язково мають тимчасовий, просторовий та суб'єктний характер [10]. О.В. Левада цілком слушно вказує, що основними функціональними характеристиками правових обмежень є: а) правові обмеження передбачаються у чинному законодавстві і мають формально-офіційний характер; б) реалізація (дотримання) правових обмежень може бути забезпечена державним примусом; в) правові обмеження пов'язані із обмеженням певних громадянських прав та реалізацією законних інтересів; г) правові обмеження виконують низку особливих соціально важливих функцій у процесі правового регулювання (функція контролю, охоронна

функція, мотиваційна функція, виховна функція, функція стимулювання правомірної поведінки, комунікативна функція) [74].

Розглядаючи сутність правових обмежень варто навести наукову думку А.М. Денисової, яка у своєму науковому дослідженні дійшов до висновку, що правове обмеження – це закріплене у праві утримання суб'єкта правовідносин від протиправного діяння, метою якого є задоволення інтересів контрсуб'єкта та суспільних інтересів в охороні та захисту в цілому. до ключових ознак даних обмежень зазначений вище науковець відносить: 1) вони пов'язані з виникненням несприятливих умов для реалізації власних інтересів суб'єкта, оскільки одночасно спрямовані на їхнє стримування та задоволення інтересів іншої сторони й суспільних інтересів в охороні та захисті; 2) мають на меті стримування протиправної поведінки та встановлення чітких меж дозволеного; 3) вказують на зменшення обсягу можливостей і свобод особи, що досягається через запровадження обов'язків, заборон і покарань; 4) носять характер погроз щодо позбавлення певних цінностей; 5) регулюються нормативно-правовими актами; 6) містять інформацію про можливі негативні правові наслідки в разі порушення норм; 7) виступають засобом формування правової мотивації суб'єктів щодо їхнього ставлення до правових норм та власної поведінки; 8) їхнім основним завданням є зменшення негативної активності суб'єкта у правовій сфері; 9) спрямовані на охорону, забезпечення і захист суспільних інтересів, виконуючи функцію стабілізації правових відносин; 10) метою правових обмежень є зниження негативних проявів у суспільних інтересах та забезпечення можливості реалізації суб'єктивного права в межах правового поля, що підкреслює їх охоронний характер [33].

Таким чином, зазначене вище дає змогу дійти до висновку, що правові обмеження – це встановлені законом обмеження прав і свобод людини та громадянина, які вводяться з метою захисту суспільних інтересів, а також прав і свобод інших осіб. Це юридично закріплені рамки, в межах яких

реалізуються права і свободи, забезпечуючи баланс між індивідуальними інтересами та потребами суспільства в цілому. Характерними особливостями будь-яких правових обмежень є наступні: по-перше, встановлюються нормативно-правовими актами, переважно, законодавчого характеру; по-друге, обмеження повинні бути обґрунтовані суспільними інтересами, такими як національна безпека, охорона здоров'я, захист прав і свобод інших осіб, тощо; по-третє, обмеження мають бути пропорційними меті, якої прагне досягти законодавець встановлюючи їх, тобто вони не повинні бути більш суворим, ніж це необхідно для досягнення поставленої мети; по-четверте, переважна більшість обмежень мають тимчасовий характер та діють до усунення обставин, які їх обумовили; по-п'яте, правові обмеження повинні бути чіткими і конкретними, щоб кожна особа могла зрозуміти, які саме права і в якому обсязі обмежуються; по-шосте, інформація про правові обмеження повинна бути доступною для всіх зацікавлених осіб.

В рамках представленої у роботі проблематики йдеться про специфічний вид правових обмежень – адміністративно-правові. В.В. Маліков, досліджуючи адміністративно-правові обмеження при проведенні антитерористичної операції, вказує, що вони можуть проявлятися в двох аспектах - тимчасовому обмеженні суб'єктивних права і законних інтересів громадян і організацій та наданні спеціальних повноважень окремим правоохоронним органам на території проведення операції. Адміністративно-правові обмеження можуть проявлятися в двох аспектах: а) тимчасовому обмеженні суб'єктивних прав і законних інтересів громадян і організацій; б) наданні спеціальних повноважень окремим правоохоронним органам [79, с. 32].

А.В. Басов визначає адміністративно-правові обмеження як юридичні та фактичні наслідки діяльності уповноважених органів державної влади, що заснована на законі та направлені на досягнення відповідних цілей, у результаті якої зменшуються варіанти дозволеної нормами права поведінки

фізичних та юридичних осіб шляхом установлення різних меж такої поведінки, що обов'язково мають тимчасовий, просторовий та суб'єктивний характер [9]. Вказаний вище науковець виділяє такі ознаки адміністративно-правових обмежень: 1) вони створюють юридичні та фактичні наслідки у вигляді несприятливих умов для реалізації правових інтересів певних суб'єктів (як фізичних, так і юридичних осіб), чиї права і свободи обмежуються, водночас задовольняючи правові інтереси суб'єкта владних повноважень, що запровадив ці обмеження, або інтереси третьої сторони, яка зацікавлена в їх впровадженні; 2) завжди призводять до звуження "вільної" (тобто дозволеної правом) поведінки; 3) обмеження, що вводяться в умовах надзвичайних ситуацій, мають чіткі межі, встановлені законом; 4) правомірність обмежень у надзвичайних ситуаціях забезпечується лише уповноваженим суб'єктом, який діє відповідно до визначеної законом процедури; 5) такі обмеження завжди супроводжуються розширенням компетенції державних органів, відповідальних за ліквідацію наслідків надзвичайної ситуації [9].

На думку В.Г. Чорної, юридична природа адміністративно-правових обмежень впливає з їх особливостей. Вчена до таких особливостей відносить те, що вони: 1) нерозривно пов'язані зі стимулами (є протиставленням обмежень); 2) ситуативне застосування правових обмежень та правових стимулів застосовується в ході правового регулювання та впливає на його результативність; здійснюються регулюванням шляхом використання методу «батоба» (застосування обмежень) та «пряника» (застосування стимулів); 3) адміністративно-правові обмеження є своєрідною межею, під час порушення якої настає адміністративна відповідальність, що проявляється в застосуванні щодо них негативних наслідків; 4) стимули тісно співставляються з поняттям заборони, оскільки є найбільш наближеними змістовно до даного поняття; 5) знаходять своє місце у відповідних приписах, зміст яких і вказує на необхідність їхнього

застосування; б) спричиняють виникнення нових прав та обов'язків у суб'єкта; 7) адміністративно-правові обмеження є частиною системи правових засобів, які в діалектичній єдності виступають як субстанціональні феномени і як технологічні явища процедурного наповнення [174, с. 139].

Узагальнюючи наукові підходи до правової природи адміністративно-правових обмежень, Д.І. Хміль під цією категорією пропонує розуміти закріплене адміністративно-правовими нормами зменшення обсягу або припинення можливості реалізації наявних прав і свобод, що здійснюється уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації та спрямоване на досягнення певної суспільно корисної мети [170]. Заслугує на увагу те, що науковець виділяє перелік характерних ознак адміністративно-правових обмежень, до яких відносить: виражаються через встановлення додаткових обов'язків, заборон, заходів примусового характеру, відповідальності, імперативного характеру, що визначені відповідними адміністративними нормативно-правовими актами, тобто є правомірними; за своїм змістом встановлюють межі або взагалі унеможливають вільний вибір способу поведінки для як приватного, так і публічного суб'єкта; встановлюється та реалізується уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації; можуть мати тимчасовий характер, пов'язаний з настанням певної події або тривалого стану; можуть мати локальний характер, а саме діяти лише на певній території або стосуватися лише певних категорій осіб чи певної категорії правовідносин; спрямоване на досягнення певної суспільно корисної мети (наприклад, забезпечення громадського порядку, захисту прав інших осіб, національної безпеки тощо), що проявляється у запобіганні можливим небажаним діям, що можуть спричинити шкоду іншим більш важливим суспільним інтересам [170].

Тож, з огляду на зазначене вище, можемо дійти до висновку, що в рамках представленої у роботі проблематики адміністративно-правові обмеження представляють собою сукупність юридичних норм, які

встановлюють умови, порядок та межі використання зброї фізичними особами для захисту власного життя, здоров'я, а також життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань. Ці обмеження спрямовані на забезпечення балансу між правом на самооборону та необхідністю запобігання зловживань зброєю.

Характерними особливостями таким обмежень є: 1) законність, адже використання зброї для захисту має здійснюватись у суворо визначених законом рамках, за наявності для цього підстав та умов; 2) застосування зброї повинно бути необхідним для відвернення або припинення протиправного посягання на життя та здоров'я особи, або інших осіб; 3) засоби захисту повинні бути пропорційні характеру та небезпечності посягання; 4) якщо є можливість уникнути застосування зброї шляхом відступу, то ця можливість повинна бути використана; 5) застосування зброї з перевищенням меж необхідної самооборони тягне за собою юридичну відповідальність.

Розглядаючи безпосередньо перелік адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань варто відзначити, що першим серед них є наявність суворо порядку для отримання дозволу для володіння окремими видами зброї, зокрема вогнепальної. Громадяни України від 18 років можуть без спеціальних дозволів володіти: пневматичною зброєю калібром менше 4,5 мм і швидкістю польоту кулі нижче 100 м/с, револьверами та пістолетами під патрон Флобера, ножами побутового призначення, газовими балончиками (крім тих, які використовують правоохоронці) [77]. Зазначені обмеження передбачають, перш за все, наявність у особи, яка бажає придбати зброю, зокрема вогнепальну, досягнення певного віку. Відповідно до ст. 4 Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану (Порядок – № 448) під час участі у

відсічі та стримуванні збройної агресії проти України у період дії воєнного стану цивільні особи мають право застосовувати вогнепальну зброю для: відбиття нападу або запобігання загрози нападу на військові та/або цивільні об'єкти, що охороняються; запобігання вчиненню та/або припинення протиправних дій чи діяльності осіб, причетних до збройної агресії; звільнення захоплених військових та/або цивільних об'єктів або запобігання (перешкоджання) такому захопленню; знищення зброї, бойової техніки, транспортних або технічних засобів, які перебувають у користуванні осіб, причетних до збройної агресії; захисту цивільних осіб, військових та/або цивільних об'єктів від нападу; запобігання та/або припинення діяльності, затримання, роззброєння або знешкодження осіб, причетних до збройної агресії; припинення дій осіб, які вчинили або вчиняють правопорушення; припинення дій осіб, які перешкоджають виконанню законних вимог осіб, залучених до виконання завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану; відбиття нападу на осіб, залучених до виконання завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану, або інших осіб, у разі виникнення загрози їх життю чи здоров'ю [40].

Окрім того, обмеженнями для видачі дозволу на отримання зброї є наступні є: систематичне порушення публічного порядку та правил дозвільної системи; керування транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння; незаконне виробництво, придбання, зберігання наркотичних засобів; вчинення домашнього насильства; повідомлення підозри у вчиненні кримінального правопорушення; перебування особи у державному розшуку; судимості за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину; наявність рішення суду про конфіскацію чи оплатне вилучення зброї. Дозвіл на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв видається на строк дії правового режиму воєнного стану. Анулювання дозволу здійснюється у разі наявності або

вчинення вище згаданих обмежень. Громадяни зобов'язані здати до органів поліції прийняту на облік вогнепальну зброю, отриману за цим порядком, не пізніше 10 днів після припинення або скасування дії воєнного стану в Україні [55].

В даному контексті, перш за все, слід виділити «Тимчасову інструкцію про порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів працівниками суду, правоохоронних органів та їх близькими родичами, а також особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві, народними депутатами України, членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовцями, крім тих, які проходять строкову військову службу, державними службовцями та журналістами» [121]. Відповідно до пункту 3 вказаної вище Інструкції, для прийняття органом (підрозділом) поліції рішення про надання дозволу на придбання пристрою, крім документів, визначених пунктом 12.2 глави 12 розділу II Інструкції наказу № 622, додатково подаються такі документи: народними депутатами, державними службовцями, працівниками суду - довідка з місця роботи; близькими родичами працівників суду, правоохоронних органів - довідка з місця роботи (служби) близького родича - працівника суду чи правоохоронного органу та документи, що підтверджують ступінь споріднення з ним; особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві, - копія рішення про застосування заходів безпеки, засвідчена в установленому законодавством порядку; членами громадських формувань - засвідчена в установленому законодавством порядку копія посвідчення члена громадського формування; журналістами - довідка з місця роботи та засвідчена в установленому законодавством порядку копія документа, що засвідчує його професійну належність [121].

До війни для прийняття Рішення про надання дозволу на придбання мисливської вогнепальної нарізної, гладкоствольної, пневматичної, холодної та охолощеної зброї, пристрою в порядку, визначеному пунктом 1.5 глави 1 розділу I цієї Інструкції, подаються такі документи: «заява; одна фотокартка розміром 3,5×4,5 см в електронній або паперовій формі; медична довідка; довідка про вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поводження з ними та їх застосування; документи, визначені пунктом 3 Тимчасової інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів працівниками суду, правоохоронних органів та їх близькими родичами, а також особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ від 13 червня 2000 року № 379 дск, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 11 жовтня 2000 року за № 696/4917; копія документа (платіжна інструкція, квитанція, фіскальний касовий чек) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання заявнику відповідної платної послуги» [117]. Рішення про надання дозволу на придбання мисливської вогнепальної нарізної, гладкоствольної, пневматичної, холодної та охолощеної зброї, пристрою приймаються органами (підрозділами) поліції у строк, що не перевищує 30 календарних днів.

За результатами розгляду документів орган (підрозділ) поліції приймає Рішення про надання (відмову в наданні) дозволу на придбання відповідного виду зброї, пристрою. Наявність дозволу на придбання такої зброї, пристрою підтверджується витягом з функціональної підсистеми «Єдиний реєстр зброї» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ про наявність дозволу на придбання зброї, основних частин зброї, пристроїв

фізичними особами (далі - Витяг з ЄРЗ про наявність дозволу на придбання предметів і матеріалів фізичними особами) (додаток 31), у якому зазначається вид зброї, пристрою, дозволених для придбання. Особа, яка звертається для отримання дозволу на придбання зброї і має дійсний дозвіл на зберігання та носіння такого ж виду зброї, інформація про який міститься в ЄРЗ, подає лише заяву та копія документа (платіжна інструкція, квитанція, фіскальний касовий чек) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання заявнику відповідної платної послуги. Рішення про надання дозволу на придбання такого ж виду зброї приймається протягом п'ятнадцяти робочих днів від дня подачі документів. Особа, яка звертається за дозволом на придбання пристрою і має дійсний дозвіл на зберігання та носіння пристрою, інформація про який міститься в ЄРЗ, подає заяву, копія документа (платіжна інструкція, квитанція, фіскальний касовий чек) з відміткою банку, відділення поштового зв'язку або коду проведеної операції про внесення коштів за надання заявнику відповідної платної послуги та документи, визначені пунктом 3 Тимчасової інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв або пунктом 2 розділу II Інструкції про умови та порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв. У такому випадку Рішення про надання дозволу на придбання пристрою приймається протягом п'ятнадцяти робочих днів від дня подачі документів [117].

У період дії воєнного стану діє окремий Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану» від 01 березня 2022 року № 170. Даним нормативно-правовим актом було встановлено, що тимчасово під час дії правового режиму воєнного стану видача уповноваженими підрозділами Національної поліції України громадянам дозволу на придбання, зберігання та носіння

мисливської вогнепальної нарізної, гладкоствольної зброї та набоїв до неї здійснюється за поданою на ім'я керівника органу поліції за місцем проживання (перебування) заявника письмовою заявою про видачу дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї за наявності документу, що посвідчує особу [126]. Відповідно до згаданого раніше Наказу до заяви додаються: «копії сторінок паспорта громадянина України (для осіб, яким видано паспорт громадянина України з безконтактним електронним носієм,- копію паспорта та витягу з Єдиного державного демографічного реєстру щодо реєстрації місця проживання); за наявності копія військового квитка осіб рядового, сержантського і старшинського складу, військового квитка офіцера запасу, копія посвідчення пенсіонера або ветерана військової служби, органів внутрішніх справ, Національної поліції України, Національного антикорупційного бюро України, Служби судової охорони, державної пожежної охорони, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, служби цивільного захисту, податкової міліції, Бюро економічної безпеки України чи Державної кримінально-виконавчої служби України, або копія посвідчення члена громадського формування з охорони громадського порядку, або копія дозволу на зброю [126].

Дозволи на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї оформляються, переоформляються після проведення за можливості органами поліції у встановленому порядку перевірок, тривалість яких не повинна перевищувати двох днів, щодо відсутності таких обставин: «наявності даних про систематичне (два чи більше разів) порушення такою особою громадського порядку (притягнення два чи більше разів протягом року до адміністративної відповідальності за статтею 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП); систематичне порушення вимог Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу

патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів; керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції (притягнення протягом року до адміністративної відповідальності за частинами другою, третьою статті 130 КУпАП); незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (притягнення протягом року до адміністративної відповідальності два чи більше разів за статтею 44 КУпАП); вчинення домашнього насильства (притягнення протягом року до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 КУпАП); наявність інформації про повідомлення такій особі про підозру або інформації про складення щодо такої особи повідомлення про підозру, що не вручене через не встановлення її місцезнаходження; наявності в особи судимості за тяжкий злочин, особливо тяжкий злочин, яка не погашена або не знята в установленому порядку; протягом року з дня набрання законної сили рішенням суду, про конфіскацію чи оплатне вилучення зброї» [126].

Наступним адміністративним обмеженням є встановлення меж допустимої самооборони за допомогою використання зброї. Д.М. Мошенець вказує, що право на необхідну оборону є абсолютним, невід'ємним правом людини - кожна особа має право вжити заходів для оборони від суспільно небезпечного посягання незалежно від того, чи має вона можливість уникнути посягання або звернутись за допомогою до правоохоронних органів, представників влади, чи інших осіб. Масштаби реалізації права на необхідну оборону залежать від того, наскільки населення відчує свою правову захищеність, а отже, від продуманої й чіткої роботи системи правосуддя. Потрібно досягти такого рівня правового забезпечення інституту

необхідної оборони, щоб кожному було зрозуміло, що дії, вчинені в стані необхідної оборони і правомірні, і суспільно корисні [94]. В.М. Федоров цілком слушно вказує, що ключовим аспектом інституту необхідної оборони є визначення меж поведінки особи, яка захищається: наскільки вільною вона може бути під час протидії суспільно небезпечному посяганням. Свобода дій оборонця обмежується вимогами допустимості необхідної оборони, яка обґрунтовує її правомірність. Важливу роль у встановленні цих меж відіграє мета оборони — запобігання чи припинення небезпечного посягання. Складність питання полягає в тому, щоб визначити, чи було право на оборону обґрунтованим. Це слід оцінювати з точки зору психологічного сприйняття оборонця, заснованого на об'єктивних фактах, які викликали в нього відчуття безпосередньої загрози. Серед таких об'єктивних чинників головною ознакою є саме суспільно небезпечне діяння, яке і дає підставу для виникнення права на оборону. Однак, це не єдиний критерій. Якщо існує пряма загроза посягання, то для визначення моменту початку оборони враховуються всі обставини справи, зокрема, поведінка і стан особи, яка намагалася вчинити злочин. Таким чином, суб'єктивне сприйняття оборонця включає розуміння характеру та рівня небезпеки, ситуації, в якій він діє, і усвідомлення того, що його дії викликані безпосередньою або майбутньою загрозою, або вже початим, але не завершеним посяганням. Іншими словами, суб'єктивне уявлення особи, що вдається до необхідної оборони, про те, що суспільно небезпечне посягання вже почалося або от-от станеться, повинно ґрунтуватися на реальній обстановці і діях нападника, які створюють загрозу для охоронюваних законом інтересів [164].

Перевищенням меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 КК. Особа не підлягає кримінальній

відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони не відбувається, якщо шкода тому, хто посягає, була спричинена не більша, ніж для негайного відвернення чи припинення посягання. При цьому спричинення більшої шкоди тому, хто посягає, ніж для негайного відвернення чи припинення посягання, може не визнаватись перевищенням меж необхідної оборони, якщо відсутня така кваліфікуюча ознака, як умисел, за умови, якщо та особа, яка оборонялась, через сильне душевне хвилювання не могла оцінити обстановку [31].

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження можемо узагальнити, що до адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань: 1) чітке визначення видів зброї, які можуть застосовуватись для захисту життя та здоров'я; 2) визначення вікових обмежень щодо володіння зброєю, зокрема вогнепальною; 3) визначення кола осіб, які не мають право на придбання вогнепальної, зокрема це стосується тих, що вчиняли певного виду правопорушення; 4) встановлення меж допустимою оборони за допомогою використання зброї, використання якої є можливим лише у випадку реальної загрози життю або здоров'ю, коли інші засоби захисту виявилися неефективними або неможливими для застосування; 5) закріплення меж адміністративної та кримінальної відповідальності за перевищення меж допустимою самооборони.

Значення відповідних обмежень, як вбачається, полягає у наступному: *по-перше*, орієнтовані на те, щоб запобігти безконтрольному використанню зброї; *по-друге*, гарантують, що застосування зброї буде відповідати рівню загрози; *по-третє*, обмеження допомагають захистити права не тільки того, хто обороняється, але й тих, проти кого може бути використана зброя; *по-*

четверте, обмеження доступу до зброї (порядок отримання дозволу, вимоги до фізичного та психічного стану, відсутність судимостей тощо) допомагають гарантувати, що зброя знаходиться тільки в руках тих, хто може відповідально її використовувати; *по-п'яте*, допомагають власникам зброї діяти в межах закону і уникати кримінальної чи адміністративної відповідальності [86].

Висновки до розділу 2

З'ясовано, що під зброєю найбільш доцільно розуміти сукупність об'єктів матеріального світу, які можливо використовувати як для захисту (з метою необхідної оборони), так і для нападу, який може спричинити позбавлення життя та/або пошкодження здоров'я інших осіб. Серед основних ознак зброї виділено наступні: 1) зброя – це завжди предмет, який є об'єктом матеріального світу; 2) може мати певні технічні характеристики; 3) має властивість захищати від протиправного посягання з боку інших осіб; 4) при протиправному або неправильному використанні може нести загрозу життю та здоров'ю інших осіб; 5) може бути використана для злочинного нападу на іншу особу.

Відмічено, що для того, щоб класифікувати зброю, яку може застосувати людина як інструмент захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань за видами, необхідно зважати на ступінь нанесення ушкоджень та їх характер, тобто шляхом поділу зброї на ту, застосування якої може спричинити настання особливо небезпечних наслідків у вигляді смерті, та на більш безпечну (несмертельну) зброю. Також за способом виготовлення слід зброю слід поділяти на: промислову та саморобну. За технічними характеристиками: 1) вогнепальна; 2) холодна; 3) металеві; 4) пневматична; 5) газові та електрошокові пристрої. За

призначенням: 1) воєнна зброя; 2) службова; 3) антикварна (музейна), у тому числі колекційна (нагородна) та історична; 4) мисливська; 5) спортивна; б) нагородна.

Наголошено, що з точки зору адміністративного права державна політика - це системна діяльність державних органів, спрямована на організацію, регулювання та забезпечення суспільного порядку, прав і свобод громадян, а також виконання публічних інтересів через впровадження адміністративно-правових норм та механізмів. Ця політика формується на основі чинного законодавства, здійснюється через інституції виконавчої влади та адмініструється для забезпечення ефективного функціонування суспільства в різних сферах життєдіяльності, таких як безпека, охорона здоров'я, економіка, освіта та інші.

Акцентовано увагу на тому, що державна політика являє собою ціннісні ідеї, планів, стратегій та концепцій держави, спрямованих на вирішення суспільно-важливих проблем. Державна політика є комплексним поняттям, яке включає в себе діяльність компетентних державних органів, що полягає у створенні законодавчого підґрунтя, задіяння фінансового і матеріально-технічного ресурсу, залучення громадськості, метою чого є здійснення ефективного правового впливу на проблемні суспільні відносини в державі та вирішення нагальних проблем у досліджуваній сфері суспільного життя.

Обґрунтовано, що державна політика у сфері обігу зброї спрямована, перш за все, на ефективне правове регулювання питання виготовлення, володіння, використання, зберігання та розпорядження зброєю, нівелювання процесів незаконного володіння та використання зброї, та виведення цієї сфери із тіні, зокрема з метою захисту права людини на життя та здоров'я.

Констатовано, що державна політика у сфері обігу зброї в Україні в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, – це організована,

систематизована та врегульована нормами національного законодавства управлінська діяльність щодо унормування, вирішення проблеми незаконного виготовлення, володіння, використання, зберігання та розпорядження зброєю, визначення меж контролю за незаконним обігом зброї, що забезпечується завдяки адміністративно-правовому механізму формування стратегії у зазначеній сфері.

Підкреслено, що основна мета державної політики у сфері обігу зброї в частині забезпечення права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, полягає у формуванні стратегії щодо забезпечення ефективного нормативно-правового регулювання зазначеної сфери, обмеження безконтрольного обігу зброї, визначення порядку її придбання, використання та зберігання, що має важливе значення для суспільства та держави, особливо в умовах сьогодення.

Встановлено, що основними завданнями державної політики у сфері обігу зброї, у тому числі, що стосується напрямку реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань є: 1) унормування суспільних відносин, пов'язаних із незаконним виготовленням, володінням, використанням, зберіганням та розпорядженням зброєю в державі, шляхом удосконалення нормативно-правового підґрунтя обігу зброї; 2) встановлення правил обігу зброї; 3) виведення процесів у сфері обігу зброї із тіні; 4) визначення меж державного контролю у сфері обігу зброї; 5) зупинення незаконного розповсюдження зброї в Україні; 6) створення мережі та забезпечення функціонування адміністративно-управлінських органів, що реалізують державну політику у досліджуваній сфері; 7) створити безпекові стратегії, що визначають центральне місце людини в державі і ставлять завдання забезпечити її безпеку, захист життя і здоров'я від протиправних посягань, зокрема, пов'язаних із незаконним обігом зброї; 8) розроблення державних цільових програм щодо захисту конституційних прав людини, зокрема, на захист

життя і здоров'я від протиправних посягань шляхом використання зброї; 9) залучення наукової спільноти та громадськості для співробітництва у сфері створення стратегій, програм, планів щодо формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї, зокрема, в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; 10) створити організаційно-правові основи для міжнародного співробітництва щодо контролю та недопущення незаконного обігу зброї та забезпечення безпеки і дотримання прав людини у сфері обігу зброї.

Наголошено, що однією зі сфер прояву державної політики у сфері обігу зброї, зокрема, у частині реалізації конституційного права людини на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань є її принципи. Враховуючи специфіку правової природи, державна політика у сфері обігу зброї, з урахуванням важливості дотримання та реалізації конституційних прав людини, перш за все, повинна базуватися на основних загальноправових принципах, зокрема: верховенства права; законності; рівності, людиноцентризму; пропорційності, справедливості і недискримінації; доступності, прозорості, стабільності. Окрім того, серед спеціальних принципів такої політики слід виділити наступні: пріоритету життя і здоров'я людини; підвищення рівня безпеки людини у державі; принцип спланованості державної політики у сфері обігу зброї; принцип визначення меж адміністративного нагляду та контролю; принцип раціональності; принцип державно-приватного партнерства; принцип інформування населення щодо відповідальності за незаконний обіг зброї; принцип міжнародного співробітництва у сфері боротьби з незаконним обігом зброї і порушень прав людини тощо.

Доведено, що основними стратегічними завданнями розвитку державної політики у сфері обігу зброї у частині реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних

посягань є наступні: 1) оптимізація та систематизація законодавства у цій сфері, зокрема адміністративного; 2) виявлення основних аспектів у сфері обігу зброї, які потребують безпосереднього посилення державного контролю та нагляду; 3) зміцнення безпеки громадян та формування в Україні безпекового середовища, що може бути досягнуто шляхом об'єднання зусиль державного, приватного і громадського сектору; 4) забезпечення належного рівня захисту життя і здоров'я людини від протиправних проявів, загроз, у тому числі, пов'язаних із незаконним обігом зброї; 5) підвищення державних спроможностей у сфері протидії незаконному обігу зброї в Україні; 6) активізація заходів із припинення діяльності незаконних збройних формувань; 7) удосконалення роботи правоохоронних органів, шляхом функціональної розбудови органів поліції, задіяних у здійсненні заходів, спрямованих на протидію незаконному обігу зброї; 8) запровадження та розвиток в суспільстві культури безпеки.

Узагальнено, що на сьогоднішній день державна політика у сфері обігу зброї в Україні є надзвичайно актуальним питанням, особливо в контексті протистояння збройній агресії збоку російської федерації, а також з огляду на політичну, соціальну та економічну нестабільність. З одного боку, вона має забезпечити ефективну обороноздатність держави, а з іншого – гарантувати безпеку громадян та запобігати розповсюдженню зброї по незаконних каналах. Негативними чинниками, які заважають формуванню та реалізації державної політики у досліджуваній сфері суспільного життя, на нашу думку, є наступні: по-перше, непослідовність дій законодавця у досліджуваному напрямку, прийняття хаотичних та непослідовних рішень, особливо в умовах повномасштабної війни; по-друге, постійне зростання ризиків та обсягів зброї, яка знаходиться на руках у населення України; по-третє, недостатній контроль за обігом зброї, що в свою чергу створює умови для її потрапляння в руки злочинних угруповань та інших небезпечних осіб;

по-четверте, відсутність чіткого стратегічного бачення щодо вирішення існуючих проблем у сфері обігу зброї, тощо.

Відмічено, що взагалі, обмеження – це будь-який чинник, умова або бар'єр, який зменшує, звужує, обмежує можливості, свободу дій, руху або розвитку чогось або когось. Це може бути фізична перешкода, соціальна норма, закон, правило, відсутність ресурсів або будь-який інший фактор, що накладає обмеження на щось.

Акцентовано увагу на тому, що правові обмеження – це встановлені законом обмеження прав і свобод людини та громадянина, які вводяться з метою захисту суспільних інтересів, а також прав і свобод інших осіб. Це юридично закріплені рамки, в межах яких реалізуються права і свободи, забезпечуючи баланс між індивідуальними інтересами та потребами суспільства в цілому. Характерними особливостями будь-яких правових обмежень є наступні: по-перше, встановлюються нормативно-правовими актами, переважно, законодавчого характеру; по-друге, обмеження повинні бути обґрунтовані суспільними інтересами, такими як національна безпека, охорона здоров'я, захист прав і свобод інших осіб, тощо; по-третє, обмеження мають бути пропорційними меті, якої прагне досягти законодавець встановлюючи їх, тобто вони не повинні бути більш суворим, ніж це необхідно для досягнення поставленої мети; по-четверте, переважна більшість обмежень мають тимчасовий характер та діють до усунення обставин, які їх обумовили; по-п'яте, правові обмеження повинні бути чіткими і конкретними, щоб кожна особа могла зрозуміти, які саме права і в якому обсязі обмежуються; по-шосте, інформація про правові обмеження повинна бути доступною для всіх зацікавлених осіб.

Зроблено висновок про те, що в рамках представленої у роботі проблематики адміністративно-правові обмеження представляють собою сукупність юридичних норм, які встановлюють умови, порядок та межі використання зброї фізичними особами для захисту власного життя,

здоров'я, а також життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань. Ці обмеження спрямовані на забезпечення балансу між правом на самооборону та необхідністю запобігання зловживань зброєю. Характерними особливостями таким обмежень є: 1) законність, адже використання зброї для захисту має здійснюватись у суворо визначених законом рамках, за наявності для цього підстав та умов; 2) застосування зброї повинно бути необхідним для відвернення або припинення протиправного посягання на життя та здоров'я особи, або інших осіб; 3) засоби захисту повинні бути пропорційні характеру та небезпечності посягання; 4) якщо є можливість уникнути застосування зброї шляхом відступу, то ця можливість повинна бути використана; 5) застосування зброї з перевищенням меж необхідної самооборони тягне за собою юридичну відповідальність.

З'ясовано, що до адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, слід віднести наступні: 1) чітке визначення видів зброї, які можуть застосовуватись для захисту життя та здоров'я; 2) визначення вікових обмежень щодо володіння зброєю, зокрема вогнепальною; 3) визначення кола осіб, які не мають право на придбання вогнепальної, зокрема це стосується тих, що вчиняли певного виду правопорушення; 4) встановлення меж допустимою оборони за допомогою використання зброї, використання якої є можливим лише у випадку реальної загрози життю або здоров'ю, коли інші засоби захисту виявилися неефективними або неможливими для застосування; 5) закріплення меж адміністративної та кримінальної відповідальності за перевищення меж допустимою самооборони.

Доведено, значення адміністративно-правових обмежень щодо застосування зброї для захисту життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, полягає у наступному: по-перше, вони орієнтовані на те, щоб запобігти безконтрольному використанню зброї; по-

друге, гарантують, що застосування зброї буде відповідати рівню загрози; по-третє, обмеження допомагають захистити права не тільки того, хто обороняється, але й тих, проти кого може бути використана зброя; по-четверте, обмеження доступу до зброї (порядок отримання дозволу, вимоги до фізичного та психічного стану, відсутність судимостей тощо) допомагають гарантувати, що зброя знаходиться тільки в руках тих, хто може відповідально її використовувати; по-п'яте, допомагають власникам зброї діяти в межах закону і уникати кримінальної чи адміністративної відповідальності.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ТРЕНДИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ СВОГО ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я, ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ІНШИХ ЛЮДЕЙ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ

3.1. Зарубіжний досвід забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань та можливість його адаптації в національну правову систему

Вирішення існуючих проблем, пов'язаних із забезпеченням реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, вимагає проведення комплексних теоретичних досліджень, зокрема присвячених вивченню зарубіжного досвіду у досліджуваній сфері суспільного життя. В даному контексті необхідно зауважити, що на сьогоднішній день у світі сформувались досить різноманітні підходи стосовно забезпечення права на захист свого життя та здоров'я, особливо це стосується питання використання зброї, зокрема вогнепальної. Д.С. Бойчук зазначає, що міжнародний досвід не характеризується однозначністю законодавчого регулювання правовідносин з питання дозволу на зброю як елементу права захисту права на життя. Іноземні країни логічно поділити на категорії відповідно до ступеня дозволеності цивільної зброї: – держави, де на законодавчому рівні особи мають право на володіння цивільною вогнепальною зброєю (у т.ч. нарізною короткоствольною) (США, Мексика, Швейцарія, Естонія, Литва, Латвія, Молдова); – держави, в котрих існують обмеження щодо права на зброю (за колом осіб та/чи за видами зброї) (Україна, Гондурас, Гватемала, Азербайджан, Італія, Казахстан); – держави, що на законодавчому рівні проводять політику роззброєння населення; – держави, де вогнепальна зброя є

вилученою з цивільного обороту, або її обіг суттєво обмежений (Аргентина, Бурунді, Великобританія, Ірак, Камбоджа, Таїланд, Філіппіни, Чилі) [14, с.177].

Переходячи до аналізу досвіду конкретних держав, то першочергово слід виділити Сполучені Штати Америки. В цій країні більшість власників зброї (66%) володіють декількома одиницями вогнепальної зброї, і близько трьох чвертей (73%) кажуть, що вони ніколи не бачили себе без зброї. Багато американських власників зброї живуть у соціальному контексті, де володіння зброєю є нормою. Приблизно половина всіх власників зброї (49%) стверджують, що всі або більшість їхніх друзів мають зброю. Навпаки, серед тих, хто не має зброї, лише кожен десятий каже, що всі або більшість їхніх друзів мають зброю. Досвід роботи зі зброєю починається порівняно рано, особливо для тих, хто виріс у сім'ї, у якій є зброя. Чоловіки, які вирости в родині зі зброєю і які коли-небудь стріляли зі зброї, повідомляють, що вони вперше вистріляли зі зброї, коли їм було в середньому 12 років. Серед жінок, які вирости в домогосподарствах, де є зброя, і які коли-небудь стріляли зі зброї, середній вік, коли вони вперше стріляли, становить 17 років. Чоловіки, як правило, стають власниками зброї раніше, ніж жінки: у середньому 19 років, проти 27 років для жінок [181].

У Сполучених Штатах зброя широко використовується для відпочинку, самозахисту та роботи. Однак через брак даних важко визначити точну кількість і поширення зброї в будинках і населених пунктах. У період з 1986 по 2010 рік внутрішнє виробництво вогнепальної зброї зросло на 79 відсотків, експорт вогнепальної зброї зріс на 11 відсотків, а імпорт вогнепальної зброї зріс на 305 відсотків (ATF, 2012). Опитування, проведене в грудні 2012 року, показало, що 43 відсотки опитаних повідомили, що мали вдома зброю (Gallup, 2013).

Право володіння зброєю в Сполучених Штатах ґрунтується на другій поправці до Конституції: «право народу на зберігання та носіння зброї не

повинно обмежуватися». Відповідно до останнього звіту швейцарської організації Small Arms Survey (2018), Сполучені Штати, населення яких становить менше 5 відсотків світового населення, мають 46 відсотків зброї, що належить цивільним особам. Вона посідає перше місце за вогнепальною зброєю на душу населення. Сполучені Штати також мають найвищий рівень вбивств із застосуванням вогнепальної зброї серед найбільш розвинених країн світу. Багато прихильників права на зброю кажуть, що ці статистичні дані не вказують на причинно-наслідковий зв'язок [190]. Проте, право на зброю не є безмежним. Конгрес США та законодавчі органи штатів мають повноваження ухвалювати контрольні закони, а Верховний суд США підтвердив деякі обмеження щодо вогнепальної зброї, наприклад заборону на приховану зброю та володіння певними видами зброї, а також заборону на продаж зброї окремі категорії людей. Закон про контроль над зброєю 1968 року забороняє купувати вогнепальну зброю особам молодше вісімнадцяти років, засудженим злочинцям, особам з розумовими вадами, військовослужбовцям, та іншим особам. У 1993 році Закон Брейді про запобігання насильству з використанням пістолетної зброї передбачав обов'язкову перевірку довідкових даних для всіх неліцензованих осіб, які купують вогнепальну зброю у офіційно уповноваженого дилера. Але деякі закони про зброю не витримали судового затвердження. Наприклад, у 2008 році Верховний суд скасував закон Вашингтона, округ Колумбія, який забороняв зброю, що стало першим рішенням суду щодо Другої поправки майже за сімдесят років. Федеральний закон забезпечує основу для регулювання вогнепальної зброї в Сполучених Штатах, але штати та міста можуть накладати додаткові обмеження. Деякі дослідження показали, що штати з більш обмежувальними законами про зброю, такі як Каліфорнія чи Гаваї, мають нижчу кількість смертей від зброї, хоча дослідники кажуть, що потрібен додатковий аналіз [190]. Примірний КК США у ч. 5 ст. 3.06 із назвою «Застосування насильства для захисту майна» закріплює наступні

умови щодо можливості застосування «технічного пристосування» («пристрою»): 1) таке «технічне пристосування» («пристрій») не має бути призначене для заподіяння смерті або тяжкого тілесного ушкодження здоров'ю і завідомо не створює «серйозного ризику» такого заподіяння; 2) застосування вказаного «технічного пристосування» («пристрою») для захисту майна (від випадків вступу в його межі чи порушення права володіння) має бути «розумним» при існуючих обставинах (очевидно – обставинах злочинного посягання та обставинах захисту від нього); 3) таке «технічне пристосування» («пристрій») є «пристосуванням» («пристроєм»), яке (який) зазвичай застосовується для цієї мети (тобто саме для такого випадку захисту), або ж (власником) були прийняті «розумні запобіжні заходи» для того, щоб поставити можливих (ймовірних) порушників до відома про факт застосування «пристрою» [100, с.120].

В останні роки Конгрес США обговорював зміни до існуючих законів про володіння зброєю, як правило, відразу після гучної масової стрілянини, як-от у Лас-Вегасі в 2017 році (шістдесят вбитих) або в Паркленді, штат Флорида, в 2018 році (сімнадцять убитих). Але майже в усіх випадках законодавство не знайшло достатньої підтримки. Переважна більшість законопроектів пропонують такі заходи, як заборона штурмової зброї, розширені перевірки даних і заборона на продаж вогнепальної зброї людям із федеральних списків контролю за тероризмом. Станом на середину 2022 року не існувало федеральних законів, які б забороняли напівавтоматичну штурмову зброю, військові гвинтівки 50-го калібру, пістолети чи магазини великої ємності. Також не існувало федеральних вимог для тих, хто купує зброю, проходити будь-яку підготовку з безпеки володіння вогнепальною зброєю. З 1994 по 2004 рік існувала федеральна заборона на використання штурмової зброї та магазинів великої ємності, але Конгрес дозволив припинити дію цих обмежень. Як приклад також слід вказати штат Айова, який приєднався до низки американських штатів, що не

вимагають спеціального дозволу на купівлю та носіння зброї. Цей закон був підписаний представницею республіканської партії Кім Рейнолдс [25, с. 325]. Раніше жителям даного штату необхідно було проходити перевірку так званої кримінальної історії, аби отримати відповідний дозвіл на володіння й носіння зброї. Зараз це питання узгоджене. А загалом у США близько 20 штатів не вимагають перевірок для людей, які хочуть придбати зброю. Крім того у штаті Вісконсін існує навіть обов'язок громадян мати зброю для самооборони. З огляду на підняте у статті питання, можна звернути увагу на географічні та історичні чинники, що впливають з особливостей територій певних держав, де просто наявність зброї у населення є необхідним фактором його виживання в суворих природних умовах. Наприклад, на островах архіпелагу Шпіцберген наявність у населення зброї є обов'язковою через небезпеку піддатися нападу з боку полярних ведмедів, зумовлене використанням її для полювання, обов'язком нести військову службу тощо [25, с.325]. Відповідно до КК штату Нью-Йорк застосування смертельної фізичної сили можливо, коли особа, що захищається, розумно передбачає, що нападник застосовує або ось-ось почне застосовувати смертельну фізичну силу, а також у випадках: коли особа вчиняє або намагається вчинити вбивство, викрадення людини, зґвалтування чи пограбування; коли особа намагається вчинити берглері (незаконне проникнення до житла з метою вчинити злочин); якщо особа, на яку напали, знаходиться у своєму житлі і не є початковим агресором; якщо особа, на яку напали, є працівником поліції, посадовою особою, що наглядає за дотриманням громадського порядку, або особою, яка першою надала допомогу [101, с.571].

Тим часом на тлі пандемії COVID-19 кількість вогнепального насильства зростає. Станом на червень 2022 року зброя вбила близько дев'ятнадцяти тисяч людей у Сполучених Штатах цього року. Більшість із них скоїли самогубство. Масові розстріли — принаймні чотири жертви —

відбувалися зі швидкістю принаймні одного на день. Використання вогнепальної зброї жертвами злочинців для захисту є звичайним явищем, хоча точне число залишається спірним. Майже всі оцінки національних досліджень в США вказують на те, що використання зброї жертвами для захисту є принаймні таким же поширеним, як і використання зброї злочинцями. З іншого боку, деякі вчені вказують на радикально нижчу оцінку, лише 108000 щорічних оборонних застосувань на основі Національного дослідження жертв злочинності. Різниця в цих цифрах залишається предметом суперечок у цій галузі. Оцінка в 3 мільйони захисних застосувань на рік базується на екстраполяції невеликої кількості відповідей, взятих із понад 19 національних опитувань. Оборонне використання зброї (тобто випадки, коли жертва злочину «використовувала» зброю у сенсі нападу або погрози правопорушнику) показали незмінно нижчі показники травм серед жертв злочинів із використанням зброї порівняно з жертвами, які використовували інші захисні засоби.

Щодня в США стріляють 327 людей. З них приблизно 117 помирають, а інші 210 отримують травми на все життя. Незважаючи на суворі реалії насильства з використанням зброї, приблизно половина американців вважає, що вогнепальна зброя підвищує безпеку, дозволяючи законотрухняним громадянам захистити себе. Це переконання настільки поширене, що дані опитування 2023 року показали, що 72 відсотки власників зброї називають особистий захист «основною причиною» володіння зброєю, незважаючи на переважну кількість доказів того, що вогнепальна зброя не є ефективним засобом самозахисту. Настільки тривожним є те, що віра в те, що «зброя захищає нас» зростає: у 2013 році 48 відсотків власників зброї назвали захист основним фактором володіння зброєю, порівняно з лише 26 відсотками власників зброї в 1999 році. І сьогодні, на 50 відсотків більше американців повідомили про наявність зброї для особистого захисту, ніж 10 років тому [181].

Таким чином, досвід США є досить унікальним серед всіх провідних країн світу. Адаптація американського досвіду щодо реалізації права на захист свого життя і здоров'я до українських реалій потребує врахування правових, соціальних та культурних особливостей України. Хоча певні елементи американського підходу можуть бути цікавими для впровадження, важливо зберегти баланс між свободою громадян та гарантіями безпеки з боку держави. Перш за все, в Україні право на самозахист вже закріплене в Конституції та Кримінальному кодексі, однак відсутність чіткої правової доктрини, подібної до американських принципів "stand your ground" або "castle doctrine", може бути причиною невизначеності у випадках застосування сили для захисту. Адаптація таких доктрин до українського законодавства може дати громадянам більше правових гарантій щодо їхнього права на самозахист, зокрема в умовах, коли вони піддаються небезпеці на власній території або в інших місцях. Проте, слід враховувати, що в Україні існує більш суворий контроль над обігом вогнепальної зброї. Легалізація або лібералізація цього питання, як це зроблено у США, могла б викликати певні соціальні проблеми через недостатню правову та культурну готовність суспільства до широкого використання зброї. Тому адаптація цієї частини американського досвіду повинна бути обережною, поступовою та супроводжуватися посиленням контролю і навчанням громадян щодо відповідального використання зброї.

Важливим аспектом є створення чіткої судової практики, яка могла б дати громадянам впевненість у тому, що самозахист не призведе до покарання за перевищення меж необхідної оборони. Адаптовані правові норми мають чітко визначати, коли і за яких умов особа може застосовувати силу, включаючи смертельну, без страху переслідування з боку держави. Крім того, в Україні слід розвивати культуру громадської безпеки та правосвідомості. Це передбачає навчання громадян основам правового самозахисту, зокрема через освітні програми, громадські ініціативи та

діяльність поліції. Такий підхід допоміг би знизити кількість випадків перевищення меж оборони та невиправданого застосування сили.

Володіння зброєю також є відносно високим у Канаді, близько тридцяти п'яти одиниць вогнепальної зброї на сотню жителів (це п'яте місце у світі), але країна не бореться з подібним рівнем насильства з використанням зброї. Як і в Сполучених Штатах, національний уряд Канади встановлює обмеження на зброю, які провінції, території та муніципалітети можуть доповнювати. Як і в її південного сусіда, закони Канади про зброю часто були спричинені насильством із застосуванням зброї. У 1989 році студент, озброєний напівавтоматичною гвинтівкою, убив чотирнадцять студентів і поранив понад дюжину інших в інженерній школі Монреаля. Багато хто приписує цей інцидент значну реформу зброї, яка ввела двадцяти восьмиденний період очікування для закупівлі; обов'язкові курси з техніки безпеки; більш детальні перевірки; заборони журналів великої ємності; а також заборона або посилення обмежень на вогнепальну зброю та боєприпаси військового зразка [190].

Вогнепальна зброя в Канаді поділяється на три класи: необмежена зброя, така як звичайні гвинтівки та дробовики; заборонено, наприклад пістолети та напівавтоматичні гвинтівки чи дробовики; і заборонені, наприклад, автоматична зброя. Володіти повністю автоматичною зброєю заборонено, якщо вона не була зареєстрована до 1978 року. Зміни до закону 1995 року вимагали від фізичних осіб отримати ліцензію на купівлю зброї та боєприпасів, а також зареєструвати всю вогнепальну зброю. Однак у 2012 році вимога про реєстрацію необмеженої зброї була скасована, а відповідні державні записи видалено. Після чергової масової стрілянини в мечеті міста Квебек у 2017 році уряд прийняв законопроект, який знову вимагає реєстрації вогнепальної зброї без обмежень і дозволяє перевіряти дані, щоб враховувати події, що відбулися більше ніж п'ять років тому. У 2020 році після того, як озброєний чоловік убив двадцять дві людини під час

наймасовішої стрілянини в Канаді, прем'єр-міністр Джастин Трюдо оголосив про заборону вогнепальної зброї «штурмового типу». Законодавство також вимагало від тих, хто володів нині забороненою вогнепальною зброєю, брати участь у викупі програми або дотримуватися суворого режиму зберігання.

У Канаді використання зброї для захисту життя і здоров'я від незаконних нападів регулюється Кримінальним кодексом. Як правило, самооборона дозволена за певних обставин, але вона має бути розумною та пропорційною загрози, з якою зіткнулися. Ключовими моментами самозахисту в Канаді є наступні:

1) Розумна сила. Даний принцип передбачає, що сила, яка використовується для самозахисту, має бути пропорційною загрози. Смертельна сила може бути застосована лише у разі безпосередньої загрози життю або тяжких тілесних ушкоджень;

2) зброя для самозахисту. Кримінальний кодекс не передбачає конкретного права на носіння зброї, як-от вогнепальної чи холодної, з метою самозахисту. Насправді носіння такої зброї без дозволу може призвести до кримінальної відповідальності (наприклад, за наявності законного дозволу на вогнепальну зброю, який суворо регулюється);

3) володіння зброєю в Канаді суворо регулюється. Якщо хтось використовує вогнепальну зброю для самозахисту, він повинен довести, що використання було абсолютно необхідним і пропорційним погрози. Наприклад, використання вогнепальної зброї для відбиття потенційно смертельного нападу може бути виправданим, але стріляти в когось, щоб запобігти крадіжці, швидше за все, буде вважатися надмірним;

4) Розділ 34 Кримінального кодексу дозволяє особам захищати себе або інших, якщо вони вважають, що їм загрожує загроза, за умови, що відповідь є розумною з урахуванням обставин. Суд розглядає такі фактори, як характер загрози, роль особи в інциденті та інші альтернативи застосування сили;

Узагальнюючи досвід Канади варто відзначити, хоча самооборона в цій визнана законом, використання зброї, особливо вогнепальної, суворо регулюється. Будь-яка сила, яка використовується для самозахисту, має бути виправданою та пропорційною конкретній загрозі.

Окремої уваги заслуговує досвід Ізраїлю. Специфіка досвіду цієї країни полягає у тому, що військова служба в Ізраїлі є обов'язковою, а зброя є частиною повсякденного життя багатьох ізраїльтян. Значна частина населення має непрямий доступ до штурмової зброї, будучи або солдатом, або резервістом, або родичем одного з них. Згідно із законом, більшість вісімнадцятирічних підлітків призивають до армії, проходять психологічне обстеження та дають принаймні деяку підготовку зі зброї після закінчення середньої школи. Проте після служби в збройних силах, як правило, два-три роки, більшість ізраїльтян звільняються і підпадають під дію законів про цивільну зброю. У країні діють відносно суворі правила володіння зброєю, включаючи заборону на використання бойової зброї, вимогу щодо реєстрації власності в уряді та обмеження на одну зброю на власника. Щоб отримати ліцензію на зброю, заявник повинен бути громадянином або постійним жителем Ізраїлю; розмовляти хоча б трохи івритом, офіційною мовою Ізраїлю; та пройти медогляд. Вимоги щодо мінімального віку відрізняються: двадцять сім років для громадян без досвіду військової чи державної служби, двадцять один для тих, хто служив, і сорок п'ять для постійних жителів, які не є громадянами. Кандидати також повинні продемонструвати дійсну причину для носіння вогнепальної зброї, наприклад, для самозахисту чи полювання.

Далі в рамках представленої проблематики слід звернути увагу на досвід європейських країн. В даному контексті, перш за все, слід виділити Великобританію, досвід якої є протилежним до Сполучених Штатів Америки. Відмітимо, що сучасні зусилля з контролю над зброєю у Сполученому Королівстві також були прискорені надзвичайними актами

насильства, які викликали громадське обурення. У 1987 році самотній стрілець, озброєний двома напівавтоматичними гвинтівками та пістолетом, влаштував шестигодинну стрілянину приблизно за сімдесят миль на захід від Лондона, убивши більше десятка людей, а потім і самого себе. Після інциденту, відомого як різанина в Хангерфорді, Великобританія запровадила Закон про вогнепальну зброю (з поправками), який розширив список забороненої зброї, включаючи певні напівавтоматичні гвинтівки, і збільшив вимоги до реєстрації іншої зброї [190]. Трагедія, пов'язана зі зброєю, у шотландському місті Данблейн у 1996 році призвела до прийняття найсуворіших законів Британії щодо володіння зброєю. Чоловік, озброєний чотирма пістолетами, застрелив шістнадцять школярів і одного дорослого, а потім покінчив життя самогубством. Інцидент спровокував громадську кампанію, відому як петиція Snowdrop, яка допомогла ухвалити законодавство про заборону пістолетів, за кількома винятками. Уряд також запровадив тимчасову програму викупу зброї, яку багато хто приписує вилученню десятків тисяч незаконних або небажаних одиниць зброї.

В якості специфіки варто також вказати те, що переважна більшість поліцейських у Великобританії не носять вогнепальної зброї, що відрізняє їх від колег у Сполучених Штатах та інших країнах. Вогнепальну зброю мають лише спеціально навчені підрозділи поліції, які реагують на певні надзвичайні ситуації або розгортаються для певних типів операцій. Прихильники цієї політики кажуть, що неозброєний офіцер символізує контроль за громадськістю за згодою, а не силою.

У Великій Британії діють суворі закони, що регулюють володіння та використання зброї для самозахисту. Закон дозволяє особам застосовувати розумну силу, щоб захистити себе або інших від незаконної шкоди, але застосована сила має бути пропорційною загрози, з якою зіткнулися. Володіння зброєю суворо регулюється, і, як правило, особам заборонено носити зброю в громадських місцях без дійсної ліцензії. Вогнепальна зброя

суворо регулюється, і отримати ліцензію складно. Лише люди зі справжньою потребою, наприклад ті, хто займається певними професіями (наприклад, охоронці), зазвичай, можуть отримати ліцензію. Носіння ножів у громадських місцях із законною метою (наприклад, робота, спорт) дозволено законом, але носіння ножа, який вважається зброєю, може призвести до кримінальної відповідальності. Аерозолі для самооборони, такі як перцевий спрей, зазвичай, дозволено носити в громадських місцях, але існують обмеження щодо їх використання.

Застосовуючи силу для самозахисту важливо переконатися, що вона є пропорційною загрозі, а також якщо загроза є неминучою та всі інші розумні варіанти втечі або деескалації ситуації були вичерпані. Застосування надмірної сили або незаконне використання зброї може призвести до серйозних кримінальних звинувачень, включаючи напад, побиття або навіть вбивство. Зберігання забороненої зброї без відповідного дозволу також є кримінальним злочином. Важливо зазначити, що конкретні закони та правила, які регулюють використання зброї для самозахисту, можуть відрізнятися в межах Великобританії.

Далі в контексті піднятої у роботі проблематики варто приділити увагу досвіду Німеччини. Кримінальне право Німеччини визнає необхідну оборону як підставу, яка виключає відповідальність, котра ґрунтується на принципі переважаючого інтересу, коли особа, яка знаходиться у стані необхідної оборони, повинна переслідувати мету дотримання «переважаючих інтересів», якими є як власні інтереси особи, так й інтереси третіх осіб. Право громадян на необхідну оборону у Німеччині чітко передбачено в КК: особа, яка вчиняє діяння, що викликане необхідністю застосування необхідної оборони, діє не протиправно, а в межах закону; необхідна оборона – це захист від нападу на особу [94, с.60-61]. Посягання, як визначено в КК Німеччини, повинно спрямовуватися на охорону життя і здоров'я людини, права і свободи, власність. Причому посяганням може визнаватися і бездіяльність особи, яка

зобов'язана втрутитися. Таке посягання повинно бути реальним та протиправним, тобто особа повинна вчиняти діяння, які заборонені законом, за які встановлена кримінальна відповідальність. Особливістю кримінального права Німеччини є наявність дискусійності факту визнання оцінки дій в якості перевищення меж необхідної оборони. При чому в науці німецького кримінального права виділяються два види такого перевищення: 1) невідповідність способів та засобів захисту тяжкості нападу чи посягання; 2) порушення принципу наявності посягання (передчасне чи запізнале). У КК чітко вказується на правомірність необхідної оборони, яка здійснена від страху, хвилювання чи розгубленості. Дане положення є нічим іншим, як фізіологічним афектом, внаслідок якого заподіюється шкода, яка призводить до перевищення меж необхідної оборони, і дані обставини в сукупності є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності [94, с.60-61].

У Німеччині використання зброї для самозахисту регулюється суворими нормами, які містяться в Кримінальному кодексі Німеччини (Strafgesetzbuch - StGB) і Законі про зброю (Waffengesetz - WaffG). Правова база дозволяє особам захищатися від незаконних нападів, але будь-яка сила, яка використовується, особливо із застосуванням зброї, має бути пропорційною загрозі та виправданою конкретною ситуацією.

Самозахист визначається законодавством Німеччини як право захищати себе або іншу особу від триваючого протиправного нападу. Цей принцип закріплено в розділі 32 Кримінального кодексу Німеччини, який говорить, що акт самозахисту дозволений, якщо це необхідно для протидії безпосередній загрозі. Основна ідея полягає в тому, що використана сила має відповідати характеру нападу. Застосування сили не повинно перевищувати межі, необхідні для запобігання небезпеці. Якщо загроза не загрожує життю або є незначною, як-от словесна сварка чи ненасильницька конфронтація, використання летальної зброї, як-от вогнепальної, може розглядатися як

непропорційне та невиправдане. Застосування вогнепальної зброї, зокрема, суворо регулюється Законом Німеччини «Про зброю». Приватні громадяни можуть володіти вогнепальною зброєю, лише якщо вони отримали дійсну ліцензію, і навіть тоді їм, як правило, заборонено носити її в громадських місцях. Закон дуже чітко визначає, що вогнепальну зброю можна використовувати лише для самооборони, коли це абсолютно необхідно, тобто жодна інша альтернатива не могла б розумно запобігти смерті чи серйозним травмам. Суди перевірятимуть, чи мав той, хто захищався, будь-які інші не смертельні варіанти, наприклад, втекти чи покликати на допомогу, перш ніж застосувати вогнепальну зброю [183]. Інші види зброї, такі як ножі чи перцевий балончик, також підлягають суворому правовому контролю. Наприклад, перцевий балончик є законним для самозахисту, але його можна використовувати лише проти безпосередньої та серйозної загрози, такої як спроба нападу. Ножі регулюються залежно від їх типу, причому деякі ножі заборонено носити в громадських місцях без поважної причини. Як і у випадку з вогнепальною зброєю, використання будь-якої зброї має бути пропорційним до небезпеки, з якою стикається. Якщо людина використовує ніж для захисту від неозброєного нападника, це може розглядатися як надмірна сила, залежно від обставин.

Окрему увагу варто приділити увагу досвіду Швейцарії, адже ця країна знаходиться на другому місці по кількості зброї на душу населення. Незважаючи на те, що Швейцарія є нейтральною країною з миролюбною репутацією, вона, тим не менш, одна з найбільш озброєних країн у світі. За даними Small Arms Survey, за останньою оцінкою за 2018 рік, по всій країні в обігу було понад 2,3 мільйона одиниць вогнепальної зброї, не враховуючи 360000 одиниць зброї, які зберігаються правоохоронними органами [184]. У Швейцарії на 100 осіб населення припадає 46 одиниць зброї (в тому числі й вогнепальної). У Швейцарії громадяни з 18 років мають право купувати зброю, причому не лише цивільну, а й військову. Однак для носіння зброї

необхідно отримати спеціальний дозвіл, який видається за умови доведення необхідності самооборони або захисту інших людей. Вогнепальна зброя, що перебуває у цивільному обігу, обов'язково повинна бути зареєстрована відповідно до встановлених норм. У деяких регіонах діє програма добровільної здачі зброї, спрямована на зменшення її кількості в країні. Особливості комплектування армії в Швейцарії зобов'язують резервістів (офіцерів та рядових) зберігати військову зброю вдома між зборами. Водночас після реформ з'явилася можливість зберігати зброю в спеціальних сховищах. Важливо, що існують чіткі правила зберігання зброї та контролюючий орган, який регулярно проводить перевірки. Порушення правил поводження зі зброєю суворо карається законом, що сприяє підтриманню дисципліни серед військових. Основною проблемою Швейцарії залишається високий рівень самогубств із використанням вогнепальної зброї (90% самогубств). Після наукових досліджень, які виявили зв'язок між кількістю зброї та самогубствами, було проведено реформу. Завдяки зменшенню кількості військовослужбовців та зброї серед населення кількість самогубств скоротилася втричі [175, с. 1023].

У Швейцарії є багато любителів зброї. Одні пов'язують своє захоплення з дідусем, який навчив їх стріляти, інші – з впливом фільмів-бойовиків або військовою службою. Ярмарок зброї в Лозанні у 2023 році, одна з найбільших подій у своєму роді, привабив понад 7000 відвідувачів протягом трьох днів, що на 3% більше, ніж у 2022 році. Під час ярмарку було видано кілька сотень дозволів на придбання зброї трьома поліцейськими конторами, що мали там стенди. У період з 2019 по 2022 рік у Швейцарії кількість дозволів зросла в середньому на 10%, причому різкіше зросла в сільських кантонах. Це збільшення важко проаналізувати, оскільки заявки на отримання дозволу не мають бути обґрунтованими [184]. Ринок зброї у Швейцарії все ще дуже динамічний, і ентузіасти «продовжують купувати, продавати та торгувати зброєю». Деякі аналітики припускають, що

погіршується відчуття безпеки. Зовнішнє посилення пов'язане з міжнародним геополітичним контекстом (пандемія Covid-19, війна в Україні) можуть посилити бажання людей володіти зброєю.

Важливо відзначити, що Незважаючи на широку доступність зброї, у Швейцарії відносно мало людей вбивають із вогнепальної зброї. Це робить Швейцарію парадоксом – навіть моделлю, яку часто цитують за кордоном, особливо в США, де насильство з використанням зброї постійно є в заголовках газет. За даними Global Health Data Exchange, у 2019 році рівень вбивств із вогнепальної зброї у Швейцарії становив близько 0,2 на 100000 жителів, що можна порівняти з європейськими сусідами та в 20 разів нижче, ніж у Сполучених Штатах. Середній світовий показник становить близько трьох вбивств на 100 000 осіб. В 11 вбивствах і 9 замахів на вбивство використовувалася вогнепальна зброя [184].

Іншим важливим елементом, який відрізняє Швейцарію від США, є її суспільні умови. У Швейцарії високий рівень соціальної стабільності, низький рівень бідності та міцна національна єдність. Економічна нерівність, яка є основною причиною насильства в інших частинах світу, мінімальна. Ці фактори відіграють ключову роль у зниженні мотивації до насильства, зменшуючи ймовірність використання зброї як інструменту агресії чи відчаю. Навпаки, США відзначаються значними соціальними та економічними розбіжностями, які можуть загострити напруженість і призвести до підвищення рівня насильницької злочинності. Втім, хоча показники насильства з використанням зброї низькі порівняно із США, вони не такі низькі, як у таких країнах, як Японія, де володіння вогнепальною зброєю майже не існує. Японські закони про володіння зброєю є одними з найсуворіших у світі, вимагаючи ретельних перевірок, оцінки психічного здоров'я та обґрунтування володіння зброєю, що сприяє майже нульовому рівню насильства щодо зброї в країні. Швейцарія може здатися успішною порівняно зі США, але якщо порівняти її з країнами з набагато суворішими

заходами контролю над вогнепальною зброєю, стає зрозуміло, що володіння все ще становить ризик [185].

Таким чином, на відміну від багатьох інших європейських країн, у Швейцарії існує значно більша довіра до громадян у питаннях безпеки. Це пов'язано із тим, що більшість чоловіків-громадян Швейцарії проходять військову службу і зберігають у себе вдома військову зброю. Цей підхід базується на ідеї, що добре озброєні громадяни можуть ефективно протистояти зовнішній агресії і забезпечувати внутрішню безпеку. Володіння зброєю в Швейцарії регулюється досить суворими правилами. Кожен власник зброї зобов'язаний дотримуватися певних вимог щодо зберігання та використання зброї. Регулярно проводяться перевірки для того, щоб переконатися, що зброя зберігається належним чином і не потрапляє в руки неповнолітніх або психічно хворих осіб.

Незважаючи на високий рівень володіння зброєю, рівень насильства у Швейцарії один з найнижчих в Європі. Це пов'язано з кількома факторами: 1) високий рівень культури поводження зі зброєю. З самого малечку дітей у Швейцарці виховують у повазі до зброї та розумінням відповідальність, яка покладена на власника; 2) ефективна система освіти, яка надає велике значення вихованню відповідальних громадян у всіх сферах суспільного життя; 3) Швейцарія є однією з найбільш соціально, економічно та політично стабільних країн світу, що сприяє низькому рівню злочинності. Однак, варто зазначити, що швейцарська модель володіння зброєю не є бездоганною. Критики зазначають, що наявність зброї в домі збільшує ризик нещасних випадків та самогубств. Крім того, деякі експерти вважають, що широке поширення зброї може сприяти ескалації конфліктів. Таким чином, швейцарський досвід демонструє, що володіння зброєю громадянами може бути сумісним з високим рівнем безпеки, за умови дотримання суворих правил і культури відповідального поводження зі зброєю. Однак, цей досвід

не може бути безпосередньо перенесений на інші країни, оскільки кожна країна має свої унікальні особливості та проблеми.

Окрему увагу варто приділити країнам посткомуністичного простору, зокрема Польщі, Естонії та Молдові. Польща не має великого досвіду та сталих традицій щодо володіння зброєю, зокрема у цивільних. Сьогодні за кількістю зброї на душу населення Польщі на 166 місці у світі та на останньому місці в Європі. Наразі на 100 поляків припадає лише одна рушниця. Єдиним видом зброї, який можна придбати в Польщі без дозволу, є зброя з чорним порохом (до 1885 року), а для придбання пороху необхідна Європейська збройна карта. Для решти необхідно подати заяву до поліції, яка містить, зокрема: медичні та психологічні довідки, а також відповідні довідки залежно від мети володіння зброєю.

У Польщі, як і в більшості європейських країн, існує чітке законодавство у сфері регулювання питання захисту особистого життя та здоров'я, а також застосування для цієї мети зброї. Відповідно до ст. 11 Закону Польської Республіки «Про зброю та боєприпаси» від 21 травня 1999 року, дозвіл на зброю не потрібен у разі: збирання зброї в музейних колекціях на підставі окремих положень; використання зброї у спортивних, тренувальних або розважальних цілях у тирі, що діє на підставі дозволу компетентного органу; використання сигнальної та тривожної вогнепальної зброї для виклику допомоги, порятунку та пошуку, а також особами, уповноваженими подавати сигнали про початок спортивних змагань під час спортивних змагань, якщо це вимагає такого сигналу; розпорядження зброєю суб'єктами підприємницької діяльності, які здійснюють торгівлю зброєю та боєприпасами на підставі ліцензії або надають зброярські послуги згідно з окремими нормативно-правовими актами, якщо це безпосередньо пов'язано з провадженням господарської діяльності; зберігання зброї, переданої з метою позбавлення або підтвердження позбавлення функціональних ознак; володіння вогнепальною зброєю без функціональних

ознак; зберігання предметів, призначених для виведення з ладу людей, які використовують електричний струм із середньою силою струму в колі не більше 10 мА; володіння ручними непрацездатними газометами; володіння пневматичною зброєю; володіння вогнепальною зброєю із роздільним зарядженням, виготовленою до 1885 року, та копіями цієї зброї, володіння сигнальною вогнепальною зброєю калібру до 6 мм [186].

Кримінальний кодекс Польщі регулює принципи необхідної оборони в кількох реченнях, які складаються з чотирьох параграфів ст. 25 Кримінального кодексу. Ці кілька речень є керівництвом для суджень, оцінюючи всі можливі життєві ситуації. Польські науковці зазначають, що незрозумілим є поняття «перевищення меж необхідної оборони». Для кожного ці межі мають різний характер. Кримінальний кодекс наводить лише один приклад такого злочину, яким є «використання способу захисту, який є непропорційним небезпеці нападу» [187].

Далі звернемо увагу на досвід Молдови. Зокрема, у ст. 26 Конституції цієї країни закріплено право кожної людини самостійно реагувати законними способами порушення своїх права і свободи [180]. Кримінальний кодекс Республіки Молдова у ст. 38 визначає законність дій особи, яка захищає своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань які вчинені у стані необхідної оборони. Тобто з метою відбиття прямого, негайного, матеріального і реального нападу, спрямованого проти нього, іншої особи або проти суспільних інтересів і представляє крайню небезпеку для особи або прав обороняється або для суспільних інтересів. А також для запобігання проникненню в житлове або інше приміщення, що супроводжується небезпечним для життя або здоров'я насильством або загрозою такого насильства [179]. Застосування вогнепальної зброї має передувати попередження про намір його застосувати з наданням достатнього часу для реакції на таке попередження, за винятком випадків, коли зволікання у застосуванні зброї створює безпосередню загрозу життю та

здоров'ю власників, власників та користувачів зброї чи інших громадян або може спричинити інші тяжкі наслідки. Вогнепальна зброя не застосовується проти жінок, малолітніх, осіб похилого віку, а також людей з явними фізичними вадами, за винятком випадків скоєння ними збройного нападу, опору із застосуванням зброї або групового нападу, власників, власників і користувачів зброї, особистому або охоронюваному ними майну, що загрожують життю та здоров'ю, якщо іншими способами та засобами відобразити такі дії неможливо [182]. Право на носіння та використання зброї надається тільки на зброю самооборони, а також зброю для захисту та охорони та дає власнику право носити з собою зброю та використовувати її з метою, для яких було надано дозвіл на придбання, а також у стані необхідної оборони або у стані крайньої необхідності у порядку, встановленому цим законом [188].

Законодавство Естонії було чи не першим на пострадянському просторі, яке дозволило цивільним особам мати короткоствольну вогнепальну зброю для самозахисту. На відміну від більшості європейських країн, естонці також можуть мати напівавтоматичну зброю. Але повністю автоматичну зброю зарезервовано виключно для Кайтселіту, який фактично є естонським аналогом Територіальної оборони. Водночас після вступу до Європейського Союзу у 2004 році Естонія посилила деякі правила поводження зі зброєю на основі директив ЄС. Зокрема, це стосується положень Директиви щодо вогнепальної зброї, яка також кілька разів переглядалася Європейською Комісією з метою посилення боротьби з нелегальним обігом вогнепальної зброї. Така політика ґрунтувалась на необхідності застосовувати більш скоординований та узгоджений підхід після терактів 2015 року. Загалом естонське законодавство можна охарактеризувати як доволі ліберальне щодо правил приватного володіння зброєю. Цей підхід контрастує з більшістю інших пострадянських країн, які залишаються доволі обмежувальними у питанні врегулювання зброї [75].

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження варто відзначити, що на сьогоднішній день у світі склались досить різноманітні підходи щодо забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, зокрема за допомогою використання зброї. Так, США та Швейцарія використовують досить ліберальні підходи до самооборони та використання зброї (зокрема вогнепальної) під час її здійснення, що призводить до того, що в цих країнах рівень володіння зброєю на душу населення є ледь не найвищим серед всіх цивілізованих країн світу. Однак, у США спостерігається досить великий рівень вчинення злочинів саме за допомогою вогнепальної зброї. Інші країни мають досить жорсткий підхід до регулювання питання самооборони та використання зброї, що також виглядає досить виправданим, з огляду на оцінку їх досвіду.

Варто також зазначити, що Україна не може використати досвід якоїсь конкретної країни, що обумовлено ментальними, економічними, політичними, соціальними та безпековими особливостями розвитку української держави. Таким досвідом, на нашу думку, може бути наступний:

- по-перше, в Україні слід посилити контроль за обігом зброї серед цивільного населення, що є особливо актуальним в сучасних умовах. Безумовно, існують окремі науковці та політики, які наголошують на необхідності спрощення відповідних процедур, однак, на нашу думку, це є хибним та тільки збільшить кількість насильства після закінчення війни;

- по-друге, важливим є запровадження чітких норм законодавства щодо пропорційності самооборони, як це реалізовано в Німеччині та Швейцарії. Це дозволило б уникнути випадків надмірного використання сили під час самозахисту та покращити правову захищеність громадян, які дійсно потребують захисту;

- по-третє, слід посилити контроль за доступом до зброї, що, як вбачається, сприятиме зменшенню її неконтрольованого використання та знизить рівень злочинності, пов'язаної з нею;
- по-четверте, забезпечити здійснення регулярних перевірок та суворе дотримання стандартів зберігання зброї, що могло б підвищити загальну безпеку і дисципліну серед власників зброї;
- по-п'яте, доцільно посилити вимоги щодо правосуб'єктності осіб, які бажають придбати зброю.

3.2. Шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань

Вдосконалення системи реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань вимагає якісного та комплексного вдосконалення нормативно-правового регулювання відповідної сфери суспільного життя. Його недосконалість обумовлена прогалинами, перш за все, у адміністративному законодавстві. Взагалі, прогалина – це певна порожнина, як потребує заповнення. Ю.І. Матат зазначає, що термін «прогалина» може розумітися, по-перше, як навмисно незаповнений простір, який не підлягає заповненню в силу специфіки самого предмета, по-друге, як недолік, упущення в його формуванні. Водночас упущення характеризується як те, що не зроблено, не виконано вчасно, а пропуск – як відсутність чого-небудь внаслідок проминання [82]. Отже, у найбільш загальному та спрощеному розумінні прогалини в законодавстві – це повна або часткова відсутність у правовій системі норм, які б регулювали певні суспільні відносини, що вимагають правового врегулювання.

М.В. Цвік вважає, що прогалина в законодавстві означає відсутність правового регулювання певних суспільних відносин, які за своєю природою мають бути врегульовані відповідно до принципів права. Автор зазначає, що прогалину можна говорити навіть у тих випадках, коли суспільні відносини перебувають у сфері правового регулювання, але залишаються нерегульованими, хоча мали б бути охоплені правом. Досліджуючи причини виникнення прогалин, науковець доходить висновку, що вони можуть бути різними і стосуватися як первісних, так і наступних прогалин. Первісні прогалини виникають через те, що законодавець не зміг охопити всі можливі життєві ситуації у нормативних актах, які потребують правового регулювання. Це також може статися через недоліки під час розробки закону або помилки в юридичній техніці. Наступні прогалини виникають об'єктивно через розвиток суспільних відносин та появу нових ситуацій, які не могли бути передбачені заздалегідь. Оскільки повністю уникнути прогалин неможливо, а їх наявність є нормальним явищем у праві, важливо забезпечити оперативні механізми їх усунення чи подолання [45]. Як досить слушно стверджує В. Тарануха, прогалини створюють складнощі судової і правозастосовної практики. У процесі правозастосовної діяльності суб'єкти цієї діяльності, тобто органи, наділені публічно-владними повноваженнями, не мають права ухилятися від ухвалення рішення, посиляючись на відсутність норми. Вихід полягає в тому, що суб'єктам правовідносин і суду надається право вирішувати певні законодавчо визначені категорії справ за аналогією [158].

До досить змістовного висновку дійшла О. Колотова яка зазначає, що прогалини в законодавстві характеризуються такими ключовими аспектами: по-перше, вони відображають відсутність чіткого правового регулювання певних суспільних відносин або його частковість; по-друге, їхній оціночний характер означає, що позитивний вплив залежить від рівня правової свідомості учасників правовідносин; по-третє, прогалини в законодавстві є

серйозним недоліком, що призводить до відсутності правового контролю над окремими аспектами життя держави; по-четверте, вони породжують нетипові ситуації та викликають нестандартне застосування права, порушуючи його звичну логіку. Нарешті, прогалини в законодавстві є об'єктивним наслідком розвитку суспільства, а в деяких випадках — результатом суб'єктивних чинників, пов'язаних із діяльністю законодавчих, виконавчих і судових органів [56, с. 55]. Окрім того, вчена відмічає, що прогалини в законодавстві варто відмежовувати від інших правових явищ, що виникають під час правозастосування. Зокрема, необхідно розрізняти їх від таких явищ: а) «кваліфіковане мовчання законодавця», коли законодавець свідомо утримується від регулювання певного питання, передаючи його на розсуд правозастосовчих органів; б) «помилка в праві», яка полягає у неправильній оцінці обставин з боку законодавчого органу; в) штучно створена потреба в правовому регулюванні, що виникає через хибні оцінки вихідної ситуації; г) «неоднозначність» правових норм, коли їх зміст не є чітким і вимагає додаткового тлумачення; г) колізія правових норм, коли різні правові положення суперечать одне одному [56, с. 55].

Таким чином, під прогалинами в адміністративному законодавстві, норми якого регулюють питання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань представляють собою відсутність або недостатню якість правових норм, які повинні забезпечувати ефективний правовий механізм для захисту зазначених прав у ситуаціях, де виникає необхідність втручання з метою самооборони або оборони інших осіб. Варто відзначити, що наявність прогалин у адміністративному законодавстві може бути різною. Що ж стосується безпосередньо представленої у роботі проблематики, то останні обумовлені:

- по-перше, динамічністю розвитку держави та суспільства. Адже сьогодні з'являються нові технології, змінюються уявлення про безпеку.

Законодавство часто не встигає за цими змінами, що призводить до появи "сірих зон" і можливостей для зловживань;

- по-друге, недостатньою координацією роботи між суб'єктами, які уповноважені за формування та реалізацію державної політики у досліджуваній сфері, а також безпосередню реалізацію заходів у досліджуваній сфері суспільного життя;

- по-третє, нестабільною соціальною, економічною, політичною та безпековою ситуацією, які підвищують роль та значення діяльності, орієнтованої на реалізацію права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань;

- по-четверте, відсутністю достатнього фінансування на правоохоронні органи, суди, медичні установи та інші структури, відповідальні за забезпечення безпеки громадян;

- по-п'яте, низьким рівнем правової свідомості та культури громадян, особливо у частині використання спеціальних інструментів та засобів (зокрема, зброї) для захисту свого життя та здоров'я;

- по-шосте, відсутністю належної оцінки наслідків. Прийняття нових законів часто здійснюється без достатньої оцінки їх можливих наслідків, що може призводити до небажаних результатів.

Варто відзначити, що в науковій літературі існують різноманітні підходи до подолання прогалин у законодавстві. Так, О.Ф. Скакун вказує, що способами переборення прогалин в законодавстві є усунення і подолання. Усунення відбувається через нормотворчу діяльність шляхом внесення змін і доповнень у закони, видання нових, досконаліших юридичних актів чи створення юридичного прецеденту, або укладання нормативного договору. Подолання здійснюється в процесі правозастосовної діяльності за допомогою аналогії закону й аналогії права, а також субсидіарного застосування права [145, с. 428]. На нашу думку, найбільш ефективного способом подолання прогалин є нормотворча діяльність.

А.О. Нечипоренко доводить, що нормотворчість є комплексною науковою категорією, яка характеризується тим, що вона є: початковою стадією механізму правового регулювання, елементом правової системи і правової культури суспільства, в процесі якого відбувається перетворення потреб та інтересів у загальнообов'язкові, формально-визначені приписи і правила; засобом організації соціального управління, однак при цьому процес нормотворчості сам врегульований правом й іншими соціальними нормами; цілеспрямованою діяльністю, що триває в певних часових проміжках і містить внутрішні елементи – етапи процесу зародження правової норми і набрання нею чинності, за допомогою якої відбувається зміна суспільного життя [96, с. 5]. О.В. Петришин дійшов до висновку, що нормотворчість слід тлумачити як діяльність уповноважених на це суб'єктів з розроблення, розгляду, прийняття та офіційного оприлюднення нормативно-правових актів, яка здійснюється за визначеною процедурою. Серед ключових ознак даної категорії вчений виділяє: 1) нормотворчість є етапом правоутворення, під час нормотворчості в нормативно-правових актах мають закріплюватися норми права, які є результатом узагальнення найбільш важливих повторювальних суспільних відносин, а також засобом витіснення шкідливої суспільної практики; 2) нормотворчість є правовою формою діяльності публічної влади поряд із правозастосуванням, тлумаченням права, контрольно-наглядовою та установчою діяльністю; 3) результатом нормотворчої діяльності є нормативно-правові акти, за допомогою яких формально закріплюють норми права; 4) нормотворчість здійснюється уповноваженими на це суб'єктами – органами і носіями публічної влади; 5) нормотворчість здійснюється за певною процедурою, яка регламентується законодавством [160].

Таким чином, нормотворчість є ключовим способом вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань,

оскільки саме через цей процес відбувається систематизація, уточнення та адаптація правових норм до постійно мінливих умов суспільства. У сучасному світі, де виникають нові загрози безпеці, а також змінюються соціальні та правові стандарти, якісне оновлення законодавчої бази є необхідним для забезпечення ефективної правової та фізичної охорони основоположних прав громадян. Нормотворчість дозволяє враховувати нові виклики, які постають перед суспільством, і забезпечує механізми для ефективної реалізації права на самозахист. Якщо чинні норми виявляються застарілими або неадекватними для реагування на сучасні форми загроз (наприклад, кіберзлочини, тероризм чи насильницькі злочини), нормотворчий процес дозволяє оперативно оновлювати або створювати нові правові норми, які відповідають реаліям. Це сприяє тому, що правове поле залишається актуальним і дієвим, здатним реагувати на різні варіанти правопорушень і ефективно захищати громадян.

Крім того, нормотворчість забезпечує усунення правових прогалин і неузгодженостей, які можуть виникати внаслідок неповноти або неточності існуючих правових норм. Це особливо важливо в контексті права на захист життя і здоров'я, де законодавча невизначеність може призвести до зловживань або, навпаки, до обмеження можливостей для ефективної самооборони. Вдосконалення законодавства шляхом нормотворчості дозволяє встановлювати чіткі межі допустимих дій у випадках самозахисту, що знижує ризик правових колізій і допомагає уникати невизначеності в правозастосуванні. Нормотворчий процес також має важливу роль у забезпеченні балансу між правом на захист та іншими основоположними правами, такими як право на життя, свободу, право на приватну власність, тощо. Через перегляд і уточнення законів можна забезпечити, щоб застосування сили для захисту було пропорційним і відповідало правовим стандартам, що не порушують прав інших осіб. Отже, нормотворчість виступає фундаментальним інструментом для підтримання та вдосконалення

нормативно-правового регулювання захисту життя і здоров'я громадян від протиправних посягань, оскільки вона дозволяє адаптувати законодавчу базу до сучасних реалій, усувати правові прогалини та забезпечувати правову визначеність у питаннях самозахисту.

Розмірковуючи про напрями нормотворчої діяльності в контексті вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, варто відзначити, що даному питанню приділялась увага як на законодавчому, так і науковому рівнях. Так, в першу чергу слід вказати Указ Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини», метою якої є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника у процесі формування та реалізації державної політики, здійснення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, ведення господарської діяльності. Результатом реалізації Стратегії має стати запровадження системного підходу до забезпечення прав і свобод людини, узгодженості дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, суб'єктів господарювання, створення в Україні ефективного механізму реалізації та захисту прав і свобод людини, усунення недоліків системного характеру, які лежать в основі порушень, виявлених Європейським судом [124].

Одним із напрямів даної Стратегії є «забезпечення права на життя». Стратегічна ціль - життя кожної людини в Україні перебуває під ефективною охороною та правовим захистом держави; функціонують ефективні механізми відшкодування шкоди та притягнення до юридичної відповідальності за порушення права на життя. Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям: неефективне розслідування кримінальних правопорушень, що спричинили смерть людини, відсутність компенсаційних механізмів за неефективне розслідування таких кримінальних

правопорушень; порушення права на життя внаслідок збройної агресії Російської Федерації, дій збройних формувань Російської Федерації та створених, підпорядкованих, керованих і фінансованих нею незаконних збройних формувань, а також дій окупаційної адміністрації Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях; непропорційне використання сили та спеціальних засобів працівниками правоохоронних органів; збільшення незаконного обігу зброї [124]. Завдання, спрямовані на досягнення цілі: створити ефективну систему запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти життя людини; посилити спроможність органів досудового розслідування, органів прокуратури щодо розслідування випадків смерті, зокрема тих, що сталися внаслідок збройної агресії Російської Федерації, дій збройних формувань Російської Федерації та створених, підпорядкованих, керованих і фінансованих нею незаконних збройних формувань, а також окупаційної адміністрації Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях; запровадити компенсаційні механізми за неефективне розслідування кримінальних правопорушень проти життя людини; ужити заходів для захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту, спричиненого збройною агресією Російської Федерації та тимчасовою окупацією частини території України (далі - збройний конфлікт), відповідно до положень міжнародного права [124].

Поряд із зазначеною вище Стратегією варто вказати «Положення про Координаційний центр з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї», відповідно якої завданнями Центру є наступні: 1) сприяння забезпеченню координації дій органів виконавчої влади та інших державних органів, установ та організацій з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї, запобігання їх надходженню з-за кордону та переміщення за межі України;

2) організація обміну інформацією між органами виконавчої влади та іншими державними органами, установами та організаціями з метою підвищення ефективності протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї та підготовка відповідних пропозицій; 3) визначення механізмів та способів вирішення проблемних питань у сфері протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї; 4) удосконалення нормативно-правової бази з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї [134]. На своїх засіданнях Координаційний центр розробляє пропозиції та рекомендації з питань, що належать до його компетенції. Пропозиції та рекомендації Координаційного центру вважаються схваленими, якщо за них проголосувало більш як половина присутніх на засіданні членів Координаційного центру. У разі рівного розподілу голосів вирішальним є голос головуючого на засіданні. Пропозиції та рекомендації Координаційного центру фіксуються у протоколі засідання, який підписується головуючим на засіданні та секретарем і надсилається всім членам Координаційного центру та Кабінетові Міністрів України [134].

Як бачимо, на сьогоднішній день законодавець визнає, що питання обігу зброї, а також використання її для захисту життя та здоров'я громадян має одне із пріоритетних значень. Разом із тим, справедливим буде говорити про те, що нині відповідні механізми не дістали належного опрацювання та запровадження у практичне життя. Більш детально дане проблемне питання опрацьовується на рівні науковому.

В даному контексті варто відзначити, що у своїх наукових працях вчені звертали увагу на різні аспекти, які умовно можна поділити на дві групи. До першої групи варт віднести праці фахівців, які розглядали проблемні питання захисту прав громадян взагалі. Інші ж науковці досліджували проблемні

аспекти, пов'язані із використанням зброї з метою захисту власного життя та здоров'я, а також інших осіб від противних посягань.

Так, на загальнотеоретичні аспекти вказаної проблематики звертає увагу Я.П. Кузьменко. Вчений акцентує увагу на тому, що з метою уникнення неоднозначності в трактуванні, проблем реалізації особистого немайнового права, необхідним є визначення поняття права людини на життя та виокремити його складові елементи., як сумарне суб'єктивне право, що припускає передбачену для індивіда нормами об'єктивного права міру можливої поведінки по користуванню життям як соціальним благом у цілях підтримки свого біологічного існування і саморозвитку особистості, здійснювану індивідом за допомогою його власних фактичних і юридичних дій, включаючи вимоги до інших суб'єктів права, крім держави, а також забезпеченим з боку держави і суспільства абсолютним обов'язком щодо збереження, охорони і забезпечення гідного життя [69, с. 30]. Інші вчені, зокрема О.Б. Ковальчук та А.В. Редько зазначають, що важливо забезпечити реальність застосування законодавства щодо захисту права людини на життя, оскільки життя людини визнано абсолютним та невід'ємним. Усі випадки позбавлення життя повинні ретельно розслідувати органи державної влади. Українське законодавство регулює особливості штучного переривання вагітності, прямо забороняє смертну кару та еутаназію, проте військовий конфлікт, що відбувається на Сході України, спричиняє масові порушення права людини на життя, які залишаються неврегульованими. На нашу думку, органи державної влади повинні впроваджувати дієві механізми співпраці із громадськими організаціями задля здійснення ефективного розслідування випадків порушення права на життя, а також обов'язком держави як перед громадянами України, так і перед міжнародною спільнотою є притягнення винних у порушенні права на життя, зважаючи на акції протесту, які відбувалися в Україні, та збройний конфлікт на Сході України [52, с. 167]. О.А. Журавель зазначає, що однією з можливостей покращення правового

становища громадян у праві на законний самозахист є врахування практики Європейського суду з прав людини з приводу вирішення питань про необхідну оборону. Дана практика базується на Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, в якій зазначаються обґрунтовані підстави застосування права на самозахист будь-якої особи, в незалежності від того працює ця особа в поліції, або це звичайна людина [42, с. 30].

О.А. Журавель вказує на те, що питання самозахисту прав і свобод громадян, а також його меж в законодавстві врегульовано недостатньо, що вказує на необхідність надання громадянам ширших прав в цій сфері. Це дозволить досить виважено підходити до захисту прав і свобод людини, сприяти зменшенню криміналізації суспільства і підвищенню рівня правової культури. Поки ж громадяни надають перевагу таким способам захисту своїх прав, які іноді виходять за межі закону, елементарно не знаючи як діяти в певній ситуації та якими правами вони володіють, адже закон, на жаль, не дає однозначної відповіді на це питання. Дотепер немає спеціального нормативного акта, присвяченого визначенню меж самозахисту. Слід визнати, що самостійний захист прав у формах, порядок реалізації яких не встановлено нормативно-правовими актами, представляє для особи небезпеку притягнення до відповідальності за самоуправство, передбачене нормами кримінального та адміністративного права. У зв'язку з цим сфера застосування права на самозахист повинна бути обмежена тільки заходами, межі та порядок реалізації яких встановлено виключно чинним законодавством. Однак, ні в теорії, ні в практиці правозастосування поки не склалося одностайної думки про умови правомірності самозахисту, тому в кожному конкретному випадку ця норма тлумачиться за внутрішнім переконанням особи, яка її застосовує [41, с. 23]. К.О. Гориславський обґрунтовує необхідність вдосконалити законодавче визначення необхідної оборони у КК з метою реального гарантування особі можливості захистити себе від злочинців, а саме прямо зазначити на тому, що в разі посягання

злочинцем на життя та здоров'я (тобто блага, які мають виключну цінність), особа має право вчинення будь-яких незаборонених заходів, у тому числі спричинити смерть нападникові. Також пропонує внесення змін до проекту закону «Про зброю» у тому числі надання цивільному населенню права на володіння короткоствольною вогнепальною зброєю самозахисту та зменшення вікового цензу з якого дозволяється придбання мисливської гладкоствольної та нарізної зброї [30, с.7].

Наступну групу складають наукові праці вчених, які досліджували саме проблему використання зброї для самозахисту. При цьому відповідні праці доцільно поділити на дві групи: а) прихильники спрощення процедур обігу зброї та використання її для самозахисту; б) прихильники посилення контролю за обігом та використанням зброї. Так, О.О. Косиця та Д.С. Ткачов вказують, що хоча в Україні існує дозвільна система, яка регулює питання щодо отримання громадянами права на носіння та зберігання довгоствольної зброї цивільного призначення, для самозахисту подібна зброя не може бути застосована через низку об'єктивних факторів: по-перше, габарити, що не дозволяють приховано її носити; по-друге, вражаюча дія такої зброї несе більше шкоди, ніж необхідно для самооборони. Тому, постає питання про легалізацію короткоствольної зброї та приховане її носіння з метою забезпечення конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, передбаченого ч. 2 ст. 27 Конституції України, а також для реалізації необхідної оборони, що передбачена ст. 36 Кримінального кодексу [62, с. 29].

Так, на погляд Т.В. Столяра, право на володіння вогнепальною зброєю для самозахисту не повинно бути предметом конституційного регулювання (Проект Закону України „Про цивільну зброю і боєприпаси” від 10.12.2014 року). Це суперечить як правилам конституційної техніки, так і матеріальному праву. Оскільки, використання вогнепальної зброї передбачає очевидну загрозу для життя, такі зміни неодмінно обмежуватимуть

невід'ємне право на життя, що є абсолютним, безумовним та базується як на Конституції України, так і на її міжнародних зобов'язаннях [156]. В свою чергу О.О. Косиця та Д.С. Ткачов вказують, що ухвалення Закону на основі законопроекту «Про цивільну зброю та боєприпаси» з урахуванням досвіду розвинених країн, які налаштували ефективно діючу правову систему та мають найнижчі показники кримінальних правопорушень з використанням зброї, є необхідним та вирішить проблему захисту громадянами свого життя, життя інших та власності від протиправних посягань. Ухвалення цього закону створить чітко діючу систему з підготовки власників зброї, обліку цивільної зброї через створення реєстрів, а також деякою мірою розширить права громадян для реалізації своїх конституційних прав, як це реалізовано в таких країнах як Чехія, Швейцарія, Литва та Сполучені Штати Америки [62, с. 33].

На думку Б.М. Орловського, необхідним є описання особливостей застосування «механічного засобу або пристрою, які автоматично спрацьовують або призводять до ураження того, хто посягає» у нормах про необхідну оборону, що виключає кримінальну відповідальність, якщо результат дії такого пристрою чи засобу забезпечує відповідність об'єкта захисту суспільній небезпечності посягання і не призводить до заподіяння смерті або тяжких тілесних ушкоджень тому, хто посягає (тобто може спричинити легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження)» [100, с. 125].

С.В. Діденко підкреслює, що легалізація застосування зброї для самозахисту є вкрай актуальною для багатьох країн світу. З іншого боку, можливо це й добре, що наші можновладці не поспішають з ухваленням на національному рівні основного нормативно-правового акта в цій сфері, оскільки ще є змога більш детально дослідити всі суперечливі питання та запозичити передовий досвід [36, с. 150]. Б.В. Коштура зазначає, що в сучасних умовах кожна країна повинна визнавати невід'ємність природних прав людини, включаючи право на необхідну оборону. Ці права вважаються

пріоритетними перед законами будь-якої країни. Для їх забезпечення держава повинна визнати, закріпити й захищати їх. Висновки. Під час повномасштабного вторгнення в Україну, руйнування інфраструктури, залишення мільйонів громадян без домівок, втратою майна, суттєвого зростання ризиків злочинності, вважливо закріпити право на необхідну оборону як і права для громадян на захист від нападу на їх території, дотримання при цьому міжнародних стандартів, захист життя, здоров'я, майна та інших цінностей від злочинних посягань. Водночас в умовах цифровізації інститут необхідної оборони потребує і аналізу у контексті впливів на нього цифрових технологій, визнання допустимих форм захисту [64, с. 70]. О. Боднарук та А. Шевчук зазначають, що за висновками науковців, рівень злочинності зменшується в рази, якщо населення має право легально купувати, зберігати та застосовувати короткоствольну зброю з метою самооборони. Чим вищий рівень легального озброєння населення, тим вищий рівень демократії у країні, соціальної відповідальності суспільства в цілому, і навпаки [13].

Варто погодитись із науковою думкою М.В. Гадзан та Д. В. Казначеева, які аналізуючи готовність та необхідність впровадження реформи у сфері збройної політики держави, доходять до висновку, що в Україні це, швидше за все, призведе до більш негативних наслідків, ніж позитивних. До основних негативних наслідків, які можуть виникнути після ухвалення таких рішень, слід віднести зростання кількості вбивств і самогубств, спричинених вогнепальною зброєю, оскільки сама наявність пістолета у людини на психологічному рівні може впливати на її поведінку, роблячи її більш агресивною і впевненою в собі. Також можливе збільшення кількості громадян, засуджених за перевищення меж необхідної оборони, оскільки більшість людей недостатньо орієнтується в тонкощах кримінального законодавства, особливо щодо правомірної самооборони. Зростає кількість злочинів із використанням зброї, що можуть бути скоєні навмисно або під

впливом алкоголю, наркотиків чи інших факторів, що впливають на свідомість. Збільшиться небезпека для поліції та інших виконавчих органів під час затримання злочинців, оскільки навіть після реформування поліції більшість поліцейських не готові протистояти збройній агресії на вулиці. Є також ризик того, що зброя опиниться в руках злочинців, торговців зброєю, що сприятиме розвитку тіньового ринку, створеного через корупційні схеми. Окрім того, може зрости кількість мітингів і демонстрацій, які перетворюватимуться на збройні сутички, що призведе до збільшення кількості постраждалих [24, с.57]. Серед можливих позитивних аспектів легалізації короткоствольної вогнепальної зброї можна виокремити додаткові надходження до державного бюджету завдяки громадянам, які бажають придбати зброю, а також розробку нової системи оподаткування для власників зброї. Крім того, володіння зброєю може забезпечити більшу безпеку в домівках, особливо якщо там є цінне майно, яке може стати об'єктом злочинних посягань. Легалізація зброї також може чинити психологічний тиск на осіб, які планують злочин. Для поліції стане легше розслідувати злочини, пов'язані з використанням вогнепальної зброї, а також створити прозору систему очищення ринку від "сірої" зброї, що опинилася у громадян випадково [24, с.57].

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день, ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні не існує єдиного підходу щодо перспективних напрямів вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. З огляду на проведене у дисертаційній роботі дослідження, вважаємо, що до відповідних напрямів найбільш доцільно віднести:

- 1) прийняти два ключові законодавчі акти, зокрема: а) Закон України «Про обіг зброї», проєкт якого вже майже чотири роки Верховна Рада

України не може затвердити. Прийняття даного нормативного документу обумовлено тим, що чинне законодавство у досліджуваній сфері було розроблено ще за часів мирного часу і не враховує сучасних реалій. Воно не відповідає викликам, які постали перед країною внаслідок збройної агресії;

б) Закони України «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї». Як зазначається у проекті даного нормативного документу, розроблення проекту Закону України «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї» обумовлене необхідністю законодавчого регулювання відносин, що виникають під час обігу в Україні цивільної вогнепальної зброї, бойових припасів до неї, а також конструктивно схожих зі зброєю та бойовими припасами виробів та задля визначення правового режиму власності на цивільну зброю, встановлення основних прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб щодо виробництва, набуття, володіння, відчуження, носіння, транспортування, ремонту, застосування цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів [125];

2) розробити та прийняти державну «Концепцію забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я». Прийняття даного нормативного документу обумовлено тим, що право на життя та здоров'я є фундаментальним людським правом, гарантованим Конституцією України та міжнародними договорами. Однак, його реалізація в повному обсязі залежить від багатьох факторів, зокрема, від ефективності державної політики у цій сфері. Саме тому розробка та прийняття Концепції забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я є надзвичайно важливим кроком. Зазначений нормативно-правовий акт, як вбачається: по-перше, дозволить створити єдину систему заходів, спрямованих на забезпечення безпеки громадян, що унеможливить розрізнені та неефективні дії різних органів влади; по-друге, допоможе визначити пріоритетні напрями роботи, розподілити ресурси та сконцентрувати зусилля на найбільш актуальних проблемах у досліджуваній сфері суспільного життя; по-третє, Концепція

передбачатиме конкретні заходи, відповідальних виконавців та терміни їх реалізації; по-четверте, сприятиме підвищенню прозорості діяльності державних органів у сфері забезпечення безпеки громадян та забезпечить можливість громадського контролю; по-п'яте, дасть можливість привести національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів у сфері прав людини.

3) Координаційному центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї необхідно розробити «План підвищення правової культури населення з метою забезпечення свідомого ставлення населення до використання зброї, зокрема в контексті самозахисту». Необхідним також є запровадження освітніх програм, тренінгів, та інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення правової грамотності населення щодо права на самооборону та правових механізмів захисту свого життя і здоров'я;

4) доцільним є запровадження жорсткішої відповідальності за злочини, пов'язані із загрозою життю та здоров'ю, зокрема за рецидиви таких злочинів, що сприятиме профілактиці злочинності.

Висновки до розділу 3

Акцентовано увагу на тому, що досвід США є досить унікальним серед всіх провідних країн світу. Адаптація американського досвіду щодо реалізації права на захист свого життя і здоров'я до українських реалій потребує врахування правових, соціальних та культурних особливостей України. Підкреслено, що хоча певні елементи американського підходу можуть бути цікавими для впровадження, важливо зберегти баланс між свободою громадян та гарантіями безпеки з боку держави. Перш за все, в Україні право на самозахист вже закріплене в Конституції та Кримінальному

кодексі, однак відсутність чіткої правової доктрини, подібної до американських принципів "stand your ground" або "castle doctrine", може бути причиною невизначеності у випадках застосування сили для захисту. Адаптація таких доктрин до українського законодавства може дати громадянам більше правових гарантій щодо їхнього права на самозахист, зокрема в умовах, коли вони піддаються небезпеці на власній території або в інших місцях. Проте, слід враховувати, що в Україні існує більш суворий контроль над обігом вогнепальної зброї. Легалізація або лібералізація цього питання, як це зроблено у США, могла б викликати певні соціальні проблеми через недостатню правову та культурну готовність суспільства до широкого використання зброї. Тому адаптація цієї частини американського досвіду повинна бути обережною, поступовою та супроводжуватися посиленням контролем і навчанням громадян щодо відповідального використання зброї.

Відмічено, що у Великій Британії діють суворі закони, що регулюють володіння та використання зброї для самозахисту. Закон дозволяє особам застосовувати розумну силу, щоб захистити себе або інших від незаконної шкоди, але застосована сила має бути пропорційною загрози, з якою зіткнулися. Володіння зброєю суворо регулюється, і, як правило, особам заборонено носити зброю в громадських місцях без дійсної ліцензії. Вогнепальна зброя суворо регулюється, і отримати ліцензію складно. Лише люди зі справжньою потребою, наприклад ті, хто займається певними професіями (наприклад, охоронці), зазвичай, можуть отримати ліцензію. Носіння ножів у громадських місцях із законною метою (наприклад, робота, спорт) дозволено законом, але носіння ножа, який вважається зброєю, може призвести до кримінальної відповідальності. Аерозолі для самооборони, такі як перцевий спрей, зазвичай, дозволено носити в громадських місцях, але існують обмеження щодо їх використання.

Зазначено, що важливим елементом, який відрізняє Швейцарію від США, є її суспільні умови. У Швейцарії високий рівень соціальної

стабільності, низький рівень бідності та міцна національна єдність. Економічна нерівність, яка є основною причиною насильства в інших частинах світу, мінімальна. Ці фактори відіграють ключову роль у зниженні мотивації до насильства, зменшуючи ймовірність використання зброї як інструменту агресії чи відчаю. Навпаки, США відзначаються значними соціальними та економічними розбіжностями, які можуть загострити напруженість і призвести до підвищення рівня насильницької злочинності.

Відмічено, що незважаючи на високий рівень володіння зброєю, рівень насильства у Швейцарії один з найнижчих в Європі. Це пов'язано з кількома факторами: 1) високий рівень культури поводження зі зброєю. З самого малечку дітей у Швейцарці виховують у повазі до зброї та розумінням відповідальності, яка покладена на власника; 2) ефективна система освіти, яка надає велике значення вихованню відповідальних громадян у всіх сферах суспільного життя; 3) Швейцарія є однією з найбільш соціально, економічно та політично стабільних країн світу, що сприяє низькому рівню злочинності. Однак, варто зазначити, що швейцарська модель володіння зброєю не є бездоганною. Критики зазначають, що наявність зброї в домі збільшує ризик нещасних випадків та самогубств. Крім того, деякі експерти вважають, що широке поширення зброї може сприяти ескалації конфліктів. Таким чином, швейцарський досвід демонструє, що володіння зброєю громадянами може бути сумісним з високим рівнем безпеки, за умови дотримання суворих правил і культури відповідального поводження зі зброєю. Однак, цей досвід не може бути безпосередньо перенесений на інші країни, оскільки кожна країна має свої унікальні особливості та проблеми.

Аргументовано, що на сьогоднішній день у світі склались досить різноманітні підходи щодо забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, зокрема за допомогою використання зброї. Так, США та Швейцарія використовують досить ліберальні підходи до самооборони та використання

зброї (зокрема вогнепальної) під час її здійснення, що призводить до того, що в цих країнах рівень володіння зброєю на душу населення є найвищим серед всіх цивілізованих країн світу. Однак, у США спостерігається досить великий рівень вчинення злочинів саме за допомогою вогнепальної зброї. Інші країни мають досить жорсткий підхід до регулювання питання самооборони та використання зброї, що також виглядає досить виправданим, з огляду на оцінку їх досвіду.

Наголошено, що Україна не може використати досвід якоїсь конкретної країни, що обумовлено ментальними, економічними, політичними, соціальними та безпековими особливостями розвитку української держави. Таким досвідом, на нашу думку, може бути наступний:

- по-перше, в Україні слід посилити контроль за обігом зброєю серед цивільного населення, що є особливо актуальним в сучасних умовах. Безумовно, існують окремі науковці та політики, які наголошують на необхідності спрощення відповідних процедур, однак, на нашу думку, це є хибним та тільки збільшить кількість насильства після закінчення війни;

- по-друге, важливим є запровадження чітких норм законодавства щодо пропорційності самооборони, як це реалізовано в Німеччині та Швейцарії. Це дозволило б уникнути випадків надмірного використання сили під час самозахисту та покращити правову захищеність громадян, які дійсно потребують захисту;

- по-третє, слід посилити контроль за доступу до зброї, що, як вбачається, сприятиме зменшенню її неконтрольованого використання та знижує рівень злочинності, пов'язаної з нею;

- по-четверте, забезпечити здійснення регулярних перевірок та суворе дотримання стандартів зберігання зброї, що могло б підвищити загальну безпеку і дисципліну серед власників зброї;

- по-п'яте, доцільно посилити вимоги щодо правосуб'єктності осіб, які бажають придбати зброю.

Встановлено, що під прогалинами в адміністративному законодавстві, норми якого регулюють питання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань представляють собою відсутність або недостатню якість правових норм, які повинні забезпечувати ефективний правовий механізм для захисту зазначених прав у ситуаціях, де виникає необхідність втручання з метою самооборони або оборони інших осіб.

Констатовано, що прогалини у нормативно-правовому регулюванні реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, обумовлені: по-перше, динамічністю розвитку держави та суспільства. Адже сьогодні з'являються нові технології, змінюються уявлення про безпеку. Законодавство часто не встигає за цими змінами, що призводить до появи "сірих зон" і можливостей для зловживань; по-друге, недостатньою координацією роботи між суб'єктами, які уповноважені за формування та реалізацію державної політики у досліджуваній сфері, а також безпосередню реалізацію заходів у досліджуваній сфері суспільного життя; по-третє, нестабільною соціальною, економічною, політичною та безпековою ситуацією, які підвищують роль та значення діяльності, орієнтованої на реалізацію права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; по-четверте, відсутністю достатнього фінансування на правоохоронні органи, суди, медичні установи та інші структури, відповідальні за забезпечення безпеки громадян; по-п'яте, низьким рівнем правової свідомості та культури громадян, особливо у частині використання спеціальних інструментів та засобів (зокрема, зброї) для захисту свого життя та здоров'я; по-шосте, відсутністю належної оцінки наслідків. Прийняття нових законів часто здійснюється без достатньої оцінки їх можливих наслідків, що може призводити до небажаних результатів.

Узагальнено, що на сьогоднішній день, ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні не існує єдиного підходу щодо перспективних напрямів вдосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. В даному контексті запропоновано:

1) прийняти два ключові законодавчі акти, зокрема: а) Закон України «Про обіг зброї», проєкт якого вже майже чотири роки Верховна Рада України не може затвердити. Прийняття даного нормативного документу обумовлено тим, що чинне законодавство у досліджуваній сфері було розроблено ще за часів мирного часу і не враховує сучасних реалій. Воно не відповідає викликам, які постали перед країною внаслідок збройної агресії; б) Закони України «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї»;

2) розробити та прийняти державну «Концепцію забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я». Прийняття даного нормативного документу обумовлено тим, що право на життя та здоров'я є фундаментальним людським правом, гарантованим Конституцією України та міжнародними договорами. Однак, його реалізація в повному обсязі залежить від багатьох факторів, зокрема, від ефективності державної політики у цій сфері. Саме тому розробка та прийняття Концепції забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я є надзвичайно важливим кроком. Зазначений нормативно-правовий акт, як вбачається: по-перше, дозволить створити єдину систему заходів, спрямованих на забезпечення безпеки громадян, що унеможливить розрізнені та неефективні дії різних органів влади; по-друге, допоможе визначити пріоритетні напрями роботи, розподілити ресурси та сконцентрувати зусилля на найбільш актуальних проблемах у досліджуваній сфері суспільного життя; по-третє, Концепція передбачатиме конкретні заходи, відповідальних виконавців та терміни їх реалізації; по-четверте, сприятиме підвищенню прозорості діяльності

державних органів у сфері забезпечення безпеки громадян та забезпечить можливість громадського контролю; по-п'яте, дасть можливість привести національне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів у сфері прав людини.

3) Координаційному центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї необхідно розробити «План підвищення правової культури населення з метою забезпечення свідомого ставлення населення до використання зброї, зокрема в контексті самозахисту». Необхідним також є запровадження освітніх програм, тренінгів, та інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення правової грамотності населення щодо права на самооборону та правових механізмів захисту свого життя і здоров'я;

4) доцільним є запровадження жорсткішої відповідальності за злочини, пов'язані із загрозою життю та здоров'ю, зокрема за рецидиви таких злочинів, що сприятиме профілактиці злочинності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, щоб розкрити сутність, зміст та особливості адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. З'ясовано, що право на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань слід тлумачити як природне немайнове суб'єктивне право людини, яке передбачає забезпечення належного захисту життя і здоров'я, як свого, так й інших осіб з боку держави і суспільства від незаконних дій інших суб'єктів, що спричиняють, або можуть спричинити, негативні наслідки зазначеним соціальним цінностям.

Зауважено, що зміст права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, як об'єкт адміністративно-правового дослідження, розкривається у наступному: *по-перше*, в рамках адміністративного права це право є важливою складовою правовідносин між громадянином і органами державної влади, які зобов'язані забезпечити належну правову охорону життя і здоров'я людини; *по-друге*, дане право реалізується через систему адміністративно-правових заходів і процедур, що здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами та спрямовані на попередження та реагування на протиправні посягання на життя і здоров'я громадян; *по-третє*, на реалізацію даного права орієнтовано правоохоронну функцію держави; *по-четверте*, адміністративно-правовий аспект захисту життя і здоров'я включає функції державного управління та контролю, які здійснюються через адміністративні процедури, спрямовані на захист

громадян (такими процедурами є надання дозволів на володіння зброєю, визначення меж оборони, тощо); *по-н'яте*, переважна більшість відносин, спрямованих на забезпечення реалізацію досліджуваного права, мають адміністративно-правове підґрунтя.

2. Під адміністративно-правовим механізмом реалізації права на захист життя і здоров'я від протиправних посягань запропоновано розуміти цілісну систему, структуру якої складають взаємопов'язані між собою елементи, що обумовлені специфікою сфери їх реалізації, змістом правових норм, засобів, способів та кола суб'єктів публічного адміністрування, які тим чи іншим чином здійснюють вплив на реалізацію даного права у відповідних правовідносинах. Аргументовано, що елементи вказаного механізму слід поділяти на три групи: 1) інституційні, де суб'єктом реалізації досліджуваного права, поряд із особою, яка має право на самозахист (захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань) є також суб'єкти публічної влади, які здійснюють правоохоронну функцію держави; 2) нормативні, що включають адміністративне законодавство, яке регламентує питання захисту життя і здоров'я людини від протиправних посягань; 3) управлінські, до яких відносяться: а) принципи реалізації досліджуваного права; б) засоби, форми, способи, процедури реалізації права на захист життя і здоров'я людини; в) адміністративно-правові відносини, в яких відбувається відповідна правореалізація.

3. Констатовано, що на сьогоднішній день система правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань представлена великою кількістю нормативно-правових різної юридичної сили та галузевої належності. Зазначене, як вбачається, підтверджує важливість даного питання як на міжнародному, так і національному рівнях. Аргументовано, що в системі таких засад переважна роль відводиться нормам адміністративного права, оскільки саме за допомогою останніх: 1) визначається правовий статус

суб'єктів, діяльність яких орієнтована на забезпечення реалізації відповідного права; 2) окреслюється перелік інструментів, які можуть використовувати як органи державної влади, так і власне громадяни для захисту свого життя і здоров'я; 3) розкриваються форми здійснення діяльності за відповідним напрямом; 4) межі відповідальності держави, її органів та їх посадових осіб за невиконання та/або неналежне виконання своїх обов'язків у цій сфері, тощо.

4. Акцентовано увагу на тому, що під зброєю найбільш доцільно розуміти сукупність об'єктів матеріального світу, які можливо використовувати як для захисту (з метою необхідної оборони), так і для нападу, який може спричинити позбавлення життя та/або пошкодження здоров'я інших осіб. Відмічено, що для того, щоб класифікувати зброю, яку може застосувати людина як інструмент захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань за видами, необхідно зважати на ступінь нанесення ушкоджень та їх характер, тобто шляхом поділу зброї на ту, застосування якої може спричинити настання особливо небезпечних наслідків у вигляді смерті, та на більш безпечну (несмертельну) зброю. Також за способом виготовлення зброю запропоновано поділяти на: промислову та саморобну. За технічними характеристиками: 1) вогнепальна; 2) холодна; 3) метальна; 4) пневматична; 5) газові та електрошокові пристрої. За призначенням: 1) воєнна зброя; 2) службова; 3) антикварна (музейна), у тому числі колекційна та історична; 4) мисливська; 5) спортивна; 6) нагородна.

5. Обґрунтовано, що державна політика у сфері обігу зброї в Україні в частині реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, – це організована, систематизована та врегульована нормами національного законодавства управлінська діяльність щодо унормування, вирішення проблеми незаконного виготовлення, володіння, використання, зберігання та

розпорядження зброєю, визначення меж контролю за незаконним обігом зброї, що забезпечується завдяки адміністративно-правовому механізму формування стратегії у зазначеній сфері.

Узагальнено, що на сьогоднішній день державна політика у сфері обігу зброї в Україні є надзвичайно актуальним питанням, особливо в контексті протистояння збройній агресії з боку російської федерації, а також з огляду на політичну, соціальну та економічну нестабільність. З одного боку, вона має забезпечити ефективну обороноздатність держави, а з іншого – гарантувати безпеку громадян та запобігати розповсюдженню зброї по незаконних каналах. Відзначено, що негативними чинниками, які заважають формуванню та реалізації державної політики у досліджуваній сфері суспільного життя є наступні: по-перше, непослідовність дій законодавця у досліджуваному напрямку, прийняття хаотичних та непослідовних рішень, особливо в умовах повномасштабної війни; по-друге, постійне зростання ризиків та обсягів зброї, яка знаходиться на руках у населення України; по-третє, недостатній контроль за обігом зброї, що в свою чергу створює умови для її потрапляння в руки злочинних угруповань та інших небезпечних осіб; по-четверте, відсутність чіткого стратегічного бачення щодо вирішення існуючих проблем у сфері обігу зброї, тощо.

6. Зроблено висновок про те, що в рамках представленої у роботі проблематики адміністративно-правові обмеження являють собою сукупність юридичних норм, які встановлюють умови, порядок та межі використання зброї фізичними особами для захисту власного життя, здоров'я, а також життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань. Ці обмеження спрямовані на забезпечення балансу між правом на самооборону та необхідністю запобігання зловживань зброєю. Аргументовано, що до відповідних обмежень слід віднести наступні: 1) чітке визначення видів зброї, які можуть застосовуватись для захисту життя та здоров'я; 2) визначення вікових обмежень щодо володіння зброєю, зокрема

вогнепальною; 3) визначення кола осіб, які не мають право на придбання вогнепальної, зокрема це стосується тих, що вчиняли певного виду правопорушення; 4) встановлення більш чітких меж допустимої оборони за допомогою використання зброї, використання якої є можливим лише у випадку реальної загрози життю або здоров'ю, коли інші засоби захисту виявилися неефективними або неможливими для застосування; 5) закріплення меж адміністративної та кримінальної відповідальності за перевищення рамок допустимою самообороною.

7. Відзначено, що на сьогоднішній день, у світі склались досить різноманітні підходи щодо забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, зокрема за допомогою використання зброї. Так, США та Швейцарія використовують досить ліберальні підходи до самооборони, з використанням зброї (зокрема вогнепальної), під час її здійснення, що призводить до того, що в цих країнах рівень володіння зброєю на душу населення є ледь не найвищим серед всіх цивілізованих країн світу. Однак, у США спостерігається досить великий рівень вчинення злочинів саме за допомогою вогнепальної зброї. Інші країни мають досить жорсткий підхід до регулювання питання самооборони з використанням зброї, що також виглядає досить виправданим, з огляду на оцінку їх досвіду. Аргументовано, що Україна не може використати досвід якоїсь конкретної країни, що обумовлено ментальними, економічними, політичними, соціальними та безпековими особливостями розвитку української держави. До досвіду, який може використати український законодавець, слід віднести наступний: по-перше, слід посилити контроль за обігом зброї серед цивільного населення, що є особливо актуальним в сучасних умовах; по-друге, важливим є запровадження чітких норм законодавства щодо пропорційності самооборони, як це реалізовано в Німеччині та Швейцарії; по-третє, слід посилити контроль за доступом до зброї, що, як вбачається, сприятиме

зменшенню її неконтрольованого використання та знижує рівень злочинності, пов'язаної з нею; по-четверте, забезпечити здійснення регулярних перевірок та суворе дотримання стандартів зберігання зброї, що могло б підвищити загальну безпеку і дисципліну серед власників зброї; по-п'яте, доцільно посилити вимоги щодо правосуб'єктності осіб, які бажають придбати зброю.

8. Узагальнено, що на сьогоднішній день, ані на законодавчому, ані на доктринальному рівні не існує єдиного підходу щодо перспективних напрямів удосконалення нормативно-правового регулювання реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. В даному контексті запропоновано:

1) прийняти два ключові законодавчі акти, зокрема: а) Закон України «Про обіг зброї», проєкт якого вже майже чотири роки Верховна Рада України не може затвердити. Прийняття даного нормативного документу обумовлено тим, що чинне законодавство у досліджуваній сфері було розроблено ще за часів мирного часу і не враховує сучасних реалій. Воно не відповідає викликам, які постали перед країною внаслідок збройної агресії; б) Закон України «Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї».

2) розробити та прийняти державну «Концепцію забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я». Прийняття даного нормативного документу обумовлено тим, що право на життя та здоров'я є фундаментальним людським правом, гарантованим Конституцією України та міжнародними договорами. Однак, його реалізація в повному обсязі залежить від багатьох факторів, зокрема, від ефективності державної політики у цій сфері;

3) Координаційному центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї необхідно розробити «План підвищення правової культури населення з

метою забезпечення свідомого ставлення населення до використання зброї, зокрема в контексті самозахисту». Доцільним також є запровадження освітніх програм, тренінгів, та інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення правової грамотності населення щодо права на самооборону та правових механізмів захисту свого життя і здоров'я;

4) важливим кроком є запровадження жорсткішої відповідальності за злочини, пов'язані із загрозою життю та здоров'ю, зокрема за рецидиви таких злочинів, що сприятиме профілактиці злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Административное право Украины : учебник / под общ. ред. С. В. Кивалова. Харьков : Одиссей, 2004. 880 с.
2. Административное право Украины : учебник для студ. высш. учеб. завед. юрид. спец. / [Ю. П. Битяк, В. В. Богуцкий, В. Н. Гаращук и др.] ; под ред. проф. Ю. П. Битяка. Харьков : Право, 2003. 576 с.
3. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях : навч. посіб. / [О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, С. М. Князєв та ін. ; передм. О. М. Бандурки] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. М. Бандурки ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2017. 242 с.
4. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / за ред. В. Галуцька, О. Правоторової. [3-тє вид.]. Київ : Академія адміністративно-правових наук, 2020. 466 с.
5. Алфьоров С. М. Адміністративно-правовий механізм протидії корупції в органах внутрішніх справ : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 38 с.
6. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_9_6.
7. Апанасенко Г. Л., Попова Л. О. Медична валеологія : вибрані лекції. Київ : Здоров'я, 1998. 248 с.
8. Бараннік Р. В. Право особи на свободу від самовикриття, викриття членів її сім'ї чи близьких родичів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2002. 235 с.
9. Басов А. В. Поняття «обмеження» як юридична категорія: теоретичний аспект. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1. С. 27–33.

10. Басов А. В., Басова Ю. Ю. Теоретико-правовий аналіз визначення поняття «обмеження». *Адміністративне право і процес*. 2014. № 3 (9). С. 87–94. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjxpZD-6YCJAxU6RfEDHcZ2CBs4FBAWegQIERAB&url=https%3A%2F%2Faplaw.net%2Findex.php%2Fjournal%2Farticle%2Fdownload%2F395%2F342&usg=AOvVaw3Az11e7DgpGIuKhlSn8kQ3&opi=89978449>.

11. Безпалова О. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2014. 544 с.

12. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Сулява О. Ф. Балістика : криміналістичне вогнестрільне зброезнавство : підручник для вузів. Київ : Міжнародна агенція «ВееZone», 2003. 384 с.

13. Боднарук О., Шевчук А. Щодо окремих питань права на вогнепальну зброю та її легалізації в Україні. *Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича* : [сайт]. URL: <https://law.chnu.edu.ua/pravo-na-vohnepalnu-zbroiu-ta-yii-lehalizatsia-v-ukraini/>.

14. Бойчук Д. С. Право на за зброю як складова права на захист: міжнародний досвід. *Актуальні проблеми сучасного міжнародного права* : зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, (Харків, 21 листоп. 2016 р.) : у 2 ч. Харків, 2016. Ч. 1. С. 177–180.

15. Бокій О. М. Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні : монографія. Одеса : ОДУВС, 2012. 244 с.

16. Бокій О. М. Проблеми обігу холодної зброї в Україні. *Форум права*. 2008. № 3. С. 53–58.

17. Боняк В. О. «Конституційно-правові засади», «конституційно-правові основи» та «конституційно-правові принципи»: співвідношення

понять. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 64–76.

18. Бородін І. Л. Функції публічного управління. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. Т. 3 (32). С. 24–29.

19. Валецький О. Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження : монографія. Київ : НІСД, 2001. 242 с.

20. Ващенко Л. О., Єфімов О. М. Тлумачний словник української мови. Київ : Довіра, 2001. 728 с.

21. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

22. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.

23. Гаврилов М. І. Право як міра свободи. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2008. № 1. С. 20–24. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/29106/03-Gavrylov.pdf?sequence=1>.

24. Гадзан М. В., Казначеева Д. В. Легалізація вогнепальної зброї в Україні: «за» та «проти». *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС (м. Харків, 18 квіт. 2019 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Харків, 2019. С. 56–58.

25. Галуцько В. В., Бородін І. Л., Драган О. В. Обіг зброї серед цивільного населення: позитивний зарубіжний досвід. *Право та державне управління*. 2024. № 1. С. 323–328.

26. Георгієвський Ю. В. Нерозділені повноваження між органами державної виконавчої влади і місцевого самоврядування: проблеми визначення. *Соціологія права*. 2016. № 1–2 (16–17). С. 30–35.

27. Гладківська О. В. Відображення ключових понять основоположних прав і свобод людини в законодавчих актах України в інформаційній сфері. *Правова інформатика*. 2013. № 1. С. 30–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pinform_2013_1_7.

28. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 19 с.

29. Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Донецьк, 2003. 220 с.

30. Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 Київ, 2003. 25 с.

31. Гришанова Н. Самооборона та її межі: коли можна використовувати зброю. *ЮРЛІГА. ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/200248_samooborona-ta--mezhi-koli-mozhna-vikoristovuvati-zbroyu.

32. Гурська Т. Право на здоров'я в системі особистих немайнових прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 6. С. 38–39.

33. Денисова А. М. Механізм і засоби правового впливу (теоретико-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2012. 230 с.

34. Державна політика : підручник / [ред. кол. Ю. В. Ковбасюк (гол.), К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін.]. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.

35. Діденко С. В. Адміністративно-правове забезпечення обігу і застосування зброї в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 40 с.

36. Діденко С. В. Проблеми легалізації зброї в різних зарубіжних країнах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2018. Вип. 2, т. 3. С. 148–151.

37. Довідник з вогневої підготовки : навч.-метод. посіб. / [уклад. О. М. Бокій, О. С. Геращенко, Д. В. Лісовий та ін.]. Одеса : ОДУВС, 2011. 93 с.

38. Дубко Ю. В. Деякі питання бойового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ в особливих умовах. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2001. Вип. 1. С. 189–194.

39. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / [наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1. Теорія державного управління / [наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін.]. 748 с.

40. Єрема М., Борисенко А. Як отримати дозвіл на зброю під час війни. *Юридична газета*. 2022. 10 червня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/yak-otrimati-dozvil-na-zbroyu-pid-chas-viyni.html>.

41. Журавель О. А. Законність та умови правомірності реалізації громадянами права на самозахист. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2019. № 2 (64). С. 20–24.

42. Журавель О. А. Порівняльно-правовий аспект права на самозахист цивільних осіб і поліцейських з урахуванням практики ЄСПЛ. *Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України* : зб. наук. праць. Харків, 2020. С. 26–31.

43. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р.

Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

44. Загальна теорія держави і права : підручник / за заг. ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.

45. Загальна теорія держави і права : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [М. В. Цвік та ін.] ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф, акад. АПрН України О. В. Петришина ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2010. 583 с.

46. Застрожнікова І. В. Державна політика у галузі аграрної вищої освіти. *Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, менеджменту, обліку та права* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 14 серп. 2018 р.) : у 3 ч. Полтава, 2018. Ч. 3. С. 36–38.

47. Звіздай О. В. Нормативно-правові засади розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 242–249.

48. Зеленьак П. А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, що посягають на життя та здоров'я дитини в Україні : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2020. 299 с.

49. Ігор Клименко: Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України та Концепція безпекового середовища в Україні на 2023–2026 роки – це одні з важливих стратегічних орієнтирів МВС. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ihor-klymenko-stratehiiia-hromadskoi-bezpeky-ta-tsyvilnoho-zakhystu-ukrainy-ta-kontseptsiia-bezpekovo-ho-seredovyshcha-v-ukraini-na-2023-2026-roky-tse-odni-z-vazhlyvykh-stratehichnykh-oriientyriv-mvs>.

50. Князька Л. Адміністративно-правове регулювання в галузі соціального захисту населення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 22 с.

51. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 255 с.

52. Ковальчук О. Б., Редько А. В. Захист права на життя: окремі аспекти в контексті сучасних ризиків. *Вісник Національного університета «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2019. № 24. С. 161–169. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/may/21479/26.pdf>.

53. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 лип. 2005 р. № 2747-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

54. Кодекс України про адміністративні правопорушення : прийнятий 07 груд. 1984 р. № 8073-X. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

55. Кознова О. Як отримати дозвіл на придбання, зберігання та носіння зброї. *ЛІГА:ЗАКОН Бізнес* : [сайт]. URL: https://biz.ligazakon.net/news/210025_yak-otrimati-dozvl-na-pridbannya-zbergannya-ta-nosnnya-zbro.

56. Колотова О. Відмежування прогалін у праві від суміжних правових явищ. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 55–59

57. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання : підписана 10 груд. 1984 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_085.

58. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : підписана в Римі, 04 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

59. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

60. Корсун С. І. Механізм адміністративно-правового регулювання запобігання фінансуванню тероризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2010. Вып. 6–2 (1). С. 116–118.

61. Коршунова Н. В. Поняття державної політики: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2018. 240 с.

62. Косиця О. О., Ткачов Д. С. Позитивний досвід країн Європи та США щодо легалізації зброї цивільного призначення та можливості його застосування в Україні. *Правові горизонти*. 2017. Вып. 3 (16). С. 28–33.

63. Кошиков Д. О. Поняття та класифікація функцій державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки держави. *Право і безпека*. 2020. № 1 (76). С. 67–73. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f213cbad-61f3-42ea-8909-63b77927ccda/content>.

64. Коштура Б. В. Історико-правовий аналіз інституту необхідної оборони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вып. 83, ч. 3. С. 67–70.

65. Криміналістика : підручник / за ред. П. Д. Біленчука. [2-ге вид., випр. і доповн.]. Київ : Атіка, 2001. 544 с.

66. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

67. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

68. Кузнєцова Н. С. Цивільно-правова відповідальність і захист цивільних прав. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія : Юридичні науки. 2009. Вип. 81. С. 100–106.

69. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 28, т. 1. С. 26–30.

70. Кунченко-Харченко В. І. Правознавство : навч. посіб. Київ : Кондор, 2011. 474 с.

71. Кутоманов Д. Є. Забезпечення конституційних прав особи в досудовому провадженні по кримінальних справах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2009. 216 с.

72. Кушніренко Р. О. Кримінологічна характеристика та запобігання умисним посяганням на життя людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2023. 170 с.

73. Лаврук О. В. Сутність поняття державної політики. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3–4. С. 254–263. URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1803.pdf>.

74. Левада О. В. Правові обмеження як засоби попередження зловживання правом (теоретико-правовий аспект). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 192–200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2017_1_20.

75. Легалізація зброї: міжнародний досвід. *Лабораторія законодавчих ініціатив* : [сайт]. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/legalizacziya-vognepalnoyi-zbroyi-mizhnarodnyj-dosvid/>.

76. Лихова С. Я. Кримінальна відповідальність за порушення безпеки людини за законодавством держав-учасниць Європейського Союзу : монографія. Київ : Право України, 2012. 89 с.

77. Луб'як І. Як отримати дозвіл на зброю в Україні: хто має право, список документів. *TCH* : [сайт]. URL: <https://tsn.ua/zbroya/yak-otrimati-dozvil-na-zbroyu-v-ukrayini-hto-maye-pravo-spisok-dokumentiv-2408461.html>

78. Майданик Р. Право фізичної особи на життя: поняття, елементи, виникнення і припинення. *Публічне право*. 2016. № 3 (23). С. 9–20.

79. Маліков В. В. Встановлення адміністративно-правових обмежень як складова частина адміністративно-правового режиму антитерористичної операції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 4, т. 2. С. 30–36.

80. Маровді В. М. До питання обмеження прав особи у цивільному праві. Співвідношення понять обмеження та обтяження цивільних прав. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2021. Вип. 64. С. 146–150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2021_64_29.

81. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики : словник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.

82. Матат Ю. І. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в правозастосовній діяльності : монографія. Харків : Право, 2015. 176 с.

83. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права : підписаний 16 груд. 1966 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

84. Міщанчук В. Ю. До питання класифікації видів зброї, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 241–246.

85. Міщанчук В. Ю. До проблеми визначення поняття «право на здоров'я». *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12–13 серп. 2020 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2020. С. 232–234.

86. Міщанчук В. Ю. До проблеми визначення поняття та змісту права на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань. *KELM. Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 7 (51). С. 373–377.

87. Міщанчук В. Ю. До проблеми визначення права «право на життя». *Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 лют. 2017 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2017. С. 55–57.

88. Міщанчук В. Ю. До характеристики системи правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 628–631.

89. Міщанчук В. Ю. До характеристики структурних елементів адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. *Юридична наука*. 2019. № 5, т. 2. С. 165–171.

90. Міщанчук В. Ю. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань. *Юридична наука*. 2020. № 3, т. 2. С. 189–193.

91. Міщанчук В. Ю. Поняття та ознаки зброї як інструменту захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян. *Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19–20 лип. 2017 р.) / Наук.-дослід. ін-т публічного права. Київ, 2017. С. 67–70.

92. Моргунов О. А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 274–277.

93. Мосьондз С. О. Методи адміністративно-правового регулювання інноваційної діяльності в контексті здійснення державної політики у сфері

науки в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2011. № 4. С. 122–126.

94. Мошенець Д. М. Інститут необхідної оборони у кримінальному праві України : дис. ... канд юрид наук : 12.00.08. Київ, 2016. 236 с.

95. Муза О. В. Адміністративно-правовий механізм захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 32–36.

96. Нечипоренко А. О. Нормотворчість в Україні: поняття, види, напрями удосконалення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 21 с.

97. Олефір В. І. Освіта і охорона здоров'я інвалідів: адміністративно-правове забезпечення державного управління галузями : навч. посіб. Київ : МП Леся, 2013. 160 с.

98. Ольховик Л. А. Право на життя. *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць. 2003. Вип. 17. С. 160–167.

99. Оніщенко Н. М. Правова система: проблеми теорії : монографія. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. 352 с.

100. Орловський Б. М. Необхідна оборона як ефективний інструмент кримінально-правового захисту особи від злочинних посягань. С. 86–128. *Електронний архів-репозитарій Одеського національного університету імені І. І. Мечникова* : [сайт]. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2072d2b2-1c9a-4bf9-ac4d-7f56ebaa2c7a/content>.

101. Орловський. Б. М. Інститут необхідної оборони: порівняльно-правовий аналіз. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2011. Вип. 53. С. 569–573.

102. Остапенко О. І. Наукові уявлення про механізм адміністративно-правового регулювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2010. № 2. С. 142–149.

103. Отраднава О. О. Механізм цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 500 с.

104. Парниця С., Бабич В. Особливості адміністративно-правової класифікації видів вогнепальної зброї. 2017. С. 188–192. *Національний університет “Львівська Політехніка”* : [сайт]. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13210/188-192.pdf>.

105. Пневматика – всі питання про законність купівлі та володіння. *Fonarik.ua* : [сайт]. URL: <https://fonarik.ua/ua/blog/main/pnevmatika-vse-voprosy-o-zakonnosti-pokupki-i-vladeniya/>.

106. Погрібняк М. А. Механізм державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Запоріжжя, 2008. 20 с.

107. Положення про Єдиний реєстр зброї : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 10 січ. 2022 р. № 2. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0090-22#Text>.

108. Портал української мови та культури «Словник UA» : [сайт]. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%8F%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B8#:~:text=%D0%9D%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B8%2C%20%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BB%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%82%D0%B8%20%D1%89%D0%BE%2D%D0%BD%D0%B5%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%8C%3B%20%D0%B7%D0%B0%D0%B7%D1%96%D1%85%D0%B0%D1%82%D0%B8>.

109. Преамбула до Конституції Всесвітньої організації охорони здоров'я : затв. на Міжнародній конференції з питань охорони здоров'я, Нью-Йорк, 19–22 черв. 1946 року ; підписана 22 лип. 1946 р. представниками 61

країни ; введена в дію 7 квіт. 1948 р. *Архівні документи Всесвітньої організації охорони здоров'я*. №. 2. С. 100.

110. Про введення воєнного стану в Україні : указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

111. Про Державну прикордонну Службу України : Закон України від 03 квіт. 2003 р. № 661-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.

112. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08 верес. 2005 р. № 2866-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.

113. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07 груд. 2017 р. № 2229-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

114. Про засади державної політики України у галузі прав людини : постанова Верховної Ради України від 17 черв. 1999 р. № 757-XIV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-14#Text>.

115. Про затвердження Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 листоп. 2015 р. № 1376. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1496-15#Text>.

116. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 листоп. 2015 р. № 1395. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text>.

117. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної,

пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 жовт. 1998 р. № 637/3077. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>.

118. Про затвердження Переліку та Правил застосування спеціальних засобів, що використовуються військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань : постанова Кабінету Міністрів України від 20 груд. 2017 р. № 1024. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1024-2017-%D0%BF>.

119. Про затвердження Положення про Національну поліцію : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовт. 2015 р. № 877. *Урядовий портал* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248607704>.

120. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08 лют. 2019 р. № 100. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>.

121. Про затвердження Тимчасової інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, використання та застосування пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів працівниками суду, правоохоронних органів та їх близькими родичами, а також особами, які беруть участь у кримінальному судочинстві, народними депутатами України, членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовцями, крім тих, які проходять строкову військову службу,

державними службовцями та журналістами : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 черв. 2000 р. № 379 (дск). *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0696-00#Text>.

122. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

123. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

124. Про Національну стратегію у сфері прав людини : указ Президента України від 24 берез. 2021 р. № 119/2021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021/conv#Text>.

125. Про обіг цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів до неї : проект Закону України реєстр. № 4335 від 06 листоп. 2020 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70363.

126. Про особливості видачі громадянам України дозволу на придбання, зберігання та носіння мисливської зброї та набоїв до неї під час дії воєнного стану : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01 берез. 2022 р. № 170. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0273-22/conv#Text>.

127. Про Порядок продажу, придбання, реєстрації, обліку і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами дратівливої дії : постанова Кабінету Міністрів України від 07 верес. 1993 р. № 706. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/706-93-%D0%BF>.

128. Про право власності на окремі види майна : постанова Верховної Ради України від 17 черв. 1992 р. № 2471-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12#Text>.

129. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

130. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2004 р. № 1687-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

131. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>.

132. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

133. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

134. Про утворення Координаційного центру з питань протидії незаконному обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї : постанова Кабінету Міністрів України від 05 лип. 2024 р. № 790. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-2024-п#Text>.

135. Проект Закону, що має робочу назву «Про право на цивільну вогнепальну зброю» № 5708. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/219896.html>.

136. Прокопець Л. В. Механізм державного регулювання підприємницької діяльності. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 1–1. С. 162–166. URL: http://business-navigator.ks.ua/journals/2018/44_1_2018/35.pdf.

137. Пунда О. О. Поняття та зміст права на здоров'я. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3–4. С. 79–84.

138. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. [5-те вид., зі змін.]. Київ : Атіка, 2001. 176 с.
139. Рогова О. Г. Право на життя в системі прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2006. 21 с.
140. Романов О. Зброя: законодавчий аспект. *Юридичний журнал*. 2005. № 2 (32). С. 32–38.
141. Рустамова М. І. Система права і система законодавства: проблеми співвідношення : кваліфікаційна робота освітнього ступеня магістр за освітньо-професійною програмою «Правознавство». Київ, 2020. 104 с.
142. Сафронов С. О. Поняття превенції злочинів та її співвідношення з однорідними поняттями. *Ваша домашня електронна бібліотека* : [сайт]. URL: http://elib.org.ua/theoryoflaw/ua_readme.php.
143. Сидорченко К. М. Категорія «здоров'я»: загальні поняття та методи оцінки у фізичному вихованні у загальноосвітніх навчальних закладах. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання*. 2010. № 9. С. 90–92.
144. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / [пер. з рос.]. Харків : Консум, 2001. 656 с.
145. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Київ : Алерта, 2011. 519 с.
146. Словник української мови : в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 3. З. 744 с.
147. Словник української мови : в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 5. Н–О. 840 с.
148. Словник української мови : в 11 т. / [ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. І–М. 840 с.

149. Соколовський В. Л. Громадська безпека як об'єкт злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2017. 248 с.
150. Соловйов А. В. Право людини на життя: цивільно-правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2004. 19 с.
151. Социологический справочник / под ред. В. И. Воловича. Киев : Политиздат Украины, 1990. 382 с.
152. Справа за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну "законодавство") : рішення Конституційного Суду України від 09 лип. 1998 р. № 12/рп-98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 32. Ст. 1209. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-98#Text>.
153. Старіцина С. О. Поняття зброї як об'єкта цивільно-правових відносин. *Право і безпека*. 2010. № 2 (34). С. 197–200.
154. Статут Організації Об'єднаних Націй : підписаний 26 черв. 1945 р. Київ, 2008. 67 с. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
155. Стеценко В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 445 с.
156. Столяр Т. В. Правова природа реалізації особою права на необхідну оборону в умовах військового конфлікту в Україні. *Публічне право*. 2019. № 2 (34). С. 87–92. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=96:pp-2019-34-10&catid=90&Itemid=483&lang=uk.
157. Стратегія громадської безпеки та цивільного захисту України : затв. указом Президента України від 29 черв. 2021 р. *МВС України* : [сайт]. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix->

aktiv/strategiya-gromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021.

158. Тарануха В. Прогалини в праві: поняття, сутність, способи їх усунення та подолання. *Юридична Україна*. 2009. № 2. С. 15–19. URL: <http://www.info-prensa.com/article427.html>

159. Тарахонич Т. І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2010. Вип 50. С. 12–18.

160. Теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / [О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.

161. Тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. Л. П. Коврига, Т. В. Ковальова, В. Д. Пономаренко] ; за ред. проф. В. С. Калашника. Харків : Белкар-книга, 2005. 800 с.

162. Тодыка Ю. Н. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества : учеб. пособ. Харьков : Факт, 2001. 382 с.

163. Токарев Г. М. Адміністративно-правове регулювання реформування охорони здоров'я в умовах запровадження в Україні обов'язкового медичного страхування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2012. 201 с.

164. Федоров В. М. Необхідна оборона із травматичною зброєю. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 1. С. 37–41.

165. Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. С. 357–361. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_59.

166. Фролов О. С. Визначення понять «зброя як річ матеріального світу» та «зброя як соціальне явище». *Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2006. № 4. С. 122–127.

167. Фролов Ю. М. Правові засади діяльності вищих навчальних закладів в Україні. *Форум права*. 2013. № 1. С. 1079–1085.

168. Харитонova О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2004. 36 с.

169. Хартія економічних прав та обов'язків держав : прийнята ГА ООН від 01 трав. 1974 р. *ZakonOnline* : [сайт]. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/169637__169637/.

170. Хміль Д. І. Поняття та ознаки адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 1. С. 79–84.

171. Цвірюк Д. В. Роль адміністративного законодавства у правовому регулюванні відносин, пов'язаних з персональними даними. *Форум права*. 2014. № 1. С. 516–521.

172. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. *Голос України*. 2003. 12 березня. (№ 45).

173. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

174. Чорна В. Г. Адміністративно-правові обмеження як інститут адміністративного права. *Актуальні проблеми юриспруденції*. 2018. № 4. С. 139–142.

175. Чорнобривець Р. Є. Щодо доцільності легалізації вогнепальної зброї для самозахисту в Україні з урахуванням міжнародного досвіду. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 1022–1025. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_248.

176. Шевченко Е. Системність закріплення адміністративно-правових засад діяльності адміністративних судів як чинник ефективності діяльності

цього органу держави. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Юридичні науки. 2010. № 4. С. 165–170.

177. Шимон О. М. Обмеження та заборони як засоби запобігання адміністративним правопорушенням, пов'язаним з корупцією, у діяльності державних службовців в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 201 с.

178. Шовкун С. Особливості сучасної пневматичної зброї. *One-click.com.ua* : [сайт]. URL: https://one-click.com.ua/uk/osobennosti-sovremennogo-pnevmaticheskogo-oruzhiya.html?srsId=AfmBOoqNyZG4TM_aXvtv2gqaNUdAdB56i1HxPk-KajMqKmZ4Ee9L473M.

179. Codul penal al Republicii Moldova. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125325&lang=ru.

180. Constitutia Republicii Moldova. URL: https://www.constcourt.md/public/files/file/Baza%20legala/constitutia_ro_22.05.17_ru.pdf.

181. Debunking the ‘Guns Make Us Safer’ Myth. URL: <https://www.americanprogress.org/article/debunking-the-guns-make-us-safer-myth/>.

182. Despre arme. *Legea Republicii Moldova*. 18.05.1994. Nr. 110-XII. URL: https://zbroya.info/ru/blog/38006_respublika-moldova-zakon-ob-oruzhii/.

183. Die waffenrechtliche Zuverlässigkeit von Reichsbürgern. URL: <https://opus.bsz-bw.de/hsf/frontdoor/deliver/index/docId/129/file/Ernst,+Steffen+-+Bachelorarbeit.pdf>.

184. How Switzerland combines a passion for guns with safety. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/business/how-switzerland-combines-a-passion-for-guns-with-safety/49115108>.

185. Iain Overton The Swiss exception: why Switzerland’s high gun ownership model does not mean what some think it does. URL:

<https://aoav.org.uk/2024/the-swiss-exception-why-switzerlands-high-gun-ownership-model-does-not-means-what-some-think/>.

186. Jak ubiegać się o pozwolenie na broń palną oraz dopuszczenie do posiadania broni. URL: <https://podlaska.policja.gov.pl/pod/informacj/ pozwolenie-na-bron-kwal/pozwolenie-na-bron-dopu/27514,Jak-ubiegac-sie-o-pozwolenie-na-bron-palna-oraz-dopuszczenie-do-posiadania-broni.html>.

187. Krzysztof Kuczyński OBRONA KONIECZNA z użyciem broni palnej – zagadnienia prawne. Część I. Prawo do obrony. URL: <https://gss.gda.pl/2018/01/28/obrona-konieczna-z-uzyciem-broni-palnej-zagadnienia-prawne-czesc-i-prawo-do-obrony/>.

188. Privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă. Nr. 130 din 08-06-2012. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17301&lang=ro.

189. Shumeiko T. A. Particularities of public policy on firearm circulation in Ukraine. *Entrepreneurship, economy and law*. 2021. № 8. P. 78–82. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/8/13.pdf>.

190. U.S. Gun Policy: Global Comparisons. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/us-gun-policy-global-comparisons>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ за темою дисертації

в яких висвітлено основні наукові результати дисертації:

1. Міщанчук В.Ю. До характеристики структурних елементів адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. *Юридична наука*. 2019. №5. Том 2. С. 165-171.

2. Міщанчук В.Ю. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму реалізації права на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань. *Юридична наука*. 2020. №3. Том 2. С. 189-193.

3. Міщанчук В.Ю. До проблеми визначення поняття та змісту права на захист свого життя і здоров'я від протиправних посягань. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 7 (51). С. 373-377.

4. Міщанчук В.Ю. До характеристики системи правових засад забезпечення реалізації права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 628-631.

5. Міщанчук В.Ю. До питання класифікації видів зброї, які є інструментом захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 3. С. 241-246.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Міщанчук В.Ю. До проблеми визначення права «право на життя». Взаємодія суспільства і науки проблеми та перспективи. Матеріали міжнародної

науково-практичної конференції (м. Київ, 15-16 лютого 2017 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 55–57.

7. Міщанчук В.Ю. Поняття та ознаки зброї як інструменту захисту свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших осіб від протиправних посягань з боку громадян. Вітчизняна юридична наука в умовах сучасності. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19–20 липня 2017 року). – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2017. С. 67–70.

8. Міщанчук В.Ю. До проблеми визначення поняття «право на здоров'я». Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 12–13 серпня 2020 р. – Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 232–234.

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. президента Науково-дослідного
інституту публічного права
д. ю. н, професор

С.О. Корос
«17» листопада 2023 р.

АКТ

впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Міщанчука Віталія Юрійовича на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань», у науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія у складі: заступника директора Інституту з наукової роботи, доктора юридичних наук, професора Гаруста Юрія Віталійовича (голова комісії); завідувача аспірантури, доктора юридичних наук, доцента Сороки Лариси Володимирівни; завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, старшого дослідника Куркової Ксенії Миколаївни склала цей акт про те, що матеріали дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Міщанчука Віталія Юрійовича на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» мають теоретичний та методологічний рівень, практичну значущість і використовуються в науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, зокрема для подальшого розроблення наукових робіт щодо реалізації вдосконалення формування та реалізації адміністративно-правового механізму реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань, а також у межах реалізації Інститутом теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-

правових відносин» (номер державної реєстрації №0115U005495).

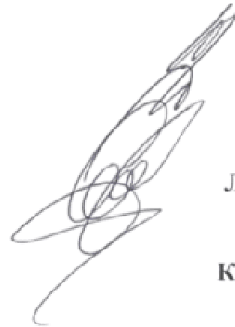
Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертації Міщанчука Віталія Юрійовича на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки права інтелектуальної власності.

Голова комісії:

Члени комісії:

Юрій ГАРУСТ

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. президента Науково-дослідного
інституту публічного права
д. ю. н, професор

С.О. Короед
«17» листопада 2023 р.

АКТ

впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Міщанчука Віталія Юрійовича на тему: «Адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань», в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права

Комісією Інституту було розглянуто результати використання матеріалів дисертаційного дослідження на тему «Адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» Міщанчука Віталія Юрійовича. Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення дослідження було використано при розробленні лекційних курсів з дисциплін, які викладаються у Науково-дослідному інституті публічного права, а саме «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті інших дисциплін, які викладаються в Інституті. Лекційний курс окремих тем навчальних дисциплін увібрав положення цього дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження на тему «Адміністративно-правовий механізм реалізації конституційного права на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» Міщанчука Віталія Юрійовича вважати впровадженими в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права з дисциплін «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права».

Члени комісії:

Завідувач аспірантури
Науково-дослідного інституту
публічного права,
доктор юридичних наук, професор

Л. В. Сорока

завідувач відділу
науково-правових експертиз
та законопроектних робіт,
доктор юридичних наук, професор

К. М. Куркова